

KËRCËNIME KIBERNETIKE
NDAJ SIGURISË SË SHTETEVE

OPERACIONE
MALORE

KONVERTIPLAN
"V-22 OSREY"

ARMËT E
"DITËS D"

MBUROJA

Numri 176
Qershor 2024

ISSN 1857-7792

9 771857 779005

REVISTË E MINISTRISË SË MBROJTJES SË REPUBLIKËS SË MAQEDONISË SË VERIUT

STËRVITJE DEMONSTRUESE E PJESËTARËVE TË BATALIONIT TË FORCAVE SPECIALE NË KAMPIN PËR STËRVITJE NË UJË NË OHËR

Mbledhje e Komitetit

Shefi i Shtabit të Përgjithshëm general-nënkolonel Vasko Gjurčinovski, në selinë e NATO-s në Bruksel, morri pjesë në sesionet e mbledhjes së dytë vjetore të Komitetit Ushtarak të NATO-s. Komiteti Ushtarak në nivel të shefave të shtabeve të përgjithshëm, mban dy mbledhje të rregullta gjatë vitit, ndërsa një herë në vit takohen në njërën ndër vendet aleate anëtare. Në mbledhjen e 191 të Komitetit Ushtarak të NATO-s, pas fjalës hyrëse të sekretarit të përgjithshëm të NATO-s, Jens Stoltenberg, dhe

të kryesuesit të KU, admiralit Rob Bauer, në dy sesione nga ana e komandantit të Komandës Supreme për Transformim, gjeneralit, Philippe Levin dhe komandanti i Komandës Supreme Aleate të Operacioneve, gjenerali Christophor Cavolli, u prezantuan instruksione konkrete për implementimin e planeve në domene konkrete. Gjithashtu u shqyrtua edhe përparimi në implementimin e Aleancës sa i përket spektrit të planeve për kthimin dhe për mbrojtjen, të miratuara në kuadër të samtit të kaluar të NATO-s, gjë që do të jetë bazë për përgatitjen e samtit

Ushtarak të NATO-s

vijues që do të mbahet në Uashington gjatë vitit 2024. Gjatë sesionit të Këshillit të NATO-s dhe Ukrainës, u bisedua rreth agresionit rus ndaj Ukrainës, rreth gjendjes aktuale në terren dhe rreth mbështetjes së vazhdueshme për Ukrainën e cila sigurohet nga ana e NATO-s. Gjenerali Gjurçinovski në selinë e NATO-s, zhvilloi takime bilaterale me komandantin e forcave të armatosura të SHBA-së për Europë dhe me komandantin e Komandës Supreme Aleate për Opearcione të NATO-s, admiralin Giuseppe Cavo Dragone dhe me shefin e Shtabit të

Përgjithshëm të Turqisë, gjeneralin Metin Gurak, takime këto në të cilat u bisedua për tema të interes të përbashkët dhe për aktivitetet e përbashkëta. Në takimim me admiralin Giuseppe Cavo Dragone, gjeneralit Gjurçinovski i ndau mirënjohje më të lartë ushtarake si dëshmi për bashkëpunimin e shkëlqyeshëm bilateral dhe për kontributin në zhvillimin e aleancës, siomos për pjesëmarrjen e përbashkët me forcat e armatosura të Italisë në kuadër të misionit të KFOR-it dhe në kontingjentin për vëmendje më të sfocuar në Bullgari.

Botues
Ministria e Mbrojtjes
së Republikës së Maqedonisë së Veriut

Kryetar i këshillit botues
Mr. Ivan Atanasoski, kolonel

Zëvendës kryetar i Këshillit të Botimtarisë

Toni Janevski, kolonel

Anëtarë të Këshillit të Botimtarisë:

Lidija Jançova-Hristova

Mr. Zdravko Jakovlevski

Nikolla Mitrevski, nënkolonel

Liljana Petreska, nënkolonel

Violeta Kostadinova, nënkolonel

Zoran Dodevski, kolonel i pensionuar

Biljana Blazheska, kolonel

Biljana Ivanova

Dr. Zhanet Ristoska

Kryeredaktore përgjegjëse

Dr. Zhanet Ristoska

Redaksia:

Umit Redzepi

(redaktor i artit grafik dhe teknikës),

Kristina Ilievska

(gazetare dhe fotografe),

Bujar Zylfiqari

(përkthimi dhe redaktimi në gjuhën shqipe)

Biljana Ivanova

(redaktor teknik i këtij numri)

Shtyp:

„Fokus Print“ – Shkup

MBUROJA
Është revistë e
Ministrisë së
Mbrojtjes së
Republikës së
Maqedonisë së Veriut

Botohet një herë në muaj
publikohet edhe në ueb
faqen e Ministrisë së
Mbrojtjes
<https://mod.gov.mk/mburoja>

8

Komitete dhe trupa punues në NATO:
IAMD PC & AVC (3)

18

Lufta malore (3)
Operacione malore

përmbajtja

MBUROJA | viti XVI | numri 176 | Qershor 2024

INFO

Gordana Siljanovska-Davkova,
presidentja e parë femër e vendit
dhe femra e parë komandant
suprem i Armatës..... 7

Në vijën e parë
Lojra geopolitike
në Lindjen e Afërt..... 10

Global
Kërcënime kibernetike ndaj
sigurisë së shteteve..... 14

Misionet
Nën flamurin e OKB-së
Sfidat me dezinformatat
në operacionet paqësore..... 16

Global
Diplomacia kulturore (3)..... 22

Perspektiva gjinore
Buxhetimi gjinor dhe
ndërsektorialiteti..... 26

Armatim
Konvertiplani „V-22 Osprey“..... 32

„Pars Alpha 8x8“ – automjeti i
blinduar luftarak i prodhuar në Turqi 36

„Savoia-Marchetti
SM79 Sparviero“ 38

Obusi i modernizuar
vetëlëvizës „Archer“
(ARCHER FH77 BW L52 155mm)..... 44

Aeroditari
Planifikuesi „Sparrow“ (Vrabac)..... 46

Muze ushtarak
Muzeu mbretëror tankist
i Jordanisë..... 48

Piktorët dhe lufta
Elizabeth Southerden Thompson
(Lady Butler)
Gruaja që e vizuelizoi mitin për
ushtarin britanik..... 54

34

Беспилотно летало „AAI RQ-2 Pioneer“

41

Оружјето на „Денот Д“

SHKRUAN:

Dr. Zhanet Ristoska
Kryeredaktor
përgjegjës

Gratë janë forca e pajtimit

Pothuaj se në secilin numër të revistës “Mburoja” jemi përpjekur që të kemi një shkrim që merret me problematikën e barazisë dhe perspektivave gjinore, si në suaza të vendit tonë, ashtu edhe në nivel rajonal dhe global. Në focus, gjithsesi, e kemi promovimin e nevojës të balancit gjinor dhe implementimit të politikave gjinore dhe perspektivës gjinore në kuadër të institucioneve të sigurisë. Nevoja që më shumë gra të jenë në pozitat udhëheqëse është e definuar edhe në shoqërinë tonë. Ngadalë, por në mënyrë evidente, gjendja ka filluar të ndryshojë në kahje pozitive. Në Ministrinë e Mbrojtjes dhe në Armatën e Republikës së Maqedonisë së Veriut, në mënyrë intenzive është punuar për t’u krijuar mundësi për gratë të cilat karrierën e tyre e ndërtojnë në fushën e mbrojtjes. U rrit numri i grave oficere, numri i grave ushtarë profesionale, grave komandante të njësive, grave udhëheqëse të sektorëve, të njësive, etj. Dy gra ishin edhe në pozitën e ministreve të mbrojtjes dhe treguan rezultate të kënaqshme. Prej para disa kohësh kemi edhe presidenten e shtetit-grua, gjë që nënkupton se ajo është edhe gruaja e parë komandante supreme e armatës sonë. Gordana Siljanovska Davkova fitoi mundësinë të jetë gruaja e parë, e cila si presidente, do t’u përfaqësojë vendin tonë në skenën ndërkombëtare. Ajo fjalimin e parë si presidente ia kushtoi pikërisht grave, gjë për të cilën shkruajmë në këtë numër të revistës “Mburoja”. Duke folur rreth asaj se si ajo po e përjeton përgjegjësinë e të qenurit presidente dhe përgjegjësinë që i është dhënë ndaj vendit dhe ndaj qytetarëve, ajo tha: “Është koha për përbashkim, gjë që mund të thotë shumë edhe si filozofi dhe si autenticitet femëror. Në vendin tonë e kemi, jo vetëm falë komitëve dhe partizanëve, por edhe falë komitkave si Sirma Vojvodkës dhe partizaneve si Vera Ciriviri- Treja, Vera Jociqit dhe Ibe Palikuqës. Në kontekst të rolit të grave në kuadër të punëve të shtetit dhe të kryesimit të shteteve të mëdha, edhe në të kaluarën, por edhe sot, u rikujtojmë që pikërisht në numrin e kaluar të revistës “Mburoja”, bëmë një analizë për gratë lidere, analizë në të cilën u përmend se numri i konflikteve bashkëkohore dhe pasojave nga ato, janë në rritje, por vërehet edhe një fakt që pothuajse të gjitha vendet që sot hynë në luftë, udhëhiqen nga burra, nga ku lind edhe pyetja: Në rast se emërohen më shumë gra në vende udhëheqëse, këto konflikte do kishin mundur të shmangen, dhe u konstatua se përgjigja e shumë kreatorëve të politikave, akademikëve, biznes liderëve dhe personaliteteve të njohura, është pozitiv sa i përket rolit të grave udhëheqëse në zgjidhjen e konflikteve. Në atë analizë u parafrazua edhe deklarata e ish presidentit të SHBA-së, Barack Obama, që në një rast pati deklaruar: “Gratë padyshim që janë më të mira se burrat si menaxhere dhe si drejtore të përgjithshme, dhe se me më tepër gra në pozita udhëheqëse, do të kemi edhe më pak luftëra. Në një libër të shquar që flet rreth çështjes së reduktimit të dhunës me kalimin e kohës, Stiven Pincer, një psikolog i njohur nga Harvardi, ka thënë: “Përgjatë historisë, gratë gjithmonë kanë qenë dhe do të jenë forca e pajtimit”. E gjitha kjo i përshatatet përcaktimeve dhe rrugës përmes së cilës zonja Siljanovska, presidentja jonë e parë grua dhe komandante e parë e forcave të armatosura, planifikon të bëjë dhe t’u udhëheq vendin. Në i dëshirojmë në mënyrën më të mirë “femërore” që ajo të ketë sukses.

DREJT KËTIJ NUMRI

„Orce Nikolov“ 116
1000 Shkup

Telefon: 02 3128 276
www.mod.gov.mk

Qëndrimet e plasura nga ana e bashkëpunëtorve të jashtëm nuk përfaqësojnë politikën zyrtare dhe qëndrimet e Ministrisë së Mbrojtjes

TË NDERUAR PJESËTARË TË ARMATËS DHE TË PUNËSUAR NË MM,

Redaksia e revistës „Mburoja“ ju inkurajon të dërgoni shkrime rreth aktiviteteve më të rëndësishme në kuadër të njësisë suaj organizative. Shkrimet e juaja, informatat, apo reportazhet me fotografitë përkatëse, mund të na i dërgoni në adresat vijuese:

zanet.ristovska@mod.gov.mk, stit@mod.gov.mk

PARAQIT KORRUPSIONIN
0800 50030

Bashkëpunim i shkëlqyer bilateral me Mbretërinë e Norvegjisë

Shefi i Shtabit të Përgjithshëm të Forcave të Armatosura të Norvegjisë, gjeneral Erik Kristofersen, zhvilloi një vizitë dy ditore në Armatën e Republikës së Maqedonisë së Veriut. Në Ohër, në Kampin për Trajnim në Ujë, u realizua takimi ndërmjet tij dhe shefit të Shtabit të Përgjithshëm të Armatës, gjeneral-nënkolonel Vasko Gjurçinovskit. Në këtë takim u bisedua për bashkëpunimin e shkëlqyer bilateral ndërmjet dy armatave. Nga ana e gjeneralit Gjurçinovski u shprehën mirënjohje të shumta për mbështetjen norvegjeze dhe për një numër të madh të projekteve të përbashkëta me anë të të cilave përmirësohet ndërveprimi ynë dhe aftësitë për realizimin e detyrave. Gjenerali Kristofersen u shpreh rreth

rëndësisë së ndarjes së përgjegjëse dhe rreth pjesëmarrjes së përbashkët në operacionet e NATO-s. Nga ana e dy bashkëbiseduesve, bashkëpunimi shumëvjeçar ndërmjet dy armatave u vlerësua si jashtëzakonisht i rëndësishëm, me bindjen se edhe gjatë periudhës së ardhshme, i njeiti do të avancohet. Gjenerali Gjurçinovski i ndau mirënjohje të lartë ushtarake gjeneralit Kristofersen, “Shenjën e Artë të Armatës”, në shenjë falenderimi për mbështetjen dhe ndihmën e deritanishme, në mesin e të cilave është edhe dhurata e fundit e madhe e përbërë prej 76 automjeteve motorike. Në këtë takim të punës me një pjesë të personelit kryesor të SHP, para delegacionit të FA të Mbretërisë së Norvegjisë, u prezantuan niveli i transformimit dhe reformat në

Armatën e Republikës së Maqedonisë së Veriut, pjesëmarrja aktuale dhe kontributi në kuadër të misioneve, kapacitetet e poligonit ushtarak “Krivollak” për realizimin e trajnimeve dhe stërvitjeve, si dhe pjesëmarrja në aktivitetet e përbashkëta të NATO-s. Gjeneralët Gjurçinovski dhe Kristofersen ndoqën edhe strëvitje demonstruese të pjesëtarëve të Batalionit të Forcave Speciale, ndërsa para delegacionit ishin të ekspozuara edhe një pjesë e automjeteve motorike që u dhanë nga ana e Mbretërisë së Norvegjisë, me ç’rast delegacioni mysafir u njoh edhe me planin e vendosjes së tyre dhe me aktivitetet në të cilat këto automjete do të përdoren në të ardhmen.

Armata dhe Ministria e Mbrojtjes kanë zhvilluar marrëdhënie të shkëlqyera bilaterale me FA të Mbretërisë së Norvegjisë, të cilat zhvillohen në disa fusha si që janë: avancimi profesional i oficerëve dhe nënoficerëve për detyra të shtabit, trajnime dhe shkëmbim përvojash në trajnim saniteti, marrëdhënie me publikun, etj.

Përveç automjeteve motorike, Mbretëria e Norvegjisë deri më tani Armatës së Republikës së Maqedonisë së Veriut i ka dhuruar edhe pajisje të sofistikuar për mbrojtjen e lidhjeve të telekomunikimit, material mjekësor dhe pajisje kompjuterike, instrumente muzikore për Orkestrën Ushtarake, ndërsa shquhet edhe dhurata për spitalin e lehtë manovruar polak. Përveç kësaj, me FA të Mbretërisë së Norvegjisë, ekipet tona mjekësore e kirurgjikale realizuan detyra në kuadër të misionit ISAF dhe “Përkrahje e Vendosur” në Afganistan dhe ishin pjesë e personelit të spitalit norvegjez polka me “rolin 2”.

Me nënshkrimin e deklaratës solemne më 12.5.2024 para deputetëve në Kuvendin e Republikës së Maqedonisë së Veriut, Gordana Siljanovska Davkova u bë femra e parë presidente e vendit dhe njëherit femra e parë komandante supreme e Armatës

Gordana Siljanovska-Davkova, presidentja e parë femër e vendit dhe femra e parë komandant suprem i Armatës

Në seancën e 151. të Kuvendit të Republikës së Maqedonisë së Veriut, para deputetëve të përbërjes së vjetër, para krerëve fetar të bashkësive fetare, para bartësve të funksioneve publike dhe shtetërore, para shefit të Shtabit të Përgjithshëm të Armatës, para kryetarit të ASHAM-it, si dhe para shumë mysafirëve tjerë të shquar, presidentja e re e Republikës së Maqedonisë së Veriut, u zotua se do t'a respektojë kushtetutën dhe ligjet. Si eksperte e zgjedhjeve të OKB-së, si profesoreshë universitare, si juriste dhe si deputete, Gordana Siljanovska Davkova në zgjedhjet e fundit presidenciale ia doli që të fitoi më shumë vota nga kundër kandidati i saj, nga presidenti i deritanishëm i RMV-së, Stevo Pendarovski. Edhe pse të dy kandidatat ishin personalitete të dëshuara dhe eminente dhe ishin jashtëzakonisht politikisht të përgatitur, "timonin" shtetëror politik do t'a merr një grua. Fjalimin e saj të parë si presidente të vendit, ajo ua kushtoi grave. Në fjalimin e saj, Siljanovska-Davkova, tha se do të respektojë Kuvendin dhe se do të jetë presidente e të gjithë qytetarëve, duke mos bërë dallim në asnjë bazë. "Do t'i harroj punët e këqija. Besimi është shumë i rëndësishëm dhe të njejtin do t'a arsyetoj. Mora mundësinë që të jem e rrethuar nga shumë gra. Unë do t'a kaloj rrugën me anë të shumë grave të mençura. Zakonisht, pas grave të suksesshme qëndrojnë burra

të suksesshëm, ashtu siç është edhe bashkëshorti im", tha presidentja e re në fjalën e saj. Ajo gjithashtu theksoi se është koha për unitet, gjë që mund të shpie edhe drejt një "filozofie femërore dhe drejt një autenticitetit femëror" dhe se vendin e kemi të pavarur, jo vetëm falë komitëve dhe partizanëve, por edhe falë komiteve si që ishin Sirma Vojvodka dhe partizaneve si Vera Ciriviri-Trena, Vera Jociq dhe Ibe Palikuqa. Ajo theksoi se shpreson në mirëkuptim ndaj vendimeve të saj, mirëkuptim për punën e përgjithshme dhe për sundimin e së drejtës, si një ndër mënyrat për eurointegritet të suksesshme. Në pjesën e politikës së jashtme, Siljanovska Davkova u zotua se do të jetë lobuese aktive, para se gjithash në vendet anëtare të Bashkimit Europian (BE). Presidentja iu drejtua edhe të rinjëve, duke ju premtuar se edhe ata do t'i mbështesë, në vend, si dhe ata që janë jashtë vendit. Ndërsa burrave nuk harroi t'u thotë: "Do të korrim sukses, vetëm në rast se edhe ju së bashku me ne gratë do të mund të ndryshoni". Gordana Siljanovska Davkova do të jetë presidente e vendit, në përputhje me Kushtetutën dhe ligjet, për pesë vite. Presidentja është komandant suprem edhe i forcave të armatosura, emëron dhe shkarkon ambasadorë dhe përfaqësues special të RMV-së jashtë vendit, propozon dy gjykatës në Gjykatën Kushtetuese, dy anëtarë në Këshillin Gjyqësor, propozon dhe emëron guvernatorin e BPRMV-së.

ka të drejtë t'a emërojë dhe t'a shkarkojë drejtorin e Agjencionit të Intelgjencës, të emërojë dhe të shkarkojë shefin e Shtabit të Përgjithshëm, si dhe të emërojë gjeneralë, të emërojë edhe tre anëtarë të Këshillit të Sigurisë, të nënshkruaj dekrete për ligjet, por ndonjërin nga ato mund edhe mos t'a nënshkruaj deri sa nuk janë arritur dy të tretat e shumicës në Kuvend. Presidenti sjell dhe përpikon strategjinë dhe planin për mbrojtjen e shtetit, vlerëson mundësinë e rreziqeve nga lufta dhe rreziqeve të tjera, me anë të të cilëve do të çenohej sovraniteti, pavarësia dhe integriteti territorial i vendit, planifikon se si të veprohet gjatë gjendjes së luftës, propozon organizim dhe formacion të Armatës, jep urdhëra për veprimin e Armatës, jep urdhëra në veprim për shmangjen e pasojave nga gjendja e krizës, gjendja e luftës dhe nga gjendja e jashtëzakonshme.

Gordana Siljanovska-Davkova ka magjistruar në Fakultetin Juridik "Justiniani i I" pranë Universitetit "Shën Qirili dhe Metodi" në Shkup. Ka doktoruar në vitin 1994 në Fakultetin Juridik në Ljublanë. Nga karriera e saj politike do të përmendim se ka qenë pjesë e Komisionit Kushtetues të Kuvendit (1990 – 1992), si dhe ministre në Qeverinë e RM-së (1992 – 1994). Ajo është poashtu edhe përfaqësuese e grupit „Ekspertë të pavarur të vetëqeverisjes lokale“ pranë Këshillit të Europës, si dhe është anëtare e Komisionit të Venecias.

Vase Mitreska

Komitete dhe trupa punues në NATO: IAMD PC & AVC (3)

NATO ka krijuar një rrjet të gjerë komitetesh që mbulojnë tema të ndryshme, duke filluar nga çështjet politike, ushtarake, teknike ose operationale. Përveç kësaj, ekzistojnë forma të tjera bashkëpunimi, partneriteti dhe dialogu (borde, agjenci, organizata) që mbështesin marrëdhëniet ndërmjet NATO-s dhe vendeve të tjera partnere të Aleancës. Anëtarët e delegacioneve të përhershme të kombeve në selinë e NATO-s në Bruksel, Belgjikë, përkatësisht ekspertë kombëtarë nga vendet aleate dhe partnere, marrin pjesë në mbledhjet e komiteteve, të cilat mbahen me personel nga Shtabi Ndërkombëtar dhe Shtabi Ushtarak Ndërkombëtar, dhe përfaqësues të komandave strategjike të NATO-s. Komitetet e mëposhtme do të përfshihen në këtë tekst: Komiteti për Politikën e Integruar të Mbrojtjes Ajrore dhe Raketore dhe Komiteti i Aviacionit.

Komitetet e NATO-s janë një pjesë e domosdoshme e procesit të vendimmarrjes në Aleancë. Ato ofrojnë një kornizë brenda së cilës shtetet anëtare mund të shkëmbejnë informacione për tema të ndryshme, të konsultohen me njëri-tjetrin dhe të marrin vendime me konsensus dhe marrëveshje reciproke në interes të kombeve

Trupat kryesor vendimarrës të NATO-s

Komiteti i politikës së mbrojtjes së integruar ajrore dhe raketore (Integrated Air and Missile Defence Policy Committee – IAMD PC) është një organ shumë i rëndësishëm këshillues dhe koordinues për të gjitha aspektet e mbrojtjes së integruar ajrore dhe raketore të NATO-s, për komandën dhe kontrollin ajror, si dhe për çështje të tjera që lidhen me mjedisin ajror. Ky komitet u formua duke bashkuar ish Komitetin për Mbrojtjen Ajrore dhe Raketore me ish

Komitetin për Politikën e Mbrojtjes dhe Planifikimin e Mbrojtjes Raketore. Komiteti i raporton Këshillit të Atlantikut të Veriut mbi mbrojtjen e integruar ajrore dhe raketore të NATO-s, duke përfshirë mbrojtjen balistike të Aleancës. Zëvendës Sekretari i Përgjithshëm i NATO-s kryeson këtë komitet të rëndësishëm, i cili mbështetet nga Shtabi Ndërkombëtar, në veçanti nga Departamenti i Mbrojtjes së Integruar Ajrore dhe Raketore në fushën e investimeve në mbrojtje. Në dhënien e këshillave ushtarako-politike, ajo punon

ngushtë me komitete të tjera të nivelit të lartë për të siguruar koherencë dhe për të shmangur dyfishimin e përpjekjeve në kontekstin më të gjerë të punës së NATO-s për parandalimin dhe mbrojtjen. Komiteti për Politikën e Integruar të Mbrojtjes Ajrore dhe Raketore është gjithashtu komiteti kryesor për çështjet që lidhen me fuqinë e përbashkët ajrore, komandën dhe kontrollin ajror të NATO-s dhe sistemet përkatëse. Ai mbështet punën e Aleancës për të krijuar aftësi mbrojtëse raketore, duke përfshirë raketat balistike, për të mbrojtur territorin, popullsinë, forcat dhe asetet e aleatëve. Kjo përfshin monitorimin dhe analizimin e zhvillimeve përkatëse, qofshin ato sfida të paraqitura nga aktorët shtetërorë dhe joshtetërorë apo sfida që vijnë nga teknologjitë e reja si raketat hipersonike. Komiteti për Politikën e Integruar të Mbrojtjes Ajrore dhe Raketore reflekton në punën e tij rëndësinë e hapësirës ajrore dhe hapësirës së jashtme si fusha operacionale. Si një forum i nivelit të lartë për shqyrtimin e të gjitha aspekteve të mbrojtjes së integruar ajrore dhe raketore, ai merr parasysh faktorët politikë, operacionalë, ekonomikë, industrialë dhe teknologjikë të identifikuar nga aleatët dhe organet e tjera të NATO-s. Komiteti është përgjegjës për të siguruar që aspektet e mbrojtjes së integruar ajrore dhe raketore të pasqyrohen në mënyrë adekuate në Procesin e Planifikimit të Mbrojtjes të NATO-s.

Mbrojtja e integruar ajrore dhe raketore e NATO-s është një mision thelbësor dhe i vazhdueshëm në kohë paqeje, krize dhe konflikti, duke mbrojtur Aleancën në tërësi nga çdo kërcënim ose sulm ajror ose raketor. Ai është një element jetik i parandalimit dhe mbrojtjes, duke kontribuar në sigurinë e pandarë dhe lirinë e veprimtimit të Aleancës. Një mbrojtje e tillë përfshin të gjitha masat e nevojshme për të penguar, anuluar ose

zvogëluar efektivitetin e çdo kërcënimi ajror dhe raketor. Ai kryhet duke përdorur një qasje 360 gradë, të përshtatur për t'iu përgjigjur kërcënimeve që dalin nga të gjitha drejtimet strategjike, përballë një grupi në rritje dhe në zhvillim të kërcënimeve sfiduese ajrore dhe raketore nga aktorët shtetërorë dhe joshtetërorë, duke filluar nga dronët tek raketat e sofistikuarat. aftësitë.

Mbrojtja e integruar zbatohet përmes Sistemit të Integruar të Mbrojtjes Ajrore dhe Raketore të NATO-s (NATINAMDS), d.m.th. përmes rrjetit të sistemeve të ndërlidhura kombëtare dhe të NATO-s, të përbërë nga sensorë, mjete komandimi dhe kontrolli dhe sisteme armësh. Një mbrojtje e tillë është nën autoritetin e Komandantit Suprem të Fuqive Aleate në Evropë. Ky komitet punon ngushtë me Komitetin e Aviacionit dhe Task Forcën e Mbrojtjes Ajrore dhe Raketore të Komitetit Ushtarak. Një komitet tjetër që i raporton Këshillit të Atlantikut të Veriut i angazhuar në fushën e mbrojtjes së integruar ajrore dhe raketore është Konferenca e Drejtorëve Kombëtarë të Armatimeve, e cila promovon bashkëpunimin midis vendeve në fushën e armatimeve dhe mbikëqyr zbatimin e Programit të Mbrojtjes së Raketave Balistike të NATO-s.

Komiteti i Aviacionit (Aviation Committee - AVC) është trupi kryesor civil-ushtarak i NATO-s, me përgjegjësi parësore për këshillimin e Këshillit të Atlantikut të Veriut mbi të gjitha aspektet përkatëse që kontribuojnë në sigurinë e aviacionit, duke ofruar mbështetje për gamën e plotë të misioneve të NATO-s dhe duke vepruar në koordinimin, menaxhimin dhe aksesin në hapësirën ajrore. Komiteti kërkon udhëzime për të gjitha çështjet e aviacionit me interes për Aleancën, në mënyrë që të zhvillojë dhe promovojë pikëpamjet konsensuale mbi politikën, programet dhe aftësitë e NATO-s. Për më tepër, Komiteti i Aviacionit ka një rol

udhëheqës në procesin e vlefshmërisë ajrore, integrimin e sistemeve të avionëve pa pilot, vlerësimin e mbrojtjes kibernetike dhe kërcënime të tjera të mundshme për sigurinë e sistemit të aviacionit. Komiteti është gjithashtu aktiv në fushën e modernizimit, trajnimit dhe ushtrimeve për të operuar në hapësira ajrore gjithnjë e më komplekse dhe të lidhura në mënyrë dixhitale. Vepron si ndërfaqe kryesore e NATO-s me aviacionin civil ndërkombëtar dhe rajonal dhe institucionet e tjera përkatëse të aviacionit civil dhe ushtarak. Komiteti raporton për punën e tij drejtpërdrejt te organi kryesor vendimmarrës në NATO (Këshilli i Atlantikut të Veriut). Komisioni është themeluar në vitin 2016. dhe zëvendësoi ish-Komitetin e Menaxhimit të Trafikut Ajror. Ai merr këshilla dhe mbështetje nga përfaqësuesit e organizatave kryesore ndërkombëtare civile dhe institucioneve përkatëse të aviacionit të Bashkimit Evropian, duke përfshirë Organizatën Ndërkombëtare të Aviacionit Civil (ICAO), Shoqatën Ndërkombëtare të Trafikut Ajror (IATA), Eurocontrol, Komisioni Evropian, Agjencia Evropiane e Mbrojtjes, Agjencia Evropiane e Sigurisë së Aviacionit (EASA) dhe Administrata Federale e Aviacionit të SHBA (FAA). Mbledhjet e Komitetit të Aviacionit drejtohen nga Drejtori i Drejtorisë së Armatimeve dhe Aftësive Ajrore në Departamentin e Investimeve të Mbrojtjes së NATO-s. Kushti kryesor për shfrytëzimin e hapësirës ajrore është koordinimi mbarëbotëror, ndaj mbledhjet e Komitetit organizohen në dy formate. E para është e kufizuar, gjegjësisht vetëm për vendet anëtare të NATO-s, në mënyrë që të lejojë aleatët të diskutojnë tema të ndjeshme të aviacionit dhe të punojnë për politika dhe aftësi specifike të aviacionit, dhe formati i dytë punon me partnerët e NATO-s.

Dragan Pavlovski

Lojra gjeopolitike në Lindjen e Afërt Konflikti irano-izraelit

Irani është një nga kundërshtarët më të ashpër të ofensivës izraelite në Gaza, e cila është në përputhje me politikën e tij të jashtme të vendosur anti-izraelite. Gjatë dinastisë Pahlavi, e cila sundoi nga viti 1925 deri në përmbyshjen e tij gjatë Revolucionit Iranian të vitit 1979, marrëdhëniet midis Iranit dhe Izraelit nuk ishin aspak armiqësore. Irani ishte vendi i dytë me shumicë myslimane që njohu Izraelin që nga themelimi i tij në 1948. dhe një nga 11 anëtarët e komitetit të posaçëm të Kombeve të Bashkuara të krijuar në 1947. për të hartuar një zgjidhje për Palestinën pas përfundimit të kontrollit britanik të territorit. Irani ishte një nga tre vendet që votuan kundër planit të OKB-së për ndarjen e Palestinës, i shqetësuar se ai do të çonte në një përshkallëzim të dhunës në rajon në të ardhmen. Irani, në atë kohë, së bashku me Indinë dhe Jugosllavinë, dolën me

Çështja palestineze ka qenë në qendër të armiqësive midis Iranit dhe Izraelit për dekada. Teherani ka paralajmëruar Izraelin dhe aleatin e tij më të ngushtë, SHBA-në, se lufta me Hamasin mund të zgjerohet për shkak të një përshkallëzimi të sulmeve izraelite jashtë Gazës. Izraeli sulmoi pozicionet në Liban dhe Siri, vende në të cilat Teherani ka ndikim të rëndësishëm

një plan alternativ, i cili ishte një zgjidhje federale që do ta mbante Palestinën si një shtet me një parlament, por të ndarë në kantone arabe dhe hebreje. Ky propozim ishte një kompromis nga Irani, me një përpjekje për të mbajtur marrëdhënie pozitive me Perëndimin, si dhe me vendet fqinje arabe dhe myslimane. Pas fillimit të Luftës së Parë Arabo-Izraelite në vitin 1948, dy vjet pasi Izraeli arriti të pushtonte më shumë territor sesa ishte miratuar nga OKB-ja, Irani u bë vendi

i dytë me shumicë myslimane. Gjërat ndryshuan në vitin 1951, pasi Mohammad Mossadegh u bë kryeministër i Iranit. Ai udhëhoqi shtetëzimin e industrisë së naftës të vendit, e cila ishte një monopol britanik. Mossadegh i ndërpreu lidhjet me Izraelin sepse e shihte atë si në shërbim të interesave perëndimore në rajon. Gjërat ndryshuan në mënyrë dramatike kur qeveria e Mossadegh u përmbysh me një grusht shteti. Grushti i shtetit e ktheu Shahun në pushtet dhe ai u bë një aleat

i vendosur i Perëndimit në rajon. Në vitet e '70-ta, Izraeli dhe Irani shkëmbyen ambasadorë. Lidhjet tregtare u forcuan dhe së shpejti Irani u bë furnizuesi kryesor i naftës i Izraelit, me një linjë të krijuar për të shpërndarë naftën iraniane në Izrael dhe më pas në Evropë. Teherani dhe Tel Avivi gjithashtu kishin një bashkëpunim të gjerë ushtarak dhe të sigurisë, por kjo u mbajt kryesisht e fshehtë për të shmangur provokimin e kombeve arabe në rajon. Fakti është se në atë kohë Izraeli kishte nevojë për Iranin më shumë se Irani për Izraelin. Izraeli ishte ana proaktive, por Shahu po kërkonte gjithashtu një mënyrë për të përmirësuar marrëdhëniet e Iranit me Shtetet e Bashkuara dhe në atë kohë bashkëpunimi me Izraelin shihej si një mënyrë e mirë për të arritur këtë qëllim. Ekzistonte gjithashtu perspektiva e ndërtimit të aparatit të sigurisë, me shërbimin e sigurimit dhe inteligjencës SAVAK të Iranit të trajnuar pjesërisht nga Mossad. Ndoshta këto ishin favore që Irani mund të merrte diku tjetër, por Izraelit i duhej gjithashtu një partner mjaft

antiperëndimor në Lindjen e Mesme. Pas Revolucionit Iranian të vitit 1979, Shahu u rrëzua dhe lindi Republika e re Islamike e Iranit. Ajatollah Ruhollah Khomeini, lideri i revolucionit, solli një botëkuptim të ri që mbronte kryesisht futjen e Sheriatit në qeverisjen e shtetit dhe gjithashtu mbrojti kundërshtimin ndaj fuqive botërore dhe aleatëve të tyre rajonalë, të cilët do të shtypnin të tjerët - përfshirë palestinezët. Teherani ndërpreu të gjitha lidhjet me Izraelin, qytetarët nuk mund të udhëtonin më dhe fluturimet u anuluan. Ambasada izraelite në Teheran u shndërrua në një ambasadë palestineze. Për të kapërcyer ndarjen arabo-përse dhe suni-shiitë, Irani miratoi një qëndrim shumë më agresiv për çështjen palestineze. Kjo ishte për të theksuar leadershipin e saj në botën islame dhe për të detyruar regjimet arabe - aleatë me SHBA-në - në mbrojtje. Armiqësia midis Iranit dhe Izraelit është rritur gjatë dekadave pasi të dyja palët kërkuan të rrisin fuqinë dhe ndikimin e tyre në të gjithë rajonin. Sot, Irani

mbështet rrjetin e "Boshtit të Rezistencës" të grupeve politike dhe të armatosura në disa vende të rajonit, duke përfshirë Libanin, Sirinë, Irakun dhe Jemenin, të cilët gjithashtu mbështesin kauzën palestineze dhe e shohin Izraelin si një armik të madh. Gjatë viteve, Izraeli ka mbështetur grupe të ndryshme që kanë kundërshtuar dhunshëm krijimin iranian. Tensionet midis Iranit dhe Izraelit nuk kufizohen vetëm në ideologji apo grupe përfaqësuese. Me rritjen e armiqësive, "lufta në hije" u përhap gjithnjë e më shumë në shesh. Programi bërthamor i Iranit ka qenë në qendër të disa prej sulmeve më të mëdha. Izraeli - që besohet se zotëron një arsenal të madh armësh bërthamore - është zotuar të mos lejojë kurrë Iranin të zhvillojë armë bërthamore, ndërsa Teherani ka thënë vazhdimisht se programi i tij bërthamor është për qëllime civile. Sipas Teheranit, Izraeli dhe SHBA qëndrojnë pas malware Stuxnet që shkaktoi dëme të mëdha në objektet bërthamore të Iranit në vitet 2000. Gjatë viteve, shumë sulme janë kryer në objektet bërthamore dhe ushtarake të Iranit, për të cilat Teherani fajëson Izraelin. Irani gjithashtu publikon rregullisht lajme për pengimin e sulmeve të shumta sabotuese. Sulmet kishin në shënjestër gjithashtu personelin, duke përfshirë një numër shkencëtarësh të profilit të lartë bërthamor. Një ngjarje kritike ishte atentati që ndodhi në vitin 2020, kur shkencëtari kryesor bërthamor i Iranit Mohsen Fazlizadeh u vra nga një armë e kontrolluar nga AI dhe e monitoruar nga sateliti, e montuar në pjesën e pasme të një kamioni që më vonë shpërtheu për të shkatërruar provat. Nga ana tjetër, Izraeli dhe aleatët e tij perëndimorë e akuzojnë Iranin se qëndron pas një sërë sulmesh kibernetike ndaj interesave izraelite, duke përfshirë disa sulme me drone ndaj cisternave të naftës në pronësi izraelite. A mund të normalizohet ndonjëherë situata mes dy vendeve? Disa shtete arabe në rajon kanë zgjedhur të normalizojnë marrëdhëniet e tyre me Izraelin pasi kërkojnë mbështetje më të madhe nga Perëndimi. Ndërkohë, Arabia Saudite, një fuqi rajonale, ka rivendosur marrëdhëniet diplomatike me Iranin pas një përçarjeje të gjatë me një marrëveshje të ndërmjetësuar nga Kina në mars 2023. SHBA po përpiqet të ndërmjetësojë një marrëveshje të ngjashme midis Arabisë Saudite dhe Izraelit. Çdo perspektivë e normalizimit midis Tel Avivit dhe Riadit është lënë në pritje, të paktën tani për tani, pasi Izraeli vazhdon ofensivën e tij në Gaza. Por për krijimin aktual në Iran, çdo afrim

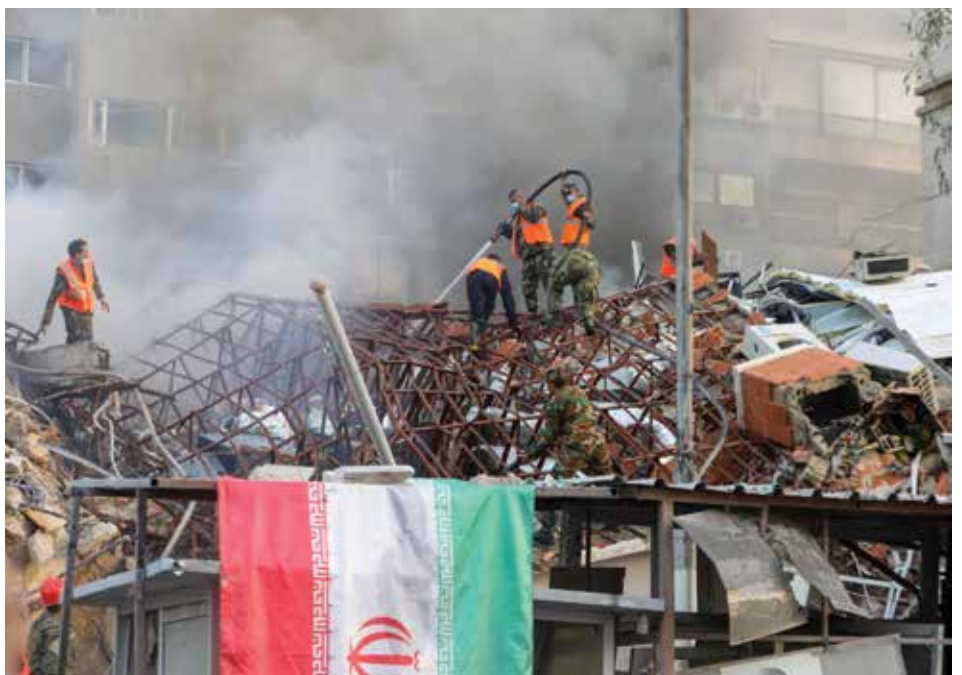

me Izraelin është jashtë diskutimit. Imperativat e përbashkëta të sigurisë që në dekadat e mëparshme kishin çuar Iranin dhe Izraelin të bëheshin aleatë, përfshirë kërcënimin nga shtetet nacionaliste arabe dhe perandoria sovjetike, u zhdukën në fillim të viteve të '90-ta. Teherani kundërshton hegjemoninë e SHBA-së në Lindjen e Mesme, ndërsa Izraeli ka kundërshtuar vazhdimisht tërheqjen e trupave amerikane nga Uashingtoni nga rajoni. Ndërkohë, organizatat militante islamike të lidhura me Iranin sulmojnë rregullisht bazat amerikane në Irak dhe Siri. Ky është një rivalitet për dominim dhe pushtet në rajon, dhe të dy vendet janë përfshirë në një konflikt të nivelit të ulët për më shumë se një dekadë. Pas sulmit të Izraelit në konsullatën iraniane në Siri më 1 prill 2024, i cili vrau dy komandantë të lartë ushtarakë iranianë dhe të paktën 10 të tjerë, Irani u përgjigj menjëherë. Më 13 prill 2024, Korpusi i Gardës Revolucionare Islamike, një degë e ushtrisë iraniane, në bashkëpunim me Rezistencën Islamike në Irak, grupin libanez Hezbollah dhe Houthis jemenas, nisën sulme hakmarrëse kundër Izraelit të koduar "Operacioni "Premtimi i vërtetë". Нападот беше извршен со беспилотни летала, крстаречки и балистички ракети. Sulmi u pa si një përhapje nga konflikti midis Izraelit dhe Hamasit dhe shënoi sulmin e parë të drejtpërdrejtë të Iranit ndaj Izraelit që nga fillimi i konfliktit të tyre të ndërmjetëm. Disa vende në Lindjen e Mesme mbyllën hapësirën e tyre ajrore, disa orë përpara se Irani të niste sulmin kundër Izraelit. Sulmi iranian përfshinte rreth 170 dronë, mbi 30 raketa lundrimi dhe më shumë se 120 raketa balistike në Izrael dhe në rrafshnaltën e Golanit. Forcat e Mbrojtjes së Izraelit përdorën sistemet Arrow 3 dhe "David's Sling", dhe në bashkëpunim me forcat ajrore të SHBA-së, Britanisë, Francës dhe Jordanisë, rrëzuan një pjesë të madhe të raketave në hyrje. Franca, e cila ndërhyri me kërkesën e Jordanisë, vendosi anije luftarake për të siguruar mbulim me radar. Autoritetet jordaneze thanë se ata kapën raketa në hapësirën e tyre ajrore për të mbrojtur qytetarët e tyre. Zyrtarët izraelitë thanë se koalicioni, përpjekja mbrojtëse e të cilët u kodua "Mburoja e Hekurt", shkatëroi 99 për qind të raketave përpara se të arrinin në hapësirën ajrore izraelite. Të paktën nëntë raketa iraniane goditën dy baza ajrore izraelite, duke shkaktuar pak dëme, sipas analizave të forcave të sigurisë amerikane. Disa nga raketat balistike u rrëzuan në hapësirë nga

sistemi Arrow. Sulmet shkaktuan dëme të vogla në bazën ajrore Nevatim në jug të Izraelit, por ajo mbeti operacionale. Pas sulmeve, të nesërmen, përfaqësuesi i Iranit në Kombet e Bashkuara deklaroi se sulmet mund të konsideroheshin të përfunduara. Ky është sulmi më i madh me dron në histori, me synimin për të mposhtur mbrojtjen ajrore të armikut. Ishte hera e parë që nga sulmet me raketa në Irak në 1991 që Izraeli u sulmua drejtpërdrejt nga ushtria e një vendi tjetër. Sulmet e Iranit kanë tërhequr kritika nga OKB-ja dhe disa liderë botërorë dhe analistë politikë kanë paralajmëruar se ekziston rreziku që konflikti të përshkallëzohet në një luftë të gjithanshme rajonale. Më 18 Prill 2024 Izraeli u hakmor duke kryer sulme të kufizuara ndaj Iranit. Sulmi iranian më 13 prill ishte i një përmasash që askush nuk e priste dhe ishte krejtësisht i paprecedentë. Nuk pati dëme serioze

apo viktima dhe izraelitët u përgjigjën me një sulm të kufizuar. Megjithatë, Izraeli do të duhet të sigurohet që Irani të kuptojë se nuk mund të kryejë përsëri një sulm të tillë dhe se përgjigja e Izraelit nuk është një shenjë dobësie, por një shenjë fuqie. Izraeli do të vazhdojë të ketë probleme të mëdha për shkak të përpjekjeve të gjata të Iranit për të zhvilluar armë bërthamore. Ky kërcënim ka tërhequr vëmendjen izraelite gjatë 20 viteve të fundit. Irani ka mbështetur gjithashtu organizata terroriste si Hamasi dhe Xihadi Islamik Palestinez, të cilat janë grupe sunite, jo shiite, por që ndajnë armiqësinë e Iranit ndaj shtetit hebre. Irani ka qenë armiqësor ndaj Izraelit që nga viti 1979, dhe retorika e tyre e vazhdueshme është se ata besojnë se Izraeli është një shtet i paligjshëm dhe hebrejtë duhet të dëbohen nga rajoni. Ajo që ata po përpiqen të arrijnë në terma afatgjatë është të minojnë legjitimitetin e

Izraelit në mbarë botën. Konfrontimet e fundit kanë sjellë mundësinë e konfliktit të drejtpërdrejtë midis Izraelit dhe Iranit më shumë se në çdo moment në dyzet vitet e fundit të armiqësisë midis dy vendeve. Sulmi i Iranit ishte një sulm i paprecedentë, shumë i sofistikuar dhe masiv që synonte të mposhte mbrojtjen ajrore të Izraelit dhe në rast të një konflikti të zgjatur, iranianët do të aktivizonin më tej Hezbollahun në Liban, i cili ka një arsenal të larmishëm armësh. Në rast përshkallëzimi, kapaciteti bërthamor i Izraelit mund të përdoret lehtësisht, me pasoja shkatërruese për Lindjen e Mesme. Jemi dëshmitarë se aleatët perëndimorë janë unanim në gjetjen e një strategjie afatgjatë që do të përfshinte integrimin rajonal, normalizimin e marrëdhënieve midis Arabisë Saudite dhe Izraelit, si pjesë e përpjekjeve dhe mundësive më të gjera për rritje ekonomike dhe tejkalimin e mosmarrëveshjeve dhe problemeve të vjetra. Për të arritur këtë qëllim afatgjatë, është e nevojshme të arrihen hapa të suksesshëm afatshkurtër, të tillë si përfundimi i gjakderdhjes dhe rindërtimi i Gazës, ofrimi i ndihmës humanitare, dhe më në fund fillimi i rivendosjes së besimit rajonal dhe ndërtimi i partneriteteve dhe aleancave rajonale që do të kundërshtojnë Iranin. Çështja nëse Shtetet e Bashkuara janë të gatshme të ndërmarrin veprimet e nevojshme kundër Iranit mbetet e paqartë. Nevojitet një strategji e qartë që do të parandalojë pa mëdyshje Iranin që të vazhdojë të financojë, koordinojë dhe organizojë aktivitete të tilla si sulmet terroriste kundër Izraelit më 7 tetor 2023. por kjo strategji do të siguronte gjithashtu që Irani të mos ishte në gjendje të dilte

bërthamore. Sipas deklaratave të shefit të Shtabit të Përgjithshëm të forcave izraelite, sulmi i Iranit ndaj Izraelit krijoi mundësi të reja për bashkëpunim në Lindjen e Mesme, pra koalicionin rajonal dhe ndërkombëtar që mori pjesë në përgjimin e raketave të lëshuara nga Irani drejt Izraelit, tregoi potencialin për krijimin e një aleance rajonale kundër Iranit. Megjithatë, sfidat në rajonin e Lindjes së Mesme janë komplekse dhe strategjia afatgjatë e Izraelit kundër Iranit duhet të marrë parasysh edhe konsideratat rajonale. Realiteti në rajon, i cili pengon bashkëpunimin arabo-izraelit, nuk ka ndryshuar ndjeshëm. Edhe para sulmit terrorist të "Hamasit" më 7 tetor 2023. dhe ofensiva e Gazës e Izraelit, shtetet arabe që nënshkruan Marrëveshjen e Abrahamit të vitit 2020, duke rënë dakord për normalizimin e marrëdhënieve me Izraelin, janë bërë gjithnjë e më të frustruar me politikën e kryeministrit izraelit Netanyahu për të zgjeruar vendbanimet izraelite në Bregun Perëndimor. Marrëveshja e Abrahamit është një nismë paqeje e nisur në vitin 2020. nga Shtetet e Bashkuara, të cilat u përpoqën të detyronin vendet arabe të njihnin në mënyrë të njëanshme shtetin e Izraelit. Nëpërmjet marrëveshjeve, Shtetet e Bashkuara u dhanë mundësi Emirateve të Bashkuara Arabe, Sudanit, Marokut dhe Bahreinit të hapnin marrëdhënie diplomatike me Izraelin. U bënë lëshime të njëanshme nga SHBA ndaj këtyre vendeve si pjesë e një marrëveshjeje, si heqja e Sudanit nga lista e shteteve sponsorizuese të terrorizmit ose njohja e sovranitetit të Marokut mbi Saharanë Perëndimore Bregu Perëndimor, në pranverën e vitit 2023, ndezi më tej tensionet rajonale. Që

kur Izraeli filloi operacionet e tij ushtarake në Gaza në tetor 2023, ai ka ndezur një valë protestash në të gjithë Lindjen e Mesme dhe liderët arabë janë bërë edhe më hezitues për të mbështetur hapur Izraelin, të vetëdijshëm se bashkëpunimi i hapur mund të dëmtojë legjitimitetin e tyre të brendshëm. Kjo është arsyeja pse ne duhet të jemi realistë në pritjet tona për të krijuar një bashkëpunim më të ngushtë midis shteteve arabe dhe Izraelit. Bashkëpunimi teknik midis shteteve arabe dhe Izraelit në fushat me interes të përbashkët ka të ngjarë të vazhdojë dhe përpjekjet e shteteve arabe për të ruajtur lidhjet e tyre ekonomike me Izraelin do të mbeten të kufizuara. Ajo që nevojitet tani është një strategji afatshkurtër që i jep përparësi mbështetjes së shteteve arabe dhe aftësisë së tyre për të ndërmjetësuar dhe parandaluar konfliktet e ardhshme midis Iranit dhe Izraelit. Mund të konkludojmë se Irani është i vetëdijshëm për potencialin e tij në Lindjen e Mesme për të zhvilluar një sistem të fortë rajonal midis lojtarëve vendas, duke pasur parasysh se politika e aleancave ushtarake me fuqitë e huaja është kundërproduktive, duke ndjekur shembullin e Arabisë Saudite dhe vendeve të Gjirit, të cilat synojnë për të kompensuar cenueshmërinë e tyre përmes mbrojtjes së huaj dhe jo mbrojtjes së fuqive rajonale të Lindjes së Mesme. Pa dyshim, ka indikacione të qarta se Irani ka avantazhe të rëndësishme që nuk i gëzonte më parë. Megjithatë, të mos harrojmë se edhe sot, si më parë, gjithçka është e përkohshme në rajonin e Lindjes së Mesme.

Dr. Nenad Taneski

Kërcënime kibernetike ndaj sigurisë së shteteve

Kërcënimet hibride përfshijnë një kombinim të dezinformatave, sulmeve kibernetike, presioneve ekonomike, vendosjes së forcave të parregullta ushtarake ose përdorimit të forcave të rregullta ushtarake shpesh gjatë një periudhe kohore dhe në bashkëpunim me njëri-tjetrin. Termat luftë hibride i përkasin një gjenerate të re të luftës dhe së bashku me terma të tjerë të ngjashëm përdoren për të përshkruar luftën që ka aspekte të shumta veprimi. Këto aspekte dhe metoda operimi plotësohen nga "sulmet kibernetike, ndikimi në fushatat zgjedhore duke përhapur dezinformata përmes mediave sociale dhe objektivave të synuara". Armiqtë e mundshëm kanë në dispozicion një gamë të tërë mjesh politike, ekonomike, ushtarake dhe të tjera për të sfiduar institucionet dhe ekonomitë e shteteve dhe për të minuar sigurinë. Sot, linja e betejës është erësuar përmes përdorimit të prokurave dhe kompanive private për të ofruar

Lufta hibride është një kombinim i metodave konvencionale dhe jokonvencionale të përdorura kundër një armiku shumë më të fortë që synon arritjen e qëllimeve të caktuara politike që nuk mund të arrihen me luftën tradicionale

shërbime ushtarake, dezinformim dhe aktivitete subversive. Prandaj, si instrumentet ushtarake ashtu edhe instrumentet joushtarake të pushtetit fitojnë një formë tjetër veprimi në dukje humane. Për më tepër, rikthimi i konkurrencës gjeostrategjike ka intensifikuar përhapjen e kërcënimeve kibernetike hibride dhe të të gjithëve. Një emërues i përbashkët për aktivitetet hibride është se ato dobësojnë dhe komprometojnë vlerat e rendit të bazuar në rregulla. Për t'u marrë me aktivitetet hibride, është e nevojshme të investohet në zhvillimin e mekanizmave dhe mjeteve politike dhe jopolitike. Këto mjete dhe mekanizma përfshijnë një qasje të re për të kuptuar, penguar në domenin hibrid, kibernetik dhe luftimin

e lajmeve të rreme dhe dezinformimit. Në thelb, sulmet kibernetike dhe aktivitetet hibride nuk janë kërcënime në vetvete. Ato janë mjete të përdorura nga shërbimet e inteligjencës, shtetet jodemokratike dhe aktorët joshtetërorë. Qëllimi kryesor i aktiviteteve të tilla të kombinuara është dobësimi i rezistencës së shtetit. Është shumë e vështirë të zbulohet se kush qëndron prapa këtyre aktiviteteve sepse ata që ndërmarrin aktivitetet të tilla shpesh përdorin proxy për t'i fshehur ato. Aktivitetet hibride në kontekstin e NATO-s përfaqësojnë një segment të pandashëm të konceptit të parandalimit dhe mbrojtjes brenda detyrës kryesore të mbrojtjes kolektive. Për të paranda-

luar me sukses aktivitetet hibride, në kuadër të përgatitjeve për parandalimin, parandalimin dhe mbrojtjen dhe kundërshtimin e taktikave asimetrike, NATO po punon në zhvillimin e vazhdueshëm të aftësive të veta. Aty ku nevojiten përpjekje shtesë është zona ku NATO duhet të investojë në ndërtimin e qëndrueshmërisë, nëpërmjet zhvillimit të komunikimit strategjik midis të gjitha shteteve anëtare dhe forcimit të përpjekjeve diplomatike dhe rritjes së ndërgjegjësimit të qytetarëve nëpërmjet edukimit dhe trajnimit të zgjeruar përmes qendrave të ekselencës. Në këtë kontekst, dhe në lidhje me marrjen në kohë dhe të shpejtë të vendimeve të duhura, do të ishte mirë të krijohej një qendër ekselence për luftimin e kërcënimeve hibride dhe kibernetike, veçanërisht në kuadër të luftës kundër dezinformimit. Një tjetër mundësi është zgjerimi i kurikulës brenda rrjetit ekzistues të qendrave të ekselencës me module për të rritur ndërgjegjësimin për kërcënimin e luftës hibride. NATO përmes rrjetit të saj të qendrave të ekselencës luan një rol të rëndësishëm në trajtimin e luftës hibride. Institucionet kombëtare ose shumëkombëshe, qendrat synojnë të trajtojnë dhe edukojnë drejtues dhe specialistë nga anëtarët dhe partnerët e NATO-s, të cilët duhet të ndihmojnë në ndërtimin e qëndrueshmërisë së shoqërive ndaj kërcënimeve, përfshirë ato hibride, për të mbrojtur qytetarët. Komunikimi strategjik i NATO-s (STRATCOM) është një aspekt i dytë shumë domethënës i veprimit të konsoliduar në lidhje me kërcënimet hibride. STRATCOM nënkupton përdorimin e duhur dhe të koordinuar të aktiviteteve dhe aftësive të komunikimit në mbështetje të politikave, operacioneve dhe aktiviteteve për arritjen e qëllimeve të Aleancës. Prandaj, nevojitet një kon-

cept i qartë që do të operacionalizojë politikën e NATO-s me fokus të veçantë në zbatimin e komunikimeve strategjike duke përfshirë planifikimin, ekzekutimin e operacioneve, trajnimin, edukimin, ushtrimet, mësimet e nxjerra dhe gjithçka që përfshin ndërtimin dhe mirëmbajtjen e mbrojtjes adekuatë, aftësitë. Kërcënimet hibride nuk mund të shtypen dhe të shmangen në mënyrë efektive vetëm me mjete dhe metoda konvencionale. Është e nevojshme të investohet më shumë në ngritjen e kapaciteteve në diplomaci dhe të krijohen mekanizma bashkëpunimi. Përcaktimi i qëllimeve dhe strategjive të qarta për të luftuar kërcënimet hibride është thelbësor për ndërtimin e qëndrueshmërisë dhe stabilitetit të shteteve. Qëllimet dhe strategjitë duhet të jenë të lidhura ngushtë me bashkëpunimin në komunikimet strategjike të sigurisë kibernetike. Kjo nënkupton forcimin e marrëdhënieve me publikun (Public Affairs), që nënkupton angazhimin civil të Aleancës përmes mediave me synimin e veprimit në kohë, transparent, të përgjegjshëm dhe proaktiv për të informuar qytetarët për politikën, operacionet dhe aktivitetet e NATO-s kundër luftës hibride. Në mënyrë plotësuese, fusha e ardhshme e veprimit mbulon marrëdhëniet me publikun ushtarak (Çështjet Publike Ushtarake), d.m.th. promovimin e objektivave ushtarake të Aleancës tek qytetarët, gjë që do të forconte ndërgjegjësimin dhe kuptimin e aspekteve ushtarake të luftës kundër kërcënimeve hibride. Ekzistojnë gjithashtu operacione informacioni të NATO-s ose këshillimi dhe koordinimi i aktiviteteve të informacionit ushtarak me qëllim që të krijohet efekti i dëshiruar në mbështetje të aktiviteteve të ndërmarra nga NATO kundër kundërshtarëve. Diplomacia është elementi kyç dhe mekanizmi kyç për trajtimin e kërcënimeve hibride.

Aktivitetet hibride dhe kibernetike nuk janë të panjohura dhe nuk e anashkalojnë as Ballkanin Perëndimor. Në Ballkanin Perëndimor synojnë kryesisht pengimin e integritetit evropian të shteteve dhe përmes këtyre aktiviteteve tentohet të ndikohet në proceset zgjedhore, të ndikohet në informimin publik duke përhapur lajme të rreme dhe dezinformata. Qëllimi është minimi i besimit të qytetarëve, dobësimi i shteteve dhe pengimi i integritetit evropian dhe euroatlantike dhe kredibiliteti i BE-së dhe NATO-s. Nga pikëpamja politike, Rusia realizon aktivitetet e saj hibride dhe ndikimin e saj në Ballkanin Perëndimor përmes proxy-ve për të vonuar të ardhmen evropiane dhe prioritetet integruese të shteteve. Për të parandaluar aktivitetet e tilla, është e nevojshme që vendet e Ballkanit Perëndimor të krijojnë kornizën e tyre ligjore për trajtimin e kërcënimeve hibride dhe kibernetike. Ekziston gjithashtu nevoja për një koordinim të zgjeruar ndërmjet strukturave ushtarake dhe civile dhe bashkëpunim të zgjeruar me aktorë të tjerë të sigurisë. Qëllimi është krijimi i mekanizmave të duhur për t'u marrë me kërcënime të tilla keqdashëse për sigurinë e shteteve dhe për të siguruar një nivel të përshtatshëm të qëndrueshmërisë kibernetike. Ai nënkupton përfshirje të gjerë dhe gjithëpërfshirje dhe aplikimin e qasjes së të gjithë shoqërisë në trajtimin e këtyre aktiviteteve. Çdo aktor i sigurisë duhet të dijë vendin dhe rolin e tij në sigurinë dhe mbrojtjen e shtetit ndaj kërcënimeve të tilla keqdashëse. Qeveria e Republikës së Maqedonisë së Veriut, përmes zbatimit të këtij parimi, miratoi Strategjinë nacionale për siguri kibernetike të Republikës së Maqedonisë 2018-2022 dhe Strategjinë për ndërtimin e qëndrueshmërisë dhe ballafaqimin me kërcënimet hibride me plan veprimi. Në sektorin e mbrojtjes, Ministria e Mbrojtjes miratoi Strategjinë e Mbrojtjes Kibernetike në fillim të vitit 2020. Në Strategjinë për Ndërtimin e Rezistencës dhe Përballjen me Kërcënimet Hibride, mekanizmat për ndërtimin e elasticitetit të vendit tonë kombinohen me kërkesat dhe rekomandimet e BE-së dhe Shtatë Kërkesat Bazë të NATO-s. Janë të përcaktuara qartë fushat e veprimit dhe bartësit me përgjegjësitë e tyre, aftësitë që duhet të zhvillojnë, linjat e komunikimit dhe kriteret e vlerësimit. Për zbatimin me sukses të objektivave të Strategjisë, është vendosur bashkëpunim më i ngushtë me NATO-n dhe BE-në në shkëmbimin e informacionit për përbalimin e sfidave hibride dhe kibernetike.

Dr. Igor Gjoreski

Nën flamurin e OKB-së

Sfidat me dezinformatat në operacionet paqësore

Vlerësimi i përgjithshëm i publikut për paqeruajtjen nën flamurin e OKB-së, sot, në shekullin e 21-të, është se është i përshtatshëm për qëllimet dhe sfidat me të cilat përballlet, dhe një nga sfidat e botës moderne dhe komunikimit është përballja me dezinformimin.

Reformat aktuale të misioneve paqeruajtëse të OKB-së vlerësohen vazhdimisht, pavarësisht nga ndikimi i tyre në aktivitetet dhe palët e interesuara në terren, dhe ato synojnë rritjen e efikasitetit të përpjekjeve të publikut ndërkombëtar për të ruajtur paqen dhe sigurinë në botë, pavarësisht nga të gjitha sfidat aktuale. Paqeruajtësit vazhdojnë të vendosen në mjedise ku nuk ka paqe për të ruajtur, duke u përballur me kërcënime nga banditët, grupet e armatosura, terroristët dhe madje edhe forcat e lidhura me qeverinë e vendit pritës, pa mandate të qarta, presione buxhetore dhe burime të kufizuara. Për t'u përballur me të gjitha këto sfida në terren, një rrjedhë e shpejtë e informacionit të saktë është e nevojshme në të gjitha nivelet në zinxhirin komandues.

Përpjekjet për të ruajtur paqen dhe sigurinë mbeten një nga temat më të rëndësishme të diskutimit dhe kërkimit në botën e sotme. Në të njëjtën kohë, nuk ka një qëndrim dhe opinion të vetëm për këtë çështje, sepse analistët besojnë se kjo çështje prek çdo aspekt të marrëdhënieve ndërkombëtare dhe kombëtare individualisht

Departamenti i Operacioneve Paqeruajtëse të OKB-së (UNDPO) kohët e fundit është fokusuar në sfidat dhe kërcënimet specifike që dalin nga dezinformatat në operacionet paqeruajtëse ndërkombëtare, me një fokus të veçantë në Forcën Paqeruajtëse të OKB-së në Liban (UNIFIL).

Nga përvojat e kaluara, e vërteta është gjithmonë viktima e parë në konflikte. Keqinformimi dhe dezinformimi janë një problem i vjetër, por tani ato janë vendosur në një kontekst të ri, të rënduar nga zhvillimi i sotëm i komunikimit dixhital dhe mediave sociale. Mjedisi i krijuar nga ndryshimet e shpejta në mënyrën e komunikimit, e vështirëson ndjeshëm menaxhimin e së vërtetës në situata kon-

flikti. E vërteta shpesh është gjithashtu viktima e barrierave kulturore dhe gjuhësore që vijnë nga tregimet kontradiktore dhe keqinterpretimet e ngjarjeve. Për shumicën e njerëzve, është një sfidë të njohin se cili informacion është i saktë dhe cili është i gabuar ose keqinformim. Dhe me paragjykimet e tyre të mundshme dhe mënyrën e tyre të perceptimit dhe analizimit, keqinformimi ndonjëherë përhapet pa dashje.

E vërteta gjithashtu mund të jetë viktima e aksesit joadekuat dhe të pabarabartë në informacionit në të cilin njerëzit kanë akses, në përgjithësi, mund të rritet, duhet pranuar se kjo qasje është e një natyre të ndryshueshme. Njerëzit në zonat

urbane në përgjithësi kanë më shumë akses në telekomunikacion dhe media sesa njerëzit në zonat rurale. Aspekti gjinor i informacionit është gjithashtu i rëndësishëm, duke pasur parasysh dallimet mes mënyrës se si media të caktuara mund të pranohen nga popullata mashkullore dhe femërore.

Operacionet paqeruajtëse janë gjithashtu viktima të natyrës së dyfishtë të mediave sociale. Nga njëra anë, ato ofrojnë mundësi për praninë dhe ndikimin e suksesshëm të paqeruajtësve në terren, ndërsa, nga ana tjetër, politizojnë problemet reale dhe kontribuojnë në polarizimin në baza të ndryshme. Siguria dhe siguria e Helmetave Blu dhe personelit civil në misionin paqeruajtës, si dhe popullatës lokale, janë shpesh në shënjestër. Diskutimet e publikut ekspert në vitet e fundit çojnë në disa përfundime dhe rekomandime se si është e mundur të trajtohen dhe të zbuten problemet me informacionin e gabuar dhe dezinformimin:

- prioriteti kryesor në trajtimin e dezinformatave ose dezinformatave është mbrojtja e lirisë së shprehjes duke forcuar qëndrueshmërinë e strukturave sociale të vendit pritës, si dhe të paqeruajtësve, ndaj kërcënimeve nga dezinformata dhe dezinformata. Është veçanërisht e rëndësishme të punohet në mënyrë proaktive dhe të sigurohet që të ketë vetëm informacion të saktë. Këto prioritate rekomandohen të mbështeten nga media e pavarur, duke zhvilluar trajnime për gazetarët në drejtim të verifikimit të së vërtetës dhe publikimit të informacionit të saktë, si dhe me një përpjekje të vazhdueshme për përmirësimin e shtetit ligjor në vendet pritëse.

- Organizatat e shoqërisë civile kanë një rol shumë të rëndësishëm si subjekte që kontrollojnë dhe mbrojnë të vërtetën. Ata duhet të mbështeten në gjetjen e fakteve dhe në trajtimin e lajmeve të rreme në rrjetet sociale.

- analiza në rastin e misionit paqeruajtës UNIFIL është vendimtare kur vlerësohen shkaqet kryesore të përhapjes së dezinformatave dhe dezinformatave. Doli të ishte kritike për të kuptuar botën e politizuar dhe të polarizuar të medias në Liban. Një shembull janë partitë politike që financojnë mediat që qarkullojnë narrativa kontradiktore që ndonjëherë përdoren për qëllime propagandistike. Në vitin 2006, situata në Liban ndryshoi në mënyrë dramatike pas armiqësive dhe konfrontimeve midis Izraelit dhe "Hezbollahut" libanez. Pas këtyre ngjarjeve në korrik/gusht të të njëjtit vit, Këshilli i Sigurimit i OKB-së forcoi praninë e tij në Liban dhe vendosi, krahas mandatit

filleshtar, të monitorojë, ndër të tjera, edhe ndërprerjen e armiqësive; shoqëron dhe mbështet Forcat e Armatosura Libaneze ndërsa ato vendosen në të gjithë Libanin jugor;

- zgjeroi ndihmën e saj për të ndihmuar në sigurimin e aksesit humanitar për popullatën civile dhe kthimin vullnetar dhe të sigurt të personave të zhvendosur. E gjithë kjo u prezantua nga mediat vendase si një ndërhyrje e Perëndimit në Lindjen e Mesme;

- është i nevojshëm investim më i madh në strategjitë e komunikimit të gjithë misionit nga planifikuesit e UNDP-së dhe komandat paqeruajtëse. Kjo do të përfshinte zhvillimin e narrativave alternative përmes "tregimit më të mirë", për të informuar plotësisht mandatin e "helmetave blu", si në kryeqytet ashtu edhe në vendet periferike të vendosjes së paqeruajtësve në vendin pritës. Është thelbësore të sigurohet trajnime për përfaqësuesit e mediave dhe stafin e menaxhimit të misionit. Në të njëjtën kohë, stafi i komandës paqeruajtëse duhet të miratojë një "qasje totale të misionit" proaktive përtej komunikimit strategjik. Kjo duhet të mbulojë ciklin e planifikimit si dhe procesin e vendimmarrjes dhe të mbështesë zbatimin e mandatit si dhe sigurinë e stafit. Qasja duhet gjithashtu t'u përshtatet grupeve specifike të synuara, veçanërisht atyre më të ndjeshme ndaj dezinformimit dhe dezinformimit. Në këtë drejtim, partneriteti dhe koordinimi me palët e interesuara është thelbësor;

- është gjithashtu shumë e rëndësishme të kuptohen rolet e aktorëve të ndryshëm kur bëhet fjalë për përhapjen e dezinformatave. Ndërsa qeveritë e vendeve pritëse kanë përgjegjësinë për të rregulluar mediat sociale, disa zyrtarë ndonjëherë mund të jenë nxitës të

përhapjes së dezinformatave dhe dezinformatave që synojnë legjitimitetin dhe mandatin e operacioneve paqeruajtëse të OKB-së. Ndonjëherë edhe organizatat e shoqërisë civile manipulohen dhe instrumentalizohen nga interesa të tjera. Në këtë drejtim nevojiten më shumë udhëzime dhe mbështetje politike nga Këshilli i Sigurimit i OKB-së;

- paqeruajtësit, gjatë përbushjes së një operacioni paqeruajtës, domosdoshmërisht duhet të njohin kontekstet dhe narrativat e ndryshme në vendin pritës. Duke ia lënë rolin qendror në këto aktivitete qeverisë së vendit pritës dhe komuniteteve lokale, është e rëndësishme të identifikohet fjalimi i kujt konsiderohet legjitim në një kontekst të caktuar. Në veçanti, stafi i misionit paqeruajtës të OKB-së duhet të jetë i vetëdijshëm për qëllimet dhe synimet e elitës lokale, si dhe të jetë në gjendje të analizojë pa probleme se kush është bartësi i narrativës. Synimi i diasporës është gjithashtu i rëndësishëm për t'u analizuar dhe vlerësuar. Ndikimi i diasporës në peizazhin politik dhe social në pjesë ose në tërësi të një vendi apo rajoni është gjithashtu shumë i rëndësishëm;

- Operacionet paqeruajtëse të OKB-së janë ndërmarje komplekse dhe në shkallë të gjerë, që përfshijnë aktorë me prejardhje të ndryshme sociale, gjuhësore dhe kulturore. Boshllëqet dhe mirëkuptimi midis personelit paqeruajtës dhe popullatës lokale mund të krijojnë mosbesim dhe të minojnë legjitimitetin e misionit në terren. Afërsia gjuhësore dhe kulturore me komunitetet lokale është çelësi për zhvillimin e besimit dhe transparencës dhe krijimin e kushteve për dialog.

M.S.

Lufta malore (3) Operacione malore

Opracionet malore karakterizohen nga një seri betejash të zhvilluara veçmas për kontrollin e terreneve kryesore si vendbanimet, kreshtat dhe lartësitë dominuese, rrugët hyrëse si linja komunikimi dhe përvetësimi i potencialeve të tjera që do t'i jepnin një tona një avantazh ndaj armikut (MCWP 3-35.1, Mountain warfare operations, Page 2-2). Operacionet malore kryhen për të fituar kontrollin e terrenit kyç dhe vendimtar, për të shfrytëzuar mundësitë e rëndësishme për vazhdimin dhe zhvillimin e betejës, si linjat e komunikimit, qafat malore, kreshtat dhe lartësitë, për të përqendruar veprimet luftarake për t'u udhëhequr nga lartësitë poshtë. Sulmet frontale kanë shumë pak shanse suksesi kundër lartësive të mbrojtura, prandaj sulmet zakonisht kryhen në krahët dhe në pjesën e pasme të armikut ku rrethimi është një formë e dëshirueshme

Lufta malore, nga pikëpamja e planifikimit operacional, projektimit dhe rregullimit të fushëbetejës, nuk ndryshon nga llojet e tjera të luftës. Zbatimi i taktikave ushtarake në luftën malore bëhet sipas një standardi të vendosur, pavarësisht nëse operacionet janë mbrojtëse, sulmuese, për stabilizim apo për të mbështetur paqen, megjithatë, procedurat taktike në përdorimin e njësive dhe teknikave kërkojnë përshtatje me hapësirën mjedisin dhe ambientin ku realizohen veprimet luftarake

manovrimi (FM 3-97.6, Mountain operations, Page 4-16). Bartës të operacioneve ushtarake në kushte malore të luftës janë njësitë malore ose njësi të tjera këmbësorie, të stërvitura dhe të pajisura për këtë lloj luftime, nëpërmjet njohurive të marra për malet dhe karakteristikat e tyre, njohjes së taktikave ushtarake në luftën malore, si dhe zhvillimit të një sërë aftësi të tilla si teknikat e mbi-

jetesës dhe krijimit të strehimoreve, skijimi, alpinizmi, ndihma e parë dhe shpëtimi i të plagosurve, përdorimi i pajisjeve speciale etj. Ilustrativisht, një kurs luftime malore në ushtrinë amerikane zgjat rreth 90 ditë, i ndarë në tre faza: stërvitje individuale në kushtet e verës, stërvitje individuale në kushtet e dimrit dhe stërvitje kolektive (MCWP 3-35.1, Mountain warfare operations, Page 10-8).

Çeta malore është një njësi taktike bazë me formacion të përhershëm, e destinuar për luftime në male të mesme dhe të larta, e aftë për të lëvizur në terrene të vështira, për të zhvilluar luftime në tokë të kufizuar manovrimi, me fleksibilitet në kryerjen e veprimeve luftarake, e cila stërvitet në një periudhë të shkurtër kohore për të kaluar nga mbrojtja në sulm dhe anasjelltas (Rregull i çetës këmbësorike malore, faqe 12).

Lufta malore bazohet në parimin e "planifikimit të centralizuar, ekzekutimit të decentralizuar", ku planifikimi i operacioneve kryhet në mënyrë qendrore, nga komanda më e lartë, ku të gjitha njësitë vartëse duhet të njihen me vendimin ushtarak dhe planin për kryerjen e operacioneve. Në detaje, ndërsa ekzekutimi i decentralizuar nënkupton vetëiniciativë në komandim dhe në marrjen e iniciativës në luftime nga njësitë më të ulëta taktike (togat, divizionet). Ekzekutimi i decentralizuar i veprimeve luftarake zbatohet sepse në shumicën e rasteve gjatë dislokimit të njërive, për shkak të specifikës së terrenit malor dhe klimës malore (mjegull, re të ulëta, shira të rrëmbeshëm, reshje intensive bore dhe kushte të tjera me dukshmëri të reduktuar), Njësitë zakonisht nuk kanë kontakt të ndërsjellë vizual dhe kontakt vizual me postet komanduese, ndërsa funksionaliteti i mjeteve të komunikimit mund të zvogëlohet për shkak të terrenit malor, në mënyrë që vetëiniciativa në komandim dhe veprim të jetë vendimtare për ecurinë e mëtejshme të veprimeve luftarake.

Lufta malore karakterizohet nga tredimensionaliteti i fushës së betejës si një hapësirë lufte, një hapësirë që shtrihet përgjatë gjerësisë, thellësisë dhe lartësisë së terrenit, ku operacionet malore nënkuptojnë dislokimin dhe funksionimin e njërive në lartësi të ndryshme, me mesataren dendësi e forcave të dislokuara është 5 deri në 10 ushtarë për km². Suksesi i luftës në kushte malore bazohet në tre faktorë: lëvizshmëria, fuqia e zjarrit dhe mbrojtja, ndërsa planifikimi i ekzekutimit të operacioneve në kushte malore nënkupton një analizë të detajuar të terrenit dhe kushteve të fushëbetejës, në kuptimin e përcaktimit të karakteristikave të fushëbetejës, efektet në fushën e betejës, vlerësimi i kërcënimeve dhe rrezikut luftarak dhe zhvillimi i kurseve të veprimit. Në librin "ATP-6, Edukimi dhe stërvitja e luftës në mal", në faqen 3-1 jepen karakteristikat e luftës malore, të cilat konsistojnë në: operacione të pavarura të njërive

dhe të elementeve taktikë në zona të izoluar të dislokimit dhe angazhimit, bashkëpunim të të gjitha njërive dhe komandave përsa i përket organizimit të detyrave, përforsimit të vazhdueshëm të njërive dhe zëvendësimit të ushtarëve, angazhimit të njërive të këmbësorisë për shkak të mungesës së infrastrukturës rrugore, rëndësia taktike dhe operacionale e terrenit, kushtet e vështira të furnizimit logjistik, komunikimi i vështirë me elementët taktikë të veçuar, mundësitë e përdorimit të avionëve, pastaj efekti mbrojtës i terrenit dhe barrierat natyrore dhe ndihma e vështirë mjekësore dhe transporti. Faktorët që e vështirësojnë kryerjen e operacioneve malore janë: ndryshim i vazhdueshëm dhe i shpejtë në dinamikën e ekzekutimit të aksioneve luftarake, ndërprerje të shpeshta të kontaktit vizual midis njërive dhe ndërprerje në komunikimin

me radio, rritje e përpjekjeve fizike dhe mendore midis ushtarëve, ekzistenca e rrezikut luftarak dhe rreziku shtesë për shkak të rreziqeve në male. dhe nevoja e vazhdueshme për furnizim logjistik, i cili përfshin mjete shtesë transporti dhe pajisje shtesë.

Planifikimi dhe ekzekutimi i operacioneve të luftës malore është një sfidë për komandat dhe njësitë. Suksesi në luftën malore konsiston në një marrëdhënie të ekuilibruar ndërmjet njohjes së ndikimit të veçorive të maleve në njësitë e veta dhe të armikut dhe përdorimit të atyre ndikimeve natyrore për të arritur dhe realizuar një avantazh të caktuar ushtarak dhe taktik ndaj armikut, sepse ajo që për armikun është një pengesë natyrore, për ne është një avantazh i natyrshëm.

Viktor Krstevski

Aktorët privat të sigurisë në realizimin e sigurisë (1)

Nevoja e ekzistimit të aktorëve privat të sigurisë

Natyra e marrëdhënieve shoqërore moderne dhe liberalizimi i shtetit mbi instrumentet e forcës, kushtëzuan komercializimin dhe privatizimin, në mënyrë që gjithçka që më parë përfaqësonte mbrojtje dhe ishte ekskluzivisht vepër e shtetit, filloi dalëngadalë të rrjedhë në private të organizuar dhe të regjistruar profesionalisht aktorë të sigurisë. Kështu, në disa vende të zhvilluara të botës u formuan kompani private ushtarake, me një strukturë të qartë organizative dhe korporative për ofrimin e një sërë shërbimesh sigurie. Këto shërbime variojnë nga këshillimi strategjik, taktik dhe teknologjik, trajnimi dhe mbështetja logjistike, deri te ofrimi i shërbimeve ekskluzive ushtarake (luftarake) të inteligjencës dhe sigurisë për qeveritë e vendeve të ndryshme, korporatat shumëkombëshe, organizatat

Në historinë e konflikteve të armatosura, angazhimi i aktorëve privatë të sigurisë (mercenarët, ushtritë mercenare, etj.) ishte një praktikë e zakonshme dhe sot, në kohët moderne, për shkak të kërcënimeve të shumta asimetrike, nevojave të shteteve kombëtare në mbrojtjen e stabilitetit të jashtëm dhe të brendshëm, është edhe më e theksuar nevoja dhe e njëjta dhe kërkon angazhimin e aktorëve të sigurisë shtetërore dhe joshtetërore

ndërkombëtare, agjencitë joqeveritare dhe të tjera subjekte joqeveritare dhe qeveritare. Në një situatë të tillë, vendet e zhvilluara dhe ato në zhvillim përdorin efikasitet të shërbimeve të ndryshme të sigurisë nga aktorët privatë të sigurisë për të arritur dhe ruajtur stabilitetin e tyre të përgjithshëm, me shpjegime të ndryshme për angazhimin e tyre publik. Kjo hap rrugën për një qëndrim të ri ndaj sigurisë, në të cilin aktorët privatë luajnë një rol gjithnjë e më të rëndësishëm. Në vazhdimet e mëtejshme theksi do

të vihet kryesisht tek agjencitë private të sigurisë që me angazhimin e tyre kontribuojnë në realizimin e sigurisë, angazhimin e tyre në operacione humanitare dhe paqësore dhe në misione paqeruajtëse.

Vendi dhe roli i aktorëve privat të sigurisë

Sfidat bashkëkohore, rreziqet dhe kërcënimet si terrorizmi, krimi i organizuar, korrupsioni, përhapja e armëve të shkatërrimit në masë, konfliktet

rajonale, zhvillimi tekniko-teknologjik, globalizimi – e gjithë kjo ndikon në kërcënimin e sigurisë së njerëzve dhe pronës. Sfidat bashkëkohore, rreziqet dhe kërcënimet si terrorizmi, krimi i organizuar, korrupsioni, përhapja e armëve të shkatërrimit në masë, konfliktet rajonale, zhvillimi tekniko-teknologjik, globalizimi – e gjithë kjo ndikon në kërcënimin e sigurisë së njerëzve dhe pronës. Aktorët privatë të sigurisë janë shprehje e nevojave të komunitetit, të kapitalit privat, janë shprehje e të gjithë qytetarëve, në bashkëpunim me institucionet e shtetit dhe kontribuojnë që siguria e përgjithshme të jetë në një nivel më të lartë, në interes të të gjithë qytetarëve.

Aktorët e sigurisë private janë pjesë e pandashme e sigurisë publike, e cila në thelb ndahet në lustrim publik dhe lustrim privat. Në lidhje me elementin e parë, bëhet fjalë për kryerjen e gjërave që kanë të bëjnë me rendin dhe qetësinë publike dhe përgjithësisht, këto gjëra i besohen policisë, ndërsa elementi i dytë bashkon gjërat që kanë të bëjnë me sigurinë pasurore dhe personale të qytetarëve, të cilat, më së shpeshti kryhen nga aktorë privatë të sigurisë. Aktorët privatë të sigurisë zhvillojnë komunikim të drejtpërdrejtë me subjektet e sistemit të sigurisë. Në këtë mënyrë, aktorët privatë të sigurisë janë të lidhur pazgjidhshmërisht me të gjitha angazhimet e subjekteve të sistemit të sigurisë kombëtare. Agjencitë private të sigurisë përfshijnë mercenarë, vullnetarë, lloje të ndryshme të ushtrive dhe policisë private, "komandantët e luftës", kompanitë e mbrojtjes, agjencitë private të sigurisë, kompanitë private ushtarake, kompanitë private të sigurisë, si dhe shumë aktorë të tjerë. Me kalimin e viteve, ato kanë fituar popullaritet të madh në mesin e shteteve, organizatave ndërkombëtare, korporatave dhe individëve, duke dëshmuar se kanë një rol të rëndësishëm në arritjen e sigurisë.

Qëllimet dhe kontributi i aktorëve privat të sigurisë në realizimin e sigurisë

Në përgjithësi, kontributi i aktorëve privatë të sigurisë (PBA) në paqen dhe sigurinë ndërkombëtare mund të analizohet përmes prizmit të angazhimit të tyre, të iniciuar nga organizatat ndërkombëtare paqeruajtëse, mbi të gjitha nga OKB-ja. Operativët e sigurisë private, në pjesën më të madhe, përbëhen nga ish-anëtarë të forcave speciale të armatosura. PBA-të kalojnë përmes trajnimit dhe përvijës adekuate ushtarake dhe ata po e pohojnë veten

gjithnjë e më shumë si aktorë seriozë të sigurisë me role dhe detyra të rëndësishme. Përvoja e deritanishme tregon se përdoruesit më të mëdhenj të shërbimeve të tyre janë qeveritë kombëtare, korporatat ndërkombëtare dhe organizatat ndërkombëtare të sigurisë dhe humanitare. Në këtë drejtim, është veçanërisht i dukshëm angazhimi i aktorëve privatë të sigurisë (kompanitë ushtarake) në stabilizimin e sigurisë së paqes. Nga ana tjetër, duhet theksuar se është e hapur mundësia e rritjes së përdorimit të kompanive private ushtarake nga qeveritë kombëtare, para së gjithash përëndimore. Kjo mund të interpretohet edhe si një mënyrë për të shmangur forcat kombëtare në zgjidhjen e konflikteve dhe krizave specifike. Krijimi i përgjigjeve të qarta për këto pyetje do të mundësojë një perceptim dhe pranim më të qartë të rolit të rëndësishëm që luajnë aktorët privatë të sigurisë në mjedisin modern të sigurisë. Kontributi i agjencive private të sigurisë për paqen dhe sigurinë ndërkombëtare përcaktohet drejtpërdrejt nga përfshirja e tyre në paqen ndërkombëtare dhe misionet humanitare të udhëhequra nga organizatat ndërkombëtare të sigurisë. Përvoja tregon se roli dhe rëndësia e aktorëve privatë të sigurisë është forcuar gjithnjë e më shumë në dy dekadat e fundit. Ka disa arsye për këtë trend. Kompanitë private ushtarake përbëhen nga individë me përvojë të gjerë dhe trajnim të konsiderueshëm ushtarak, i cili u mundëson atyre të përballojnë në mënyrë efektive rreziqet dhe kërcënimet e sigurisë në mjedisin e sigurisë ku janë të angazhuar dhe, për më tepër, ndryshe nga forcat paqeruajtëse tradicionale/klasike, rekrutimi dhe mobilizimi i të cilave është të ngarkuar shpesh nga

kornizat normative kombëtare të shteteve anëtare të organizatave ndërkombëtare, aktorët privatë ushtarakë dhe të sigurisë zakonisht nuk përballen me sfida të tillak. Gjithashtu, transportimi i tyre dhe fillimi i angazhimit kërkon një kohë shumë më të shkurtër, e cila është shumë domethënëse në situatat kur nevojitet aktivitet urgjent, angazhim dhe mbrojtje e paqes dhe sigurisë ndërkombëtare, për të realizuar objektivin e tyre kryesor. Sot, kompanitë private të sigurisë dhe ushtarake janë një nga ofruesit (zbatuesit) kryesorë të sigurisë në shtetet moderne. PBK dhe PVK janë gjithnjë e më të përhapura dhe përfaqësojnë një tendencë në rritje drejt ndërkombëtarizimit të shumë konflikteve.

Mr. Ksenija Miteva

Diplomacia kulturore (3)

Instrument i emancipimit të kulturës në politikën e jashtme

Tri fushat kryesore në të cilat diplomacia kulturore mund të shprehë më së miri mundësitë e saj janë: filmi, muzika dhe letërsia. Baza e fuqisë së kulturës dhe artistit është ndikimi i emocioneve të njerëzve, që është edhe fuqia potenciale e diplomacisë kulturore. Në SHBA, diplomacia kulturore shpesh barazohet me shkëmbimin kulturor dhe arsimor, d.m.th. termi "diplomaci kulturore" barazohet me termin "shkëmbim kulturor". Në shumë vende të botës diplomacia kulturore buron nga: marrëdhëniet kulturore ndërkombëtare (ICR), politika kulturore ndërkombëtare (ICP), shkëmbimi kulturor (CE), politika ndërkombëtare kulturore dhe bashkëpunimi për zhvillimin kulturor (ICP/CDC), apo thjesht diplomacia kulturore. Për shembull, në Francë,

Iniciativat efektive të diplomacisë kulturore mund të jenë krejtësisht të reja dhe origjinale, por ato mund të bazohen gjithashtu në programe, ekspozita ose shfaqje ekzistuese. Gjithashtu, iniciativat e diplomacisë publike dhe kulturore mund të financohen plotësisht nga qeveria, por edhe nga sektori privat, por, megjithatë, është më e rëndësishmja që ato të jenë gjithmonë në përputhje me pikëpamjet e popullatës vendase ku janë vendosur

e cila konsiderohet vendlindja dhe promovuesi më i madh në botë i vlerave kulturore në nivel botëror. Globalizimi dhe rritja e dinamikës në marrëdhëniet ndërkombëtare kërkojnë përqendrim në mundësitë që ofron kultura në drejtim të pasurimit dhe zgjerimit të përmbajtjeve të programeve të politikës së jashtme, janë qëndrimet zyrtare të BE-së lidhur

me çështjen e diplomacisë kulturore. Shfrytëzimi i kapaciteteve të kulturës, shndërrimi i saj në një element të politikës së jashtme, nuk do të thotë thjeshtim i karakterit specifik dhe unik të kulturës, por përkundrazi paraqet një qasje për shpërndarje më të plotë dhe grumbullim të burimeve shtesë për zhvillimin e saj. Përdorimi i kulturës

në identifikimin e fushave me interes të politikës së jashtme, në të cilat metodat tradicionale diplomatike nuk janë efektive ose të papërshtatshme, zgjeron horizontin e zhvillimit të kulturës kombëtare, si pjesë e kulturës evropiane dhe botërore dhe ofron mundësi për një prezantim më të madh para publiku dhe dukshmëria e kulturës, dhe rrjedhimisht shfrytëzimi më i mirë i kapitalit kulturor, dhe me këtë, krijimi i supozimeve, kushteve për mbështetjen e procesit të barazisë së dëshiruar të kulturës vendase në procesin kulturor global. Strategjia kombëtare për kulturën në Evropë pasqyron rolin e saj të ri në kontekstin e ndryshimeve dinamike në menaxhimin dhe zbatimin e politikës së jashtme dhe interesin në rritje për diplomacinë kulturore, i cili në asnjë rast nuk duhet të reduktohet në termin "ngjarje kulturore përfaqësuese" ose vetëm në kuadër të vizitave zyrtare apo simbolike vetëm për një rast të caktuar organizohen ngjarje kulturore, por si shkëmbim i ndërsjellë mes njerëzve dhe zgjerimi i marrëdhënieve në përgjithësi. Brenda Evropës, bindja dhe mbështetja për domosdoshmërinë e ndërtimit të një kuadri për veprime të përbashkëta kulturore në konceptimin e politikës së jashtme evropiane është në rritje. Diplomacia kulturore, në çdo rast, është një instrument për emancipimin e rolit të kulturës në politikën e jashtme. Nga praktikat e mira të vendeve me përvojë shumëvjeçare në diplomacinë kulturore, mund të konkludojmë se përmban:

- dialog për problemet, vlerat dhe nevojat e shoqërisë;
- diplomacia e mirë kulturore eksploron kontekstin e mjedisit;
- ajo duhet të jetë dashamirëse, miqësore dhe e hapur për arritjen e qëllimeve të caktuara të politikës së jashtme;
- popullarizimi i vlerave themelore të zotëruara nga një shtet apo komb i caktuar.

Synimet afatgjata të diplomacisë kulturore sigurisht përfshijnë edhe synimet e mëposhtme:

- popullarizimi i bashkëpunimit kulturor dhe promovimi i tij;
- zhvillimi i qëndrueshëm i marrëdhënieve me një shtet ose një grup shtetesh, ose kur shteti ka përcaktuar disa nga prioritetet e tij specifike.

Diplomacia kulturore është një proces i dyanshëm. Nëpërmjet tij dërgohen informacione të caktuara, në një mënyrë të caktuar, dhe një mesazh për publikun e huaj, në një mjedis të panjohur kulturor,

por, në të njëjtën kohë, informacion/ mesazh, njohuri për mjedisin specifik kulturor, për qëndrimet, stereotipet, për gatishmërinë e atij mjedisi të huaj dhe të ndryshëm pranohet dhe kultura për të marrë një kulturë tjetër, për të njohur dhe kuptuar diplomacinë kulturore dhe institucionet që e praktikojnë atë dhe që përmbushin funksione të marketingut specifik.

Si fushë e diplomacisë kulturore mund të thuhet se:

- diplomacia kulturore është një nga mjetet për realizimin e prioriteteve të politikës së jashtme;
- përfaqëson një fushë për shtetin përmes së cilës ai dëshiron të prezantohet para botës;
- përcakton prioritetet e politikës së jashtme dhe interesin shtetëror të formuluar në kohë, bazuar në njohjen e mirë të vendit apo rajonit të caktuar dhe rezultatet përkatëse të pritshme dhe të dëshiruara;
- diplomacia kulturore është

një aktivitet që mund të ndihmojë dhe drejtojë efektivisht të gjithë procesin e përcaktimit të qëllimeve të politikës së jashtme.

Diplomacia kulturore nuk duhet të mbetet kurrë vetëm në mirëkuptimin dhe njohjen e ndërsjellë. Fuqia e tij për të popullarizuar vlerat themelore duhet të përdoret në maksimum në çdo moment. Marrëdhëniet kulturore mund të jenë një mbështetje e pazëvendësueshme në arritjen e qëllimeve diplomatike dhe të krijojnë një atmosferë paqeje dhe zhvillimi të qëndrueshëm. Komunikimi kulturor është shumë i rëndësishëm kur marrëdhëniet diplomatike janë të rënduara dhe të vështira. Shtetet e Bashkuara ende dominojnë kulturën masive globale dhe eksportet "mainstream". Çdo vit, SHBA eksporton 10% më shumë produkte të zakonshme kulturore dhe Evropa po të njëjtën përqindje, çdo vit më pak. "Mainstream" është kultura masive popullore. Në Indi, këta janë filmat e Bollywood-it

që eksportohen në shumë vende nga Ballkani dhe bota arabe, si dhe serialet e njohura turke. "Mainstream" fiton shumë para, punon në vende për njerëz krijues dhe, së dyti, ajo që është shumë më e rëndësishme, "mainstream" është arma më e fortë e "soft power", e cila shfaqet përmes ideve, pikëpamjeve të botë, përmes fjalëve, imazheve dhe paraqitjeve dhe perceptimeve në përgjithësi. Ky lloj diplomacie kulturore është aktualisht mënyra më e fuqishme për disa vende për të forcuar pozitën e tyre në rajone të caktuara të botës.

Në modelet e reja të fillimit të shekullit të 21-të, diplomacia kulturore përballlet me sfida të reja, në përputhje me ndryshimet dhe përshtatjet e politikëbërësve, artistëve dhe punonjësve të kulturës në një mjedis kulturor gjithnjë e më dinamik. Këto ndryshime janë nisur nga multipolariteti gjithnjë e më i theksuar i skenës politike ndërkombëtare, nga ndikimi në rritje i ekonomive me rritje të shpejtë të vendeve të Azisë dhe Amerikës së Jugut, nga rritja e urbanizimit global, nga rritja e niveleve të arsimit dhe nga risitë e përshpejtuara shkencore dhe ekonomiko-biznesore. Në të njëjtën kohë, arti po përjeton "ndryshime sizmike" si rezultat i përkufizimeve gjithnjë e më pluraliste dhe gjithëpërfshirëse të kulturës, nga supremacia dhe pranimi në rritje i aktiviteteve artistike në të gjitha nivelet, rritja e pjesëmarrjes dhe pjesëmarrjes në krijimin e artit dhe transmetimin e mesazheve kulturore. dhe informacion përgjatë rrugës së formave të reja të "transmetimit", mediave dixhitale dhe sociale.

Vitet e fundit, teknologjia dixhitale dhe tregjet e integruara padyshim ndikojnë në rritjen e lidhjes globale të komuniteteve. Si kurrë më parë, tensionet politike, socio-ekonomike, kulturore dhe fetare vazhdojnë të krijojnë marrëdhënie të tensionuara. Pra, diplomacia kulturore po pëson ndryshime dramatike dhe si pasojë e këtyre ndryshimeve ndryshojnë edhe prioritetet dhe metodat e diplomacisë kulturore, të cilat duhet të përputhen me mënyrat e reja të angazhimit politik dhe kulturor. Prandaj, përtëritja e angazhimit kulturor kërkon energji të reja dhe forma të reja bashkëpunimi ndërmjet: artistëve, organizatave kulturore, organeve qeveritare dhe ndërqeveritare, fondacioneve private, korporatave dhe industrive kulturore, organizatave të shoqërisë civile dhe organizatave joqeveritare nga sfera kulturore.

Mr. Zoran Vasilevski

Intelegjenca artificiale në automjetet robotike

Australia, Mbretëria e Bashkuar dhe SHBA-ja (AUKUS) me sukses shfaqën integrimin e autonomisë avancuese dhe të inteligjencës artificiale (IA) për testimin e rezistencës dhe qëndrueshmërisë së mjeteve autonome në një mjedis të dyshimtë. Ky operacion konfidencial për përdorimin e automjeteve robotike në mjedise dhe hapësira specifike (TORVICE), i kombinoi inovacionet australiane, britanike dhe amerikane duke bashkangjitur këtu edhe teknologjinë, për testimin e inteligjencës avancuese artificiale në automjete robotike dhe testimet e para provuese u realizuan në Australinë Jugore kah fundi i vitit 2023. „TORVICE“ e testoi shkathtësinë e automjeteve autonome për t'i përfunduar misionet e tyre dhe t'a ruajnë lidhjen e rrjetit me mjedisin e dyshimtë. Në dhjetor të vitit 2023, ministrat e mbrojtjes së AUKUS bënë të ditur se teknologjitë rezistuese dhe autonome të inteligjencës artificiale do të integrohen në programet kombëtare gjatë vitit 2024. Aksioni përmbante automjetet e robotizuara tokësore të Britanisë së Madhe, dhe SHBA-së për prezantimin e hedhësve autonom shumëdimensional, si dhe të disa automjeteve tokësore, të cilat kishin për detyrë që të hapin zjarr preciz me një varg dhe gamë të gjatë, si dhe të realizojnë edhe misione të tjera. Gay Pael, këshilltar kryesor për shkencat e mbrojtjes dhe teknologjitë laboratorike në Britaninë e Madhe, theksoi se autonomia e rrjetit do të jetë jashtëzakonisht e rëndësishme për

luftërat e ardhshme. "Sistemet autonome dhe ato robotike kanë potencial për t'a transformuar fushën e betejës, duke siguruar një multiple të forcës, njëkohësisht duke e reduktuar rrezikun për ushtarët. TORVICE na mundëson që t'a kuptojmë punën e sistemeve autonome robotike në një mjedis të dyshimtë dhe njëkohësisht t'a rrisim rezistencën e sistemeve në fjalë. Puna e përbashkët e tre vendeve do t'a përshpejtojë zhvillimin e sistemeve stabile dhe sistemeve të afta", ka thënë Pael.

Kimberly Sablon drejtoreshë e përgjithshme për inteligjencën konfidenciale artificiale dhe autonomi pranë Departamentit Amerikan të Mbrojtjes, deklaroi se projekti „TORVICE“ e sëndërton punën që partnerët e AUKUS e demonstruan në Solsberi në prill të vitit 2023. "Gjatë këtij trajnimi bëme një ekipim rigoroz të sistemeve tona autonome dhe të sistemeve të inteligjencës artificiale për vlerësimin dhe bashkërendimin e bristësisë dhe për përmirësimin e rezistencës së tyre në mjediset e dyshimta dhe komplekse", pati potencuar Sablon. Përmes AUKUS, Australia, Britania e Madhe, SHBA-ja, bashkëpunojnë për përshpejtimin e kuptimit kolektiv të inteligjencës artificiale dhe autonomisë teknologjike në kuadër të operacioneve komplekse. Australia, Britania e Madhe dhe SHBA-ja, vazhdojnë t'i mbështesin vlerat e shfrytëzimit të sigurt dhe të përgjegjshëm të inteligjencës artificiale.

Mr Zorica Stojkova

Qitje me „PM 7,62“ mm, „M-72“

Më 20 prill, në përputhje me Programin për Punë dhe Trajnim të OORRMV-së, u realizua aktiviteti i parë praktik, qitje përgatitore me numër rendor “1” me “PM 7,62 mm, “M-72”. Qitja u realizua në vendqitjen e Armatës “Dollno Orizare” në Veles me pjesëmarrjen e tetëdhjetë anëtarëve të OORRMV-së dhe të një ekipi katër anëtarësh të Shoqatës së Veteranëve dhe Rezervistëve nga fusha e mbrojtjes dhe sigurisë, 69 prej të cilëve ishin realizues. Në këtë qitje e cila kaloi në mënyrën më të mirë të mundshme dhe me disiplinë të madhe, u arritën rezultate të shkëlqyera. Gjegjesisht 87 anëtarë u vlerësuan me notë “tejkalon standardin” dhe dy anëtarë me notën “ka kaluar”. Para fillimit të qitjes të pranishmit i përshëndeti kryetari i OORRMV-së Dr. Goce Georgiev, duke iu dëshiruar të pranishmieve suksese në këtë aktivitet, ndërsa në emrin e

komandantit të Komandës së Trajnimit dhe Doktrinës, pjesëmarrësit e këtij aktiviteti i përshëndeti nënkoloneli Dejan Jovanovski, i cili gjithashtu u uroi suksese pjesëmarrësve në garën e qitjes.

Дејан Јовановски кој, исто така, им посака успешно гаѓање.

Udhëheqësi i qitjes, togeri Goce Popov, garuesit i njoftoi me masat e sigurisë, ndërsa nënkoloneli Nikolla Manasiev, ndihmës udhëheqësi i qitjes i njoftoi garuesit me karakteristikat taktike të “PM 7,62mm. Vlen të theksohet se qitja kaloi në mënyrën më të mirë të mundshme dhe me disiplinë të theksuar, si në vendqitje ashtu edhe në kazermë gjatë drekës,

ku oficerët rezervë më sjelljen e tyre korrekte kontribuan në mënyrën më të mirë të mundshme, përfshirë këtu edhe udhëheqësin e qitjes, oficerin kujdestar, kapetanin Zoran Temov. Këtë aktivitet në tërësi e mbështeti edhe Komanda për Trajnim dhe Doktrina, komandant i së cilës është, koloneli Vasko Kokollanski.

Mbledhja vjetore e Kuvendit të OORRMV-së

Më 29 prill u mbajt mbledhja e pestë vjetore e Kuvendit të OORRMV-së në përbërje të zgjeruar, në dy pjesë: në pjesën e punës

dhe në atë solemne, ndërsa me rastin e ditës së OORRMV-së, gjegjesisht me rastin e 72 vjetorit të formimit të OORRMV-së, më 29 prill 1952. Në pjesën e punës u miratuan disa dokumente që janë të rëndësishme për funksionimin e suksesshëm të OORRMV-së, në mesin e të cilave edhe dokumentet vijuese: Raporti financiar për vitin 2023, Programi i Punës dhe Programi i Trajnimit për vitin 2024, Plani Financiar

për vitin 2024 dhe dokumente tjera të rëndësishme për Organizatën. Në pjesën solemne, kryetari dr. Goce Georgiev, në pika të shkrutëra rikujtoi në këtë ditë të rëndësishme për Organizatën dhe e ftoi redaktorin e monografisë “70 vitet tona”, Mishko Kitanski. Njëherit, kryetari iu falenderua të gjithëve që morrën pjesë në përpilimin e Programit. Misho Kitanski në pika të shkrutëra e prezantoi Monografinë dhe theksoi se është shkruar një libër i mirë, duke cekur se ka pasur ende material për të shkruar edhe deri në treqind faqe. Pas promovimit, për të gjithë të pranishmit, me rastin e Ditës së OORRMV-së, u shtrua një drekë modeste.

Realizimi i marshit të NJOK të OORRMV-së „Bllagojçe Krstanoski“ nga Ohri

Më 11 maj nën organizimin e NJOK të OORRMV-së “Bllagojçe Krstanoski” nga Ohri, u realizua marsh në relacion f. Skrebatno – Ohër, marsh i cili u organizua në nder të shënimit të 25 vjetorit të rënies së ushtrisë profesional Bllagojçe Krstanoski nga f. Livoishtë, Ohër, i cili humbi jetën tragjikisht në vitin 1999 si pjesëtar i Armatës së Maqedonisë duke realizuar detyrat e tij në karallëll “Bllace”. Në këtë marsh morën pjesë delegacione të NJOK të OORRMV të: Manastirit, Demir Hisarit, Makedonski Brodit, Kërçovës, kryetari i OORRMV-së Dr. Goce Georgiev, si dhe

anëtari i Kuvendit të OORRMV-së nga Koçani, Dragçe Nikolovski, anëtarë të shoqatës së luftëtarëve nga Ohri dhe nga Debarca, anëtarë të familjes si dhe anëtarë të NJOK “Bllagojçe Krstanoski” nga Ohri. Në fillim të marshit, nga ana e kryetarit të OORRMV-së dhe nga delegacionet u vendosën kurora me lule të freskëta pranë pllakës përkujtimore në f. Livoishtë duke e vizituar edhe varrin e tij. Në pjesën përmbyllëse të marshit, në mënyrë solemne u ndanë mirënjohje për katër aktivistë për anëtarësi shumëvjeçare dhe për pjesëmarrje aktive në promovimin dhe në realizimin e aktiviteteve të NJOK

të OORRMV-së “Bllagojçe Krstanoski” nga Ohri.

Buxhetimi gjinor dhe ndërsektorialiteti

Dita Ndërkombëtare e Personave me Aftësi të Kufizuara ofron një mundësi për të menduar pak më shumë se si dhe çfarë mund të bëhet për të ndihmuar njerëzit me aftësi të kufizuara të përmbushin potencialin e tyre. Teksti i botuar "Buxhetimi gjinor dhe ndërsektorialiteti" në Gazetën e Buxhetimit të OECD, rekomandimet kryesore të të cilit janë pjesë e këtij artikulli, tregojnë se, ndërkohë që qasjet tradicionale ndaj buxhetimit gjinor janë një hap i rëndësishëm përpara në përqaftimin e ndërsektorialitetit, vetë ndërsektorialiteti lehtëson përshtatjen dhe më efektive, ndërhyrjet e politikave. Rrjedhimisht, përqaftimi i një analize ndërsektoriale është më shumë se një përgjithësim dhe i lejon dikujt të eksplorojë realitetet e nuancuara që ndikojnë në jetën e tyre. Pra, kjo qasje transformuese është çelësi për të zhbllokuar potencialin e plotë të çdo

Analiza ndërsektoriale është një mjet që qeveritë mund ta përdorin për të ndihmuar në zbulimin e barrierave me të cilat përballen personat me aftësi të kufizuara dhe se si pabarazitë mund të komplikohen nga faktorë të tjerë si gjinia, moshja dhe përkatësia etnike

individit dhe për të na çuar drejt një të ardhmeje më të drejtë, gjithëpërfshirëse dhe më të begatë.

Çfarë është një qasje ndërsektoriale në buxhetimin gjinor?

Analiza ndërsektoriale është një mjet i fuqishëm për të kuptuar dhe trajtuar pabarazinë gjinore. Ai mundëson një kuptim më të mirë se si pabarazitë e përjetuara nga qytetarët mund të

komplikohen nga aspekte të shumta të identitetit të një individit (për shembull, raca, klasa socio-ekonomike, orientimi seksual ose paaftësia). Dhe një qasje ndërsektoriale ndaj buxhetimit gjinor është një hap shumë më i madh sesa thjesht konsiderimi i gjinisë si një kategori e vetme duke përfshirë një analizë që pranon se individët përjetojnë pabarazi në mënyra të ndryshme bazuar në faktorë të tjerë të identifikuar. Disa vende të OECD, duke përfshirë Kanadanë, Finlandën dhe Suedinë,

kanë parë praktikat e buxhetimit gjinor, duke demonstruar potencialin e tyre për të kapërcyer ndarjet gjinore. Por duke marrë në konsideratë efektet komplekse të faktorëve të ndërthurur të identitetit, analiza ndërseksionale ndriçon realitete të nuancuara që qasjet tradicionale ndaj buxhetimit gjinor thjesht mund t'i injorojnë.

Cilat janë përfitimet e një qasjeje ndërsektoriale ndaj buxhetimit gjinor?

Një qasje ndërsektoriale ndaj buxhetimit gjinor promovon veprime më të informuara dhe të synuara të politikave që janë më efektive në mbylljen e boshllëqeve gjinore. Për shembull, analiza ndërsektoriale mund të ofrojë njohuri të vlefshme për hartimin e ndërhyrjeve efektive për të adresuar hendekun gjinor në punësim. Gjegjesisht, gjinia e dikujt nuk ka gjasa të shpjegojë plotësisht sfidat me të cilat përballen individët në tregun e punës. Por analiza ndërsektoriale mund të ndihmojë në zbulimin e sfidave të tjera specifike me të cilat përballen, si ato që lidhen me faktorë të ndryshëm demografikë, socialë ose ekonomikë. Si rezultat, politikëbërësve dhe punëdhënësve u jepet mundësia të zhvillojnë strategji të synuara që adresojnë sfidat specifike me të cilat përballen individë nga grupe të ndryshme shoqërore.

Sfidat në zbatimin e një qasjeje ndërsektoriale ndaj buxhetimit gjinor:

- Mungesa e të dhënave të disponueshme për të mbështetur analizën ndërsektoriale;
- perceptimi se analiza ndërsektoriale është shumë komplekse;
- Mungesa e kapacitetit të qeverisë për të ndërmarrë punën.

Faktorët që mund të ndihmojnë në mbështetjen e një qasjeje ndërsektoriale ndaj buxhetimit gjinor

Një qasje ndërsektoriale ndaj buxhetimit gjinor kërkon disponueshmëri të mirë të të dhënave të ndara sipas gjinisë dhe faktorëve të tjerë të identitetit. Një auditim i të dhënave, i cili identifikon fushat me të dhëna të mira të qeverisë dhe zonat me boshllëqe, është shpesh një pikënisje e dobishme për të kuptuar se si të dhënat mund të forcohen për të mbështetur analizën ndërsektoriale.

Përfshirja e organizatave qytetare dhe atyre joqeveritare

Shoqëria civile dhe organizatat joqeveritare (OJQ) mund të sjellin

njohuri unike duke shfrytëzuar përvojat e jetuara. Kjo ndihmon për të pasuruar të kuptuarit se si politikatat ndikojnë në ato me faktorë ndërthurës të identifikuar. Reagimet nga shoqëria civile dhe analizat nga organizatat joqeveritare për buxhetin dhe ndikimet e tij mund të ndihmojnë gjithashtu në dhënien e një pasqyre të ndikimeve të tij mbi njëritjetrin, duke forcuar transparencën dhe llogaridhënien.

Zhvillimi i metodave dhe mjeteve për analizën ndërsektoriale, si dhe udhëzimi dhe trajnimi për zbatimin e tyre, është një nga mënyrat kryesore në të cilën mund të forcohet kapaciteti i qeverisë për analiza ndërsektoriale. Kjo mund të përfshijë përcaktimin e fushës së analizës ndërseksionale dhe këshilla se si të identifikohen faktorët e identitetit që duhet të përfshihen në analizën e lidhur me çdo propozim buxheti.

Si ndryshon buxhetimi gjinor me një qasje ndërsektoriale nga iniciativat si që është buxhetimi për barazi?

Buxhetimi për barazi dhe buxhetimi gjinor janë dy qasje për të analizuar ndikimin e politikave dhe masave buxhetore tek individët. Buxhetimi i barazisë merr parasysh një sërë faktorësh si gjinia, moshë, përkatësia etnike dhe raca. Buxhetimi gjinor është i ndryshëm në atë që sistematikisht do t'i japë përparësi gjinisë si një komponent i fortë i analizës. Të dyja qasjet mund të konsiderohen ndërsektoriale nëse marrin parasysh efektet komplekse të faktorëve të ndryshëm në barazi.

Mr. Biljana Popovska

(për më tepër në <https://lnkd.in/dNkXsiH>, ulu OECD Journal on budgeting - <https://doi.org/10.1787/16812336>)

Helikopterë të rinj për Armatën: „AW149“ dhe „AW169M“

Fluturakja ushtarake „AW149“i përket klasës së helikopterëve me dy motorë me shumë qëllime të mesme. Helikopteri ka një konstrukcion klasik ku rotori kryesor ka 5 helikë, kurse rotori i pasmë ka 4 helikë. Për konstrukcionin dhe komponentët e tij përdoren teknologjia dhe materialet më moderne (aliazhet dhe përbërjet e aluminit). Konstrukcioni i avionit është projektuar që të përshtatet sipas nevojave të përdoruesit, gjegjësisht prodhuesit. Bazuar në një dizajn, ai ofron versione (me pajisje të ndryshme) për të kryer misionet e mëposhtme: transportin e ushtarëve dhe furnizimin e tyre me ngarkesë të brendshme ose të jashtme, për evakuim mjekësor, për kërkim, shpëtim dhe nxjerrje, për operacione të forcave speciale, për mbyllje mbështetje ajrore dhe shoqërim i armatosur, për komandën dhe kontrollin (C2) dhe për inteligjencën, mbikqyrjen dhe zbulimin. Kabina e kabinës strehon ekuipazhin prej dy personash, për nevojat e të cilit janë vendosur dyert anash, ndërsa kabina e transportit, e cila ka 11.2 m³ akomodim standard, strehon 16 ushtarë të cilët kanë mundësinë e hyrjes/daljes së shpejtë, falë dy të mëdhave. dyert anash rrëshqitëse me gjerësi 1.68 m dhe lartësi 1.35 m. Përndryshe, dimensionet e hapësirës së kabinës janë si në vijim: gjatësia 3.4 m, lartësia 1.4 m dhe gjerësia 2.4 m. Pas kabinës është ndarja e ngarkesave me një kapacitet prej 2.4 m³. Në kabinë, në panelin e kontrollit, janë integruar 4 ekrane me ngjyra me shumë qëllime dhe paneli është i pajtueshëm për përdorimin e vizoreve të natës nga ekuipazhi. Në fakt, avioni ka një arkitekturë të hapur elektronike që mundëson përmirësim të lehtë dhe të shpejtë, i lidhur me autobusin e të dhënave "MIL-STD-1553B". Nga pajisjet e tjera, avioni posedon ose mund të pajiset me pajisje komunikimi ushtarak, kondicioner, sistem shkrireje, GPS-navigacion, sistem me bova të fryra (për ulje të detyruar në ujë), prerës teli, dritë kërkimi, sisteme zbulimi dhe mbrojtje kundër raketave

sulmi, mbrojtja balistike e kabinës dhe komponentëve kritikë dhe pajisjeve të tjera me kërkesë të përdoruesit.

Për të pajisur avionin me një makinë, përdoruesit i ofrohet opsioni i dy motorëve, përkatësisht "General Electric CT7-2E1" ose "Safran Aneto-

1K" (të cilët kanë kontrollin FADEC), dhe si një pajisje shtytëse shtesë, një "Safran e-APU" prej 60 kW.

Me kërkesë të përdoruesit, dritaret anësore të "AW149" mund të pajisen me piedestale për mitralozë ose mitraloz 7.62 mm, si dhe mund të vendosen raftë

Karakteristikat taktiko-teknike të „AW149“	
Ekuipazhi dhe ushtarët	1- 2 anëtarë + 16 ushtarë me pajisje ose 19 ushtarë me pajisje të lehtë
Gjatësia e përgjithshme e rotorëve	17,57 m
Lartësia me rotorë	5.07 m
Diametri i rotorit	14,6 m
Motorët (janë dy lloje të motorëve)	2 turbo motorë „General Electric CT7-2E1“ (*) ose „Safran Aneto-1K“ (**)
Shpejtësia kryqëzues	294 km/h
Fluturimi me efekt tokësor	3.948 m (*)ose 4.572 m (**)
Fluturimi pa efekt tokësor	2.893 m (*) ose 2.712 m (**)
Vargu maksimal me karburant të brendshëm + rezervuari ndihmës transferzal	1.009 km (*) ose 913 km (**)
Koha maksimale e fluturimit me karburant të brendshëm + rezervuari ndihmës transferzal	5 orë dhe 5 minuta (*) ose 4 orë dhe 28 minuta (**)
Pesha maksimale e fluturakes	8.600 kg
Ngarkesa e dobishme maksimale	3.800 kg
Mundësia e operimit gjatë temperaturave	nga -40 deri +55 степени

armësh nga jashtë, në të cilat mund të vendosen kontejnerë të varur të pajisur me mitralozë të kalibrit 12. Autopota .7 mm ose 20 mm, raketahedhës me shumë fuçi me raketa 70 mm të padrejtuar dhe të drejtuar, raketa kundër armaturës të drejtuar dhe raketa kundërajrore të drejtuar me rreze të shkurtër veprimi. Përdorues të „AW149“ janë: Polonia, Egjipti dhe Tajlanda.

Fluturakja ushtarake „AW169M“ i përket klasës së helikopterëve të lehtë (të nivelit të mesëm) shumëfunktional me dy motorë. Helikopteri ka një konstruksion klasik ku

rotori kryesor ka 5 helika, kurse rotori i pasmë ka 3 helikë. Për konstruksionin dhe komponentët e tij përdoren teknologjia dhe materialet më moderne (aliazhet dhe përbërjet e aluminit). Konstruksioni i avionit është projektuar për t'u përshtatur sipas nevojave të përdoruesit, dhe prodhuesi ofron versionet e mëposhtme (me pajisje të ndryshme): transport trupash dhe mbështetje logjistike me transport të brendshëm ose të jashtëm të ngarkesave, për evakuim mjekësor, për kërkim, shpëtim dhe nxjerrje, për operacione të forcave speciale, për mbështetje të ngushtë ajrore, për komandim dhe kontroll (C2), dhe për zbulim dhe mbikëqyrje.

Karakteristikat taktiko-teknike të „AW169M“

Ekui pazhi+ushtarët	1- 2 anëtarë + 8 ushtarë me pajisje të rëndë apo 10 ushtarë me pajisje të lehtë
Gjatësia e përgjithshme me rotorë	14, 65 m
Lartësia me rotorë	4,3 m
Diametri i rotorit	11, 12 m
Motori	2 turbo motorë „Pratt & Whitney PW210A1“
Shpejtësia kryqëzuese	261 km/h
Fluturim me efekt tokësor	4.572 m
Fluturim pa efekt tokësor	3.611 m
Vargu maksimal me karburant të brendshëm	701 km
Koha maksimale e fluturimit me karburant të brendshëm	3 orë e 36 minuta
Pesha maksimale	4.800 kg ose 5.100 kg (varësisht pajisjes)
Pesha maksimale e dobishme (me ngarkesë)	1.500 kg

Ekui pazhi prej dy anëtarësh ndodhet në kabinë. Për nevojat e ekui pazhit vendosen dyert në anët, ndërsa kabina e transportit, e cila ka 6.3 m³, strehon në mënyrë standarde 8 ushtarë, të cilët kanë mundësinë e hyrjes/daljes së shpejtë, falë dy dyerve të mëdha anash rrëshqitëse me gjerësi prej 1, 6 metra. Dimensionet e hapësirës së kabinës janë si më poshtë: gjatësia 2.77 m, lartësia 1.32 m, gjerësia 2.05 m. Pas kabinës është pjesa e ngarkesave me një kapacitet prej 1.4 m³. Në kabinë, në panelin e kontrollit, janë të integruara 3 ekrane me ngjyra me shumë qëllime dhe paneli është i pajtueshëm për përdorimin e vizorëve të natës nga ekui pazhi. Përveç kësaj, janë instaluar edhe 2 ekrane me prekje HMI (Human Machine Interface), të cilët ofrojnë vizualizim grafik të sistemeve të kontrollit dhe monitorimit të funksionimit të avionit. Fluturakja ka një arkitekturë të hapur elektronike që lejon përmirësime të lehta dhe të shpejta. Falë kësaj performance, është e mundur të pranohen pajisje, sensorë dhe sisteme të ndryshme armësh, për të siguruar fleksibilitet të misionit gjatë kryerjes së operacioneve të ndryshme. Ekzistojnë gjithashtu opsione për të inkorporuar komunikime të sigurisë ushtarake, FLIR elektro-optik/infra të kuqe, prozhektor, udhëzim GPS, altoparantë, ngritës shpëtimi, grep ngarkesash, prerës teli, sisteme të zbulimit dhe mbrojtjes së sulmeve raketore, mbrojtje balistike të kabinës dhe të komponentëve kritikë dhe më shumë. Përdoruesi mund të zgjedhë nëse biçikleta me tri rrota do të jetë e fiksuar apo e palosshme, apo nëse do të vendosen ski. Avioni fuqizohet nga dy motorë turbobosht Pratt & Whitney PW210A1, të cilët kanë kontrollin FADEC. Me kërkesë të përdoruesit, armët e brendshme dhe të jashtme mund të vendosen në avion. Armatimi i brendshëm përfshin një mitraloz 12.7 mm ose dy mitralozë 7.62 mm të montuar në piedestale (në anët). Opsionet e jashtme të montimit të armëve përfshijnë kontejnerë jashtë të pajisur me mitralozë, kalibër 7.62 mm ose lëshues me shumë tyta 12.7 mm për raketa të kalibrit 70 mm të padrejtuar dhe të drejtuar dhe raketa anti-blinduar të drejtuar. Përdoruesit ushtarakë të "AW169M" janë: Austria, Italia, Katari. "AW169M" u porosit nga Republika Domenikane. Versioni "AW169" nga policia dhe shërbimet civile përdoret nga vendet: Kanada, Slloveni, Indonezia, Mbretëria e Bashkuar, Suedia, Norvegjia etj.

Ivica Dameski

Solemnisht u shënua 20 M

Baza e Logjistikës, e cila është njësia më e lartë në fushën e logjistikës në Armatë dhe komanda e parë vartëse e Shtabit të Përgjithshëm, me ceremoni ushtarake në kazermën "Ilinden" në Shkup e shënoi Ditën e Njesisë. Në ceremoninë me rastin e Ditës së Njesisë, të pranishmëve iu drejtuan shefi i SHP, gjenerali nënkoloneli Vasko Gjurçinovski, zëvendësministri i mbrojtjes Tiron Jajaga dhe komandanti i bazës logjistike, kolonel Muharem Muharemi. Gjenerali Gjurçinovski, duke i uruar pjesëtarët e Bazës Logjistike për ditën e njesisë, u dha mirënjohje dhe lëvdata për të arriturat e deritanishme dhe u tha që të vazhdojnë me të njëjtin intensitet dhe profesionalizëm si më

parë, në kryerjen e detyrave të caktuara. Zëvendësministri Jajaga theksoi se mbështetja logjistike është një nga shtyllat kryesore të Armatës, duke kontribuar aktivisht në çdo aktivitet të pjesëtarëve të saj, brenda dhe jashtë kufijve të vendit tonë, si dhe mbështetjen logjistike gjatë tranzitit të forcave aleate. Komandanti i bazës logjistike, kolonel Muharem Muharemi, në fjalën e tij theksoi se njësia është përkushtuar në mënyrë aktive në ofrimin e mbështetjes logjistike të vazhdueshme dhe me kohë për aktivitetet e rregullta të Armatës, mbështetjen e formacioneve që shkojnë në operacionet ndërkombëtare dhe mbështetjen e stërvitjeve në operacionet ndërkombëtare. Ai theksoi se pa prezencën e logjistikës nuk mund të realizohet

20 Maji – Dita e Bazës Logjistike

asnjë aktivitet apo operacion ushtarak, por për realizimin pa probleme të aktiviteteve dhe logjistikës duhet të përshtatet dhe të jetë më i shpejtë dhe më efikas. Për rezultatet e arritura në kuadër të detyrave u dhanë disa masa stimuluese, si dhe u njoftuan ngritjet në gradë më të lartë. Në ceremoni morën pjesë edhe zëvendës shefi i Shtabit të Përgjithshëm, general major Azim Nuredin, sekretari shtetror në Ministrinë e Mbrojtjes, Vladimir Ançev, komandanti i Komandës Operative, gjeneral i brigave Besnik Emini, gjeneralë aktivë dhe gjeneralë në pension të Armatës, përfaqësues nga Ministria e Mbrojtjes dhe nga Shtabi i Përgjithshëm, komandantët e njësive të Armatës, përfaqësues nga Ministria e Punëve të Brendshme

dhe nga institucionet dhe organizatat tjera me të cilat bashkëpunon Baza Logjistike.

Me vendim të Presidentit dhe Komandantit të Përgjithshëm të Armatës, Baza e Logjistikës feston 20 Majin në kujtim të ditës së vitit 1876 kur filloi kryengritja e Razllovcit dhe kur filluan edhe përgatitjet e para logjistike për kryengritjen.

Baza logjistike, gjatë gjithë kësaj periudhe të ekzistencës së Armatës, kryen planifikimin, organizimin, koordinimin e mbështetjes logjistike të komandave dhe njësive të Armatës në një nivel më të lartë në zonat funksionale: furnizim, mirëmbajtje dhe riparim; lëvizje dhe transport; mbështetje veterinerë dhe mjekësore; mbështetje në infrastrukturë si dhe disa shërbime tjera.

Konvertiplani „V-22 Osprey“

Fluturakja „V-22 Osprey“ i përket klasës së kabrioleve dhe është një fluturake me helikë me dy motorë me krahë të lartë me shumë qëllime, i cili është i destinuar kryesisht për transport. Ai përdor teknologjinë "tilt-rotor", e cila i mundëson avionit duke rrotulluar motorët, ngritjen dhe uljen vertikale dhe të shkurtuar. Praktikut, kjo është një veçori shumë e rëndësishme në të cilën bashkohen karakteristikat e fluturimit të aeroplanit klasik dhe helikopterit. Por ndryshe nga një helikopter, një aeroplan konvertues ka një rreze shumë më të madhe dhe dyfishin e shpejtësisë së fluturimit, dhe ndryshe nga një aeroplan klasik, ai mund të rri pezull, të ngrihet dhe të ulet vertikalisht, duke mundësuar funksionimin nga terreni i papërgatitur, kuvertat mjaft të mëdha të anijeve dhe pa varësi nga të mëdhenjtë. dhe pistat e shtrenjta të aeroportit.

Paneli i kontrollit në kabinë është i pajisur me 5 ekrane të mëdha me ngjyra për shumë qëllime, të cilat janë të destinuara për shfaqjen e të dhënave të motorit dhe parametrave të fluturimit. Helmetat e pilotëve të përdorur janë të modelit "HGU-56P", të cilat janë të pajisura me vizore për shfaqjen e parametrave të rëndësishëm të fluturimit, ndërsa për operacionet e natës janë të pajisura me vizore fluturimi natën "ANVIS-9", të cilat janë të pajtueshme me panelin e kontrollit. Kabina është e pajisur me një sistem ABHO për mbrojtje dhe një sistem OBOGS për sigurimin e oksigjenit brenda. Një sistem kompleks elektrik dixhital me tre kanale FBW dhe një sistem dixhital i menaxhimit dhe kontrollit të motorit FADEC përdoren për të kontrolluar aeroplanin, por për siguri më të madhe, është ndërtuar edhe një sistem elektrik rezervë analog për kontrollin e tyre. Për komunikim, avionit është i pajisur me një pajisje komunikimi të koduar për përdorimin e frekuencave VHF/ UHF/ AM/ FM, dhe janë ndërtuar pajisje për komunikim të brendshëm ndërmjet ekuipazhit dhe një pajisje komunikimi satelitore. Fluturakja gjithashtu përmban dy autobusë të dhënash "MIL-STD-1553B", sisteme navigimi "TACAN AN/ARN"-133(V) dhe INS/GPS, radio altimeter, sistemin e njohjes së avionëve IFF/SIF, pajisje të luftës elektronike dhe për mbrojtje, avioni është të pajisura me sistemet "ITT ALQ-211" dhe "ATK AN/AAR-47" (për zbulimin e një rakete të lëshuar),

sistemin sensor "AVP-2A" për zbulimin nga rrezatimi lazer dhe dy raketa lëshuese me gjithsej 60. fishekë dhe pajisje të tjera janë instaluar për të mbrojtur kundër raketave të drejtuara. Hapësira e transportit të kabriolit "V-22" ka këto dimensione: gjatësia maksimale 7.37 m, gjerësia maksimale 1.8 m dhe lartësia maksimale 1.83 m. Hapësira e transportit mund të strehojë 32 pasagjerë ose 24 ushtarë me pajisjet e tyre. Përveç kësaj, ka një vend tjetër për mbajtësin e ngarkesave ose 12 barela për ushtarët më të vlefshëm ose 4 paleta transporti me përmasa 101x102 cm. Përndryshe, ngarkesa maksimale e brendshme e avionit është 9072 kg. Ngarkesa e jashtme e avionit me një grep është 4,536 kg, dhe kur ngarkesa është e lidhur me 2 grepa, ngarkesa është 5,670 kg. Një mekanizëm me një grep (me një kablo) ose një litar uljeje mund të vendoset në derën e djathtë të përparme dhe në çatinë e rampës së ngarkimit për nxjerrjen ose uljen e njerëzve në terrene të paarrtshme. Në fund të krahëve të avionit, 2 motorë helikë turbobosht "Rolls Royce Liberty" AE1107C janë instaluar si një makinë, secili me një fuqi maksimale prej 6150 kf. Motorët janë të vendosur në nacela, të cilët kanë aftësinë të rrotullohen 97,5 gradë (nga pozicioni vertikal në horizontal dhe anasjelltas). Çdo motor ka 3 helikë që rrotullohen në drejtim të kundërt të motorit tjetër. Motorët e transferojnë një pjesë të fuqisë së tyre në pajisjen ndihmëse lëvizëse, e cila ka funksionin e lëvizjes së mekanizmit të rrotullimit të nacelave në të cilat ndodhen motorët. Në rast se njëri prej motorëve dështon, avioni mund të vazhdojë të fluturojë, falë boshtit lëvizës që është vendosur përgjatë gjithë gjatësisë së pjesës qendrore të krahut dhe përmes të cilit forca lëvizëse transmetohet nga një motor në helikat nga motori tjetër. Përndryshe, avionit "V-22" i nevojiten minimumi 12 sekonda për të kaluar nga modaliteti i ngritjes me helikopter në një fluturim klasik me aeroplan. Për të zënë më pak hapësirë për akomodimin e hangarit, krahët e motorëve "V-22" dhe helikat e tyre kanë mekanizma të veçantë të sinkronizuar për montimin / çmontimin e tyre automatik dhe e gjithë procedura zgjat 90 sekonda.

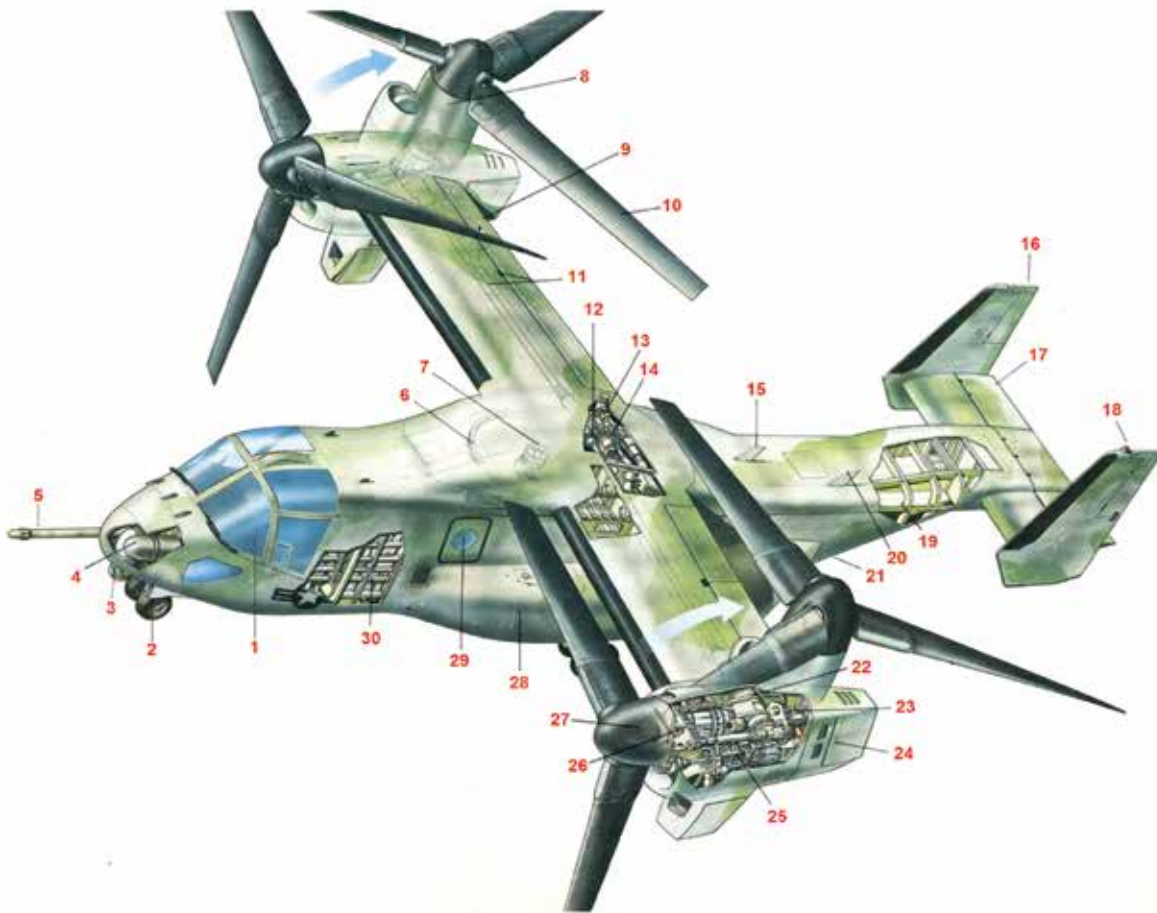
Për vetëmbrojtje, avioni mund të pajiset me një mitraloz "M240" të kalibrit 7.62x51 mm ose një mitraloz të rëndë M2 të kalibrit 12.7 mm në platformën

e pasme të ngarkesës. Ndryshe, për misionet në Afganistan, një numër i caktuar i avionëve "MV-22B" janë të pajisur edhe me stacionin luftarak IDWS të telekomanduar me mitraloz "GAU-17A", i cili vendoset në pjesën e poshtme qendrore të ndarjes së transportit. Ndërkohë u eksperimentua edhe një frëngji me telekomandë në hundën e avionit, e pajisur me automatik GAU-19A dhe armë të drejtuara dhe të padrejtuara. Mbi bazën e "V-22 Osprey" deri më tani janë zhvilluar 4 versione bazë: "MV-22B", i destinuar për Trupat Detare të SHBA, versioni "CV-22B", i destinuar për Forcat Ajrore të SHBA, dhe "HV-22" dhe "CMV-22B", të destinuara për Marinën e SHBA. Përveç SHBA-së, avioni përdoret edhe nga forcat mbrojtëse të Japonisë.

Ivica Dameski

Sqarimi i fotografisë

1. Kokpiti i pajisur me ulëset e katapultuara
2. Trapi i përparëm
3. Radari për ndjekjen e terrenit „Reytheon AN/APQ-186“
4. IC-pajisja e sensorit për ndjekje „Reytheon AN/AAQ-16“
5. Tubi tërheqës teleskopik për mbushjen e karbirantit gjatë fluturimit
6. Unaza e çeliktë për rotacionin e krahut
7. Mekanizmi automatik për mbylljen e krahut
8. Motori në pozicionin e fluturimit si helikopter
9. Flapsi, i përpunuar nga fiber-karboni
10. Elisa kompozite
11. Qafa e motorit
12. Sistemi rotues i motorit dhe freni
13. Pajisja ndihmëse e motorit
14. Gjeneratori
15. VHF/ UHF/ AM/ FM-antena

16. Stabilizuesi vertikal me kokë për menaxhim sipas drejtimit
17. Stabilizuesi horizontal me kokë për menaxhim sipas drejtimit
18. Drita sinjalizuese
19. Konstruksioni i bishtit të ngritur për hyrje më të mirë nga trau i pasëm ngarkues
20. Antena e komanduesit trupor
21. Trau i pasëm ngarkues me mekanizëm hidraulik për funksionim
22. Bartësi i gondolës së motorit
23. Reduktori i bushtit rotues
24. Motori, në pozicionin e fluturimit si avion
25. Turbo motori „Rolls Royce Liberty AE1107C“
26. Transmisioni i rotorit
27. Baza motorike e rotorit
28. Rezervuari i karburantit me kapacitet prej 1431 kg
29. Hapja ndihmëse, dedikuar daljes së detyruar nga fluturakja në rast fakeqësie
30. Hapësira e avionikës

Karakteristikat taktiko-teknike të „V-22 Osprey“	
Anëtarët e ekipazhit	2 anëtarë te version „MV“ dhe 3 anëtarë te version „CV“ + një drejtues ngarkese
Gjatësia	17.49 m
Gjatësia me krahë të mbyllura	19.08 m
Lartësia	6.73 m (motorë të drejtuar vertikalisht)
Lartësia me krahë të mbyllura	5.61 m
Gama e krahëve	15.52 m (me gondola e motorëve)
Gjerësia maksimale	25.52 m (gjatë rotacionit të motorëve)
Gjerësia e fluturakes me krahë të mbyllura	5.61 m
Diametri i rotorëve	11.58 m
Sipërfaqja e krahëve	35.49 m ²
Pesha i zbrazur	15.060 kg
Pesha maksimale gjatë fluturimit vertikale	23.859 kg
Pesha maksimale gjatë fluturimit të shkurtër	25.855 kg
Pesha maksimale gjatë fluturimit klasik	27.433 kg
Motori	2 motorë „Rolls Royce Liberty AE1107C“, secili me fuqi maksimale prej 6.150 ks
Shpejtësia maksimale	565 km/h
Shpejtësia kryqëzuese	493 km/h
Shpejtësia minimale	200 km/h
Shpejtësia e ngjitjes	1.250 m/min
Kulmi	7.620 m
Pika kulmore e fluturimit	2.896 m
Ngritja standarde	1.628 km
Radiusi luftarak	720 km
Kapaciteti i karburantit	MV-22B-верзија, 5.481 литри, CV-22B-верзија, 7.722 литри

Fluturakja pa pilot „AAI RQ-2 Pioneer“

Si pjesë e Trupave Detare të SHBA-së, droni i parë i përdorur nga trupat e tij është një avion i vogël me një motor i njohur si “AAI RQ-2 Pioneer”. Në fillim të viteve të '80-ta, Marina dhe Trupat Detare të SHBA u interesuan për konceptin e dronëve të mbikqyrjes për përfitimin e operacioneve të tyre amfibe dhe tokësore. Në fakt, në atë kohë ata po mësonin mësim nga përdorimi i sistemeve të tilla nga forcat izraelite, më saktë një dekadë më parë në luftën kundër botës arabe. Makinat krejtësisht rudimentare, avioni mund të gjurmonte dhe vëzhgonte forcat e armikut duke shmangur në të njëjtën kohë rrezikimin e pilotëve të tyre. Pasi filloi shqyrtimi i blerjes së dronëve izraelitë, Pentagoni kërkoi nga industria aeronautike që të bashkëpunonte me kompaninë e vogël amerikane AAI (Aircraft Armaments Incorporation), e cila ishte jashtë prodhuesve të mëdhenj si „Lockheed“, „Northrop“ apo „Ryan“. Në atë kohë, “AAI RQ-2A Pioneer” mund të operonte në modalitetin e pilotimit në distancë si çdo dron tjetër, ose në paraprogamim si një raketë. Aftësia e fundit ishte veçanërisht tërheqëse për ushtrinë amerikane, e cila synonte ta përdorte atë gjatë Luftës së Ftohtë, pasi forcat sovjetike kishin nevojë të zotëronin pajisje masive kundërmasash elektronike.

Në kushtet e sotme, dronët e zbulimit kanë depërtuar plotësisht në arsenalet moderne ajrore, por jo gjithmonë ka qenë kështu. Në vendet e zhvilluara, këtyre platformave iu desh pak kohë për t'u vendosur si sisteme vëzhgimi ose vëzhgimi në vend të avionëve dhe helikopterëve tradicionalë

Fluturakja pa pilot “AAI RQ-2 Pioneer” është një nga dronët e parë të vëzhgimit pa pilot të marinës amerikane që hyri në përdorim operacional. Marina përshtati modelin origjinal, duke e vendosur atë në anije luftarake në vitet e '80-ta, dhe avioni u miratua më vonë nga Trupat e Marinës dhe Ushtria për operacione tokësore (avioni u vendos në det dhe në tokë nga 1986 deri në 2007). Programi i avionëve u zhvillua së bashku nga dy kompani (AAI Corporation dhe Israel Aircraft Industries), me testime të suksesshme dhe operacione në terren të kryera nga forcat e armatosura të SHBA dhe Izraelit. Shkurtesa “RQ-2” nga emri i fluturakes do të thotë: „R“ është shenja e Ministrisë së Mbrojtjes për zbulim, “Q” do të thotë Sistemi i Fluturakeve pa Pilot dhe numri “2” i referohet atij të dytit në një seri sistemesh të fluturakeve zbuluese pa pilot të ndërtaura për qëllime specifike. Variantet ekzistuese „RQ-2B“ janë përmirësuar në

standardin “RQ-2C” për të siguruar aftësinë e tyre luftarake operacionale deri në vitin 2015.

Zhvillimi dhe karakteristikat e fluturakes

Në vitet e '80-ta, operacionet ushtarake të SHBA-së në Grenada, Liban dhe Libi panë nevojën për të zhvilluar shënjestrimin e dronëve me kosto të ulët mbi horizontin, si dhe zbulimin dhe vlerësimin e dëmeve luftarake për komandantët ushtarakë. Si rezultat i kësaj, në korrik të 1985, Sekretari i Marinës drejtoi një proces për të blerë me shpejtësi sisteme pa pilot për operacionet e ardhshme. Në dhjetor të vitit 1985, dy sisteme Pioneer u prokuruan dhe procesi i testimit filloi vitin e ardhshëm. Dorëzimi fillestar i sistemit u bë në korrik 1986 dhe më pas u vendos në të njëjtin vit në një anije luftarake. Megjithatë avioni fillimisht u testua dhe u vendos në luftanije për të dhënë fuqi

zjarri, më vonë misioni i tij evoluoi në zbulim dhe mbikëqyrje, kryesisht për forcat amfibe.

Fluturakja pa pilot "AAI RQ-2 Pioneer", me kërkesë të Marinës së SHBA, është një version i përmirësuar i fluturakes "IAI Scout" që është projektuar dhe pajisur me një motor të ndryshëm për të lejuar një ngarkesë më të lartë. Fluturakja "Pioneer" mund të lëshohet duke përdorur një raketë nga një anije, me një katapultë, një përforcues rakete ose nga një pistë, me mundësinë e një fluturimi deri në pesë orë. Kjo fluturake mund të fluturojë për misione ditën ose natën, duke transmetuar video analoge në kohë reale nëpërmjet një lidhjeje të të dhënave të linjës së shikimit. Fluturakja është e pajisur me një autopilot, një sistem navigimi inercial dhe një lidhje të dhënash të dyanshme. Edhe pse mund të kryejë një mision të para-programuar, mënyra e zakonshme e funksionimit është telekomanda manuale. Për ndërtimin e avionit u përdorën krahë të përbërë prej tekstil me fije qelqi ose karboni/grafit. Ky avion ka stabilizues të përbërë horizontal dhe vertikal të të njëjtit material. Për ndërtimin e trupit të avionit, si dhe për pjesët e tjera, alumini është përdorur për zbulimin vizual dhe radar. Përmasat e vogla dhe materialet e përbëra e bëjnë "RQ-2" një fluturake të rëndë. Që nga viti 1991, fluturakja "AAI RQ-2 Pioneer" është përdorur në misionet e zbulimit në konflikte në: Gjirin Persik, Somali, Bosnjë dhe Hercegovinë, Kosovë dhe Irak. Ndërkombëtarisht, dronët e kësaj klase mbahen mend më së miri për rolin e tyre gjatë Luftës së Gjirit të vitit 1991, kur skuadriljet e sistemeve ajrore pa pilot të Trupave Detare u vendosën në Irak dhe u nisën nga luftanija (USS Wisconsin BB-64). Këto operacione çuan në dorëzimin e disa ushtarëve irakianë. Ata sinjalizuan qëllimin e tyre për t'u dorëzuar gjatë fluturimit të ulët të fluturakes pa „AAI RQ-2 Pioneer“. Ushtarët e kuptuan se së shpejti do të kishte raketa në pozicionin e tyre sipas vendndodhjes së saktë dhe menjëherë bënë "zgjedhjen e duhur" duke sinjalizuar dorëzimin. Me këtë ngjarje, për herë të parë, ushtarët e armikut u tradhtuan duke fluturuar mbi një mjet fluturues pa pilot. Fluturaket e tilla u përdorën më pas në Afganistan dhe madje edhe në zonat e piraterisë detare të Oqeanit Indian. Në vitin 2005, një skuadron i Trupave Detare të SHBA-së vendosi drone mbi New Orleans për

të vlerësuar më mirë dëmin e shkaktuar nga uragani "Katrina". Kjo fluturake pa pilot, nëpërmjet zbulimit dhe vëzhgimit të terrenit, jep informacion për qëllimin dhe qëllimin e komandantit, si dhe informacione për dëmet e shkaktuara nga lufta në kohë reale. Kontrollorët tokësorë pilotojnë fluturaken brenda rrezes së saj prej 185 km. Ai mund të patrullojë për më shumë se pesë orë, dhe kontrolli i RQ-2 mund të dorëzohet nga një stacion kontrolli në tjetrin, duke rritur rrezën e avionit dhe duke e lejuar atë të nisë nga një vend dhe të kthehet në një vend tjetër, në mënyrë që të sigurojë imazhe portative për marinsat e vendosur. Mjetet e fiksuara të uljes me tri rrota përdoren për ulje dhe ndalim, ose ndalohen me një grip në bisht dhe me ndihmën e një litari çeliku. Kur zbarkohet në ujë, ajo

tërhiqet me një rretë, dhe për uljen në tokë, përdoret një zonë e modifikuar me dimensione të vogla. Nga karakteristikat e përgjithshme që i referohen fluturakes pa pilot "AAI RQ-2 Pioneer", veçojmë: ka gjatësi 4.3 metra, hapje krahësh 5.15 metra, lartësi 1.00 metra, peshë 205 kilogramë, me një kapacitet karburanti prej 44 deri në 47 litra, një distancë prej 185 kilometrash dhe një tavan fluturimi prej 4600 metrash. Sistemi, përveç Shteteve të Bashkuara, menaxhohet nga Izraeli dhe Forcat Ajrore të Republikës së Singaporit. Meqenëse UAV-ja AAI RQ-2 Pioneer nuk është më në shërbim me Marinën e SHBA-së, ajo është zëvendësuar nga UAV-ja apo nga fluturakja pa pilot „Shadow“.

Dragan Pavlovski

„Pars Alpha 8x8” – automjeti i blinduar luftarak i prodhuar në Turqi

Kompania “FNSS”, një prodhues i automjeteve luftarake nga Republika e Turqisë, zbuloi këtë mjet luftarak në Panairin Botëror të Mbrojtjes, i cili u mbajt në Malham të Arabisë Saudite, në shkurt të vitit 2024 “Pars Alpha 8x8 AFV integron” dizajnin dhe teknologjitë e avancuara të platformës për të rritur lëvizshmërinë, mbijetesën dhe ndërgjegjësimin për situatën. Është shtesa më e fundit në familjen e automjeteve të blinduara me rrota PARS të kompanisë “FNSS”, e krijuar për të operuar në një sërë misionesh dhe mjedisesh. Familja e automjeteve PARS përfshin mjetet luftarake të blinduara “Pars 8x8”, “Pars 6x6”, “Pars III 8x8” dhe “PARS IV 8x8”, ndër të tjera, në shërbim me ushtritë globale.

Dizajni dhe karakteristikat

Automjeti i blinduar luftarak „Pars Alpha 8x8 AFV” ka një gjatësi prej 7,8 m dhe gjerësi 3,1 m. Ajo ka një lartësi rrugore 2.4 m dhe një lartësi transporti më të vogël se 2.2 m. Ai krenohet me një raport fuqie ndaj peshës mbi 21 kuaj fuqi për ton. Automjeti i blinduar luftarak i

„Pars Alpha 8 x 8” është automjeti i blinduar luftarak i gjeneratës së fundit (AFV), me aftësi të përmirësuara taktike dhe luftarake që plotësojnë nevojat aktuale dhe të ardhshme të forcave të armatosura

gjeneratës së ardhshme AFV mund të përballojë një pengesë vertikale prej 0.8 m, të kapërcejë llogore tërthore deri në 2.4 m, një rreze këthese më të vogël se 7.8 m, ndërsa mund të kapërcejë një pengesë ujore me një thellësi uji deri në 1.2 m. Automjeti mund të strehojë gjithsej 12 persona, duke përfshirë një ekipazh prej 3 vetash, shofer, gjuetar dhe komandant mjeti, si dhe nëntë ushtarë shtesë në një konfigurim AFV me një stacion armësh të telekomanduar. Rregullimi i ndenjësive, me shoferin dhe komandantin përpara, gjuajtësin menjëherë pas shoferit, 4 ushtarë në anën e shoferit dhe 5 në anën e

komandantit të ulur përballë njëri-tjetrit siguron kontaktin me sy dhe përmirëson koordinimin midis ekuipazhit të automjetit dhe personelit që transportohet. Vendet AFV janë projektuar për të reduktuar ndikimin e shpërthimeve të minave duke vendosur drejtuesin dhe komandantin e mjetit prapa ndarjes së energjisë mbi boshtin e dytë dhe për të rritur sigurinë e ekuipazhit nga kërcënimet e rëndësishme nga të gjitha drejtimet. Rregullimi i përditësuar i ndenjësive në automjet i lejon pasagjerët të kenë ndërgjegjësim të situatës në kohë reale 180 gradë. Dizajni strukturor fleksibël dhe silueta e automjetit lejojnë një profil superior të ulët, ndërkohë që ofron hapësirë të bollshme të brendshme përmes një arkitekture të hapur. „Pars Alpha 8 x 8 AFV” i përmbahet standardeve moderne të logjistikës ushtarake, duke e bërë atë lehtësisht të transportueshëm në autostrada dhe hekurudha. Ai është gjithashtu i pajtueshëm me avionë të ndryshëm strategjikë, duke përfshirë A400M, C-17 Globemaster, C-5 Galaxy, AN-124 dhe IL-76. Sistemet e mbrojtjes dhe mbështetjes

së automjetit kanë nivele të larta të mbrojtjes balistike, kundër minave dhe IED (pajisje shpërthyes e improvizuar) të klasifikuara në përputhje me NATO STANAG 4569. Automjeti është gjithashtu i pajisur me një sistem standard për zbulimin e të shtënave, lëshues granatash tymi, sistem automatik të zbulimit dhe parandalimit të zjarrit, mbrojtje nga presioni NHB - sistem ventilimi me filtër me mbrojtje ABH: maskë mbrojtëse për fytyrën, sistem standard për kondicioner dhe ngrohës. Mund të pajiset gjithashtu me një sistem mbrojtës aktiv opsional dhe një sistem paralajmërimi lazer. "Pars Alpha 8x8 AFV" përfshin një sistem të ndërgjegjësimit të situatës 360 gradë me ekrane dhe kamera të integruara që ofrojnë shikim të qartë ditën dhe natën. Ekziston gjithashtu një sistem vizioni i shoferit dhe një sistem opsional i menaxhimit të fushëbetejës (BMS-battlefield management system). Pajisjet e komunikimit përfshijnë radio me frekuencë shumë të lartë, radio me frekuencë ultra të lartë dhe një sistem interkomunikimi të ekuipazhit. Automjeti ka një sistem elektrik në përputhje me "MIL-STD 1275" dhe "MIL-STD 464", me fuqi të lartë të izoluar për pajisjet e misionit me opsionin e një njësie shtesë të energjisë (APU – Auxiliary Power Unit).

Armatimi, motori dhe mobiliteti

Mjeti i blinduar luftarak "AFV" mund të pajiset ose me një frëngji TEBER-II 30/40 me dy persona ose me një frëngji të telekomanduar. Në çatinë e frëngjisë është instaluar një stacion i pavarur armësh me telekomandë, i pajisur me një mitraloz 7,62 mm/5,56 mm dhe i integruar me sistemin e shikimit panoramik të komandantit të automjetit. Dy raketa të drejtuara kundër tankeve të mbështetura nga sistemi i kontrollit të zjarrit në bord janë të disponueshme dhe të gatshme për të gjuajtur (ready-to-fire). Armatimi kryesor përfshin një armë të montuar 30 mm/40 mm (me frëngji) dhe një autopom me dyfishim (ushqim municioni nga dy porte), i cili mund të zëvendësohet me një tytë 30 mm ose 40 mm. Armatimi dytësor është një mitraloz 7.62 mm ose një mitraloz i montuar 7.62 mm. "PARS ALPHA" ka një motor naftë që siguron një fuqi prej 711 kf. Transmetimi është plotësisht automatik me gjashtë shpejtësi përpara dhe një shpejtësi mbrapa. PARS ALPHA mund të arrijë një shpejtësi maksimale rrugore prej 115 km/h, një shpejtësi zvarritjeje më pak se 5 km/h dhe ka një autonomi rrugore prej më shumë se 800 km. Transmetimi është plotësisht automatik me gjashtë shpejtësi përpara dhe një shpejtësi mbrapa. PARS ALPHA mund të arrijë një shpejtësi maksimale rrugore prej 115 km/h, një shpejtësi zvarritjeje më pak se 5 km/h dhe ka një

autonomi rrugore prej më shumë se 800 km. Ka katër akse, funksione me lëvizje me të gjitha rrotat dhe funksione të drejtimit me të gjitha rrotat. Transmisioni është me dy shpejtësi, dhe frenat e shërbimit janë pneumatikë, me një sistem kundër bllokimit në çdo rrotë, pjesë përbërëse e linjës së lëvizjes. Për më tepër, ka frena parkimi të aktivizuara nga pranvera dhe të kontrolluara hidraulike. Variantet e „PARS ALPHA 8x8 AFV“ Automjeti i blinduar luftarak „PARS ALPHA 8x8“ është i disponueshëm në variante të ndryshme, duke përfshirë sistemin e armëve celulare PARS ALPHA 8x8 120mm/105mm/90mm, gjeneratën tjetër "AFV PARS ALPHA 8x8" 30mm ose 40mm me frëngji të blinduar luftarak me dy persona dhe gjeneratën e re AFV "PARS ALPHA 8x8" 30 mm ose 40 mm me frëngji me telekomandë. Variantet e tjera përfshijnë New Gen AFV "PARS ALPHA 8x8"

35mm frëngji me telekomandë, "PARS ALPHA 8x8" 2x120mm Mortar Carrier, "PARS ALPHA 8x8" 2x35mm Mbrojtja e Sistemit Kundërajror, Sistemi raketor "PARS HAP". x8", mjet inxhinierik luftarak "PARS ALPHA 8x8" dhe "PARS ALPHA 8x8", mjet komandimi dhe kontrolli dhe mjet mbështetës zjarri. Automjeti i blinduar luftarak „PARS ALPHA 8x8“ është i transportueshëm ajror ka një aftësi operacionale strategjike, në përputhje me logjistikën moderne ushtarake pasi mund të transportohet në autostrada, hekurudha dhe është në përputhje me një flotë avionësh strategjikë si që janë edhe „A400M“, „C-17 Globemaster“, „C-5 Galaxy“, „An-124“ dhe „Il-76“. Si operatorë të automjeteve PARS janë forcat e armatosura të Libisë, Omanit, Turqisë dhe Malajzisë, ndërsa si vende operatore potenciale janë Azerbajxhani dhe Kosova.

Idriz Idrizoski

Specifikimet tjera të automjetit luftarak „PARS ALPHA“ janë:	
Lloji i automjetit	Automjet i blinduar luftarak
Prodhuesi	FNSS Defence Systems
Gjatësia	7,8 m
Gjerësia	3 m
Lartësia	2.4 m
Fuqia e motorit	711 hp
Ekuipazhi	3+9
Armatimi	MF 105/120 mm, top 30/40 mm, MG 7,62 mm
Autonomia e vargut	800 km
Shpejtësia maksimale në rrugë	115 km/h
Radiusi i rrotullimit	7,8 m
Tejkalimi i pengesës	60%
Tejkalimi i pengesës anësore	40%
Tejkalimi i pengesave vertikale	0,8 m
Tejkalimi i hendekut	2,4 m
Tejkalimi i pengesës ujore	1,2 m

„Savoia-Marchetti SM79 Sparviero“

Si një nga Fuqitë e Boshtit, Italia nuk ishte aq e njohur dhe aq e famshme për arritjet e mësipërme. Megjithëse lëvizja fashiste në Itali ishte në pushtet përpara se Adolf Hitleri të vinte në pushtet në Gjermani, Forcat e Armatosura Italiane ishin më të famshme për imazhin dhe sharmin e tyre sesa aftësinë e tyre luftarake. Megjithëse Benito Mussolini kishte një oreks të madh për territore të reja veçanërisht në Afrikën e Veriut, Forcat e Armatosura italiane nuk ishin në lartësinë e detyrës. Ata panë vështirësi të konsiderueshme në përballjen me ushtrinë britanike relativisht të pajisur dobët, e cila kishte një prani të konsiderueshme në Afrikën e Veriut për të mbrojtur sundimin e saj kolonial. Por megjithë një forcë të dobët tokësore, tanke dhe mjete të blinduara të prodhuara në mënyrë të pamjaftueshme, Forcat Ajrore Italiane arritën të

Lufta e Dytë Botërore ishte një konflikt në të cilin superfuqitë si Gjermania, Britania e Madhe, Bashkimi Sovjetik, Japonia dhe Shtetet e Bashkuara demonstrojnë përparime të rëndësishme teknologjike ushtarake. Forcat e tyre të armatosura po shihnin qasje të reja taktike dhe strategjike në fushën e betejës. Gjegjësisht, ndër superfuqitë e listuara që dominuan gjatë Luftës së Dytë Botërore, mungon Italia

prodhonin një nga bombarduesit mesatarë më të mirë të Luftës së Dytë Botërore, Savoy “Marchetti SM79 Sparviero” të shkëlqyer. Së bashku me luftëtarin italian “Maki C 202”, ata ishin ndër bartësit dhe mbrojtësit e rrallë të krenarisë italiane në luftë. Dizajni Në vitin 1934, ekipi i projektimit “Savoy Marketi” i udhëhequr nga inxhinieri aeronautik Alessandro Marchetti filloi

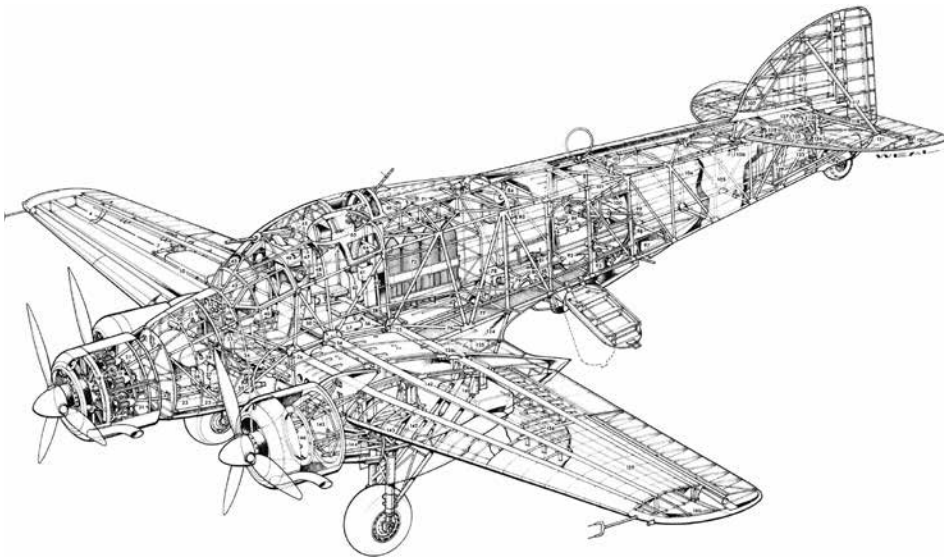
projektet fillestare për aeroplanin SM79. Ideja fillestare dhe arsyeja për fillimin e dizajnit ishte prodhimi i një avioni për qëllime garash dhe për qëllime transporti pasagjerësh. Dizajni rrotullohej rreth një zone ngarkese ose kapaciteti për tetë pasagjerë që do të akomodoheshin në kornizën qendrore të avionit. Propulsioni u konceptua me ndihmën e dy motorëve të vendosur në krahët e avionit, por rezultati përfundimtar ishte

një avion me tre motorë, i treti i të cilit ishte vendosur në zonën e hundës së avionit. Kjo ishte më shumë për shkak të arsyeve të sigurisë publike sesa nevojave të projektimit. Sipas konceptit të projektimit, të tre motorët duhej të prodhonin 800 kuaj fuqi secili, por rezultati përfundimtar ishte i ndryshëm nga pritja. Avioni fuqizohej nga tre motorë më të dobët, me një fuqi më të ulët prej 600 kuajfuqi për motor. Kjo ishte për shkak të disponueshmërisë së pjesëve, këmbënguljes dhe mbi të gjitha cilësisë së punimit. Të tre motorët ishin "Piaggio Stella" që nga ana e tyre ishin një variant i licencuar i motorit britanik "Bristol Jupiter". Më 28 shtator 1934, "SM79" bëri fluturimin e parë. Aftësia për të zhvilluar shpejtësi mbi mesataren për klasën e saj u vu re menjëherë. Fluturimi nga Milano në Romë u krye për vetëm një orë e dhjetë minuta, duke fluturuar me një shpejtësi mesatare prej rreth 400 kilometra në orë. Në vitin 1935, avioni vendosi një rekord të ri. Ai fluturoi nga Roma në Eritrea italiane në vetëm 12 orë. Përkatësisht, avioni arriti edhe disa rekorde të tjera, por gjatë fluturimeve të ndryshme, projektuesit italianë vunë re se motorët e avionit nuk ishin aq të fuqishëm sa të përmirësonin karakteristikat e tij aerodinamike. Në vitin 1936, ata u zëvendësuan nga motorët "Alfa Romeo 123 RC 36", të cilët ishin nga ana tjetër një variant i licencuar i motorit britanik "Bristol Pegasus". Së shpejti, karakteristikat e tij aerodinamike u përmirësuan ndjeshëm, duke rezultuar në një interes të menjëhershëm nga Forcat Ajrore Italiane. Duke pasur parasysh se në vitet 1930, Italia ishte tashmë e rrënjosur thellë në sundimin fashist të Benito Musolinit, falë parimeve autoritare dhe diktatoriale, Forcat Ajrore Italiane urdhëruan kompaninë "Savoia Marchetti" të kryente një test dhe vlerësim për konvertimin e avionit "SM79" nga garat e pasagjerëve në një bombardues ushtarak. Në vijim të drejtimeve të reja, kompania prodhoi prototipin e dytë, i cili nuk ndryshonte në konstruksionin e tij aeronautik nga prototipi i parë, me përjashtim të hapjes së tre lokacioneve që lejojnë montimin e mitralozave mbrojtës dhe një vendndodhje panoramike për gjuajtësin, gjegjësisht operator i bombave. Vendndodhja e një mitralozi ishte sipër kabinës, e cila synonte të mbronte pjesën e përparme të avionit. Vendndodhja e mitralozit të dytë ishte nën bishtin e avionit, me qëllim mbrojtjen dhe mbrojtjen e bombarduesit nga

luftëtarët e armikut gjatë një sulmi nga pjesa e pasme, ndërsa vendndodhja e mitralozit të tretë ishte opsionalisht afër të dytit me të njëjtin funksion si parapraku. Si i tillë, varianti i ri ushtarak i avionit "SM79" ka tërhequr shumë vëmendjen e ekspertëve të aviacionit ushtarak botëror. Ai paraqiste një skelet të ndërtuar nga tuba çeliku të ndërthurur rrethore të mbuluar nga panele duralumini në pjesën e përparme të hundës së kornizës qendrore të ajrit dhe panele pjesërisht nga kompensatë duralumin në pjesën e sipërme të pasme të kornizës së ajrit. Të gjitha pjesët e tjera ishin të mbuluara dhe të lidhura me pëlhurë, duke përfshirë edhe krahët, të cilët ishin tërësisht prej druri. Struktura e krahut ishte bërë me brinjë druri. Motorët "Alfa Romeo 126 RC 34" ishin të aftë të zhvillonin 780 kuaj fuqi secili duke përdorur helikë të ndërtuar nga tre pendë metalike. Një kombinim i tillë

lejonte karakteristika aeronautike që madje ngjanin me një luftëtar të rëndë dhe jo një bombardues. Shpejtësia e avionit ishte më se e kënaqshme. Avioni po zhvillonte 430 kilometra në orë në një lartësi prej 4250 metrash. Shpejtësia e tij e lundrimit ishte 373 kilometra në orë në një lartësi prej 5000 metrash. Përveç shpejtësisë së shkëlqyer, avioni "SM79" posedonte edhe aftësi të shkëlqyera uljeje. Domethënë, ai mund të ulej në një pistë vetëm 200 metra të gjatë, që ishte një avantazh i madh, duke pasur parasysh se kjo ishte një pistë mjaft e shkurtër për standardet e kohës. Të gjitha këto paraqitje ishin mahnitëse dhe kontribuan ndjeshëm në sukseset e forcave të armatosura italiane në periudhën e hershme të luftës. Ekuipazhi i avionit përbëhej nga gjashtë anëtarë. Një pilot dhe një bashkë-pilot, të vendosur në kabinë krah për krah, një operator bombë dhe

Karakteristikat kryesore të „CM79-III“	
Ekupazhi	6
Gjatësia	16,2 metra
Hapja e krahëve	20,2 metra
Lartësia	4.1 metra
Sipërfaqja e krahëve	61.72 matra katrorë
Motori	Motorë me tre klipe „Alfa 128 RC 18“ me 9 cilindra ajrorë me ftohje. Një motor i aftë të zhvillojë 1000 kuaj fuqi.
Shpejtësia maksimale	460 kilometra në orë në lartësi prej 3790 metra
Vargu i fluturimit operativ	2600 kilometra
Niveli i ngritjes	5.3 metra në sekondë
Armatimi	Një mitraloz "BREDA SAFAT" i kalibrit 12.7 mm i vendosur në hundën e avionit, një mitraloz "BREDA SAFAT" i kalibrit 12.7 mm i vendosur në pjesën e sipërme të pjesës së pasme të kabinës me qëllim mbrojtjen e pasme, një "BREDA". Mitralozi SAFAT" i kalibrit 12.7 milimetra, të vendosura nën kornizën qendrore të ajrit, që synojnë mbrojtjen e pasme, dhe dy mitralozë 7.7 mm të vendosura në të dyja anët e kornizës qendrore të avionit, që synojnë mbrojtjen anësore. Një silur me një kalibër 450 milimetra, ose një ngarkesë maksimale prej 1200 kilogramë bomba.

tre operatorë të mitralozëve mbrojtës. Karakteristikat e avionit, të udhëhequra nga ndërtimi i shkëlqyer ajror siguruan masa të shkëlqyera mbrojtëse për ekupazhin. Gjatë një ulje emergjente në ujë, ndërtimi, domethënë pesha e lehtë e avionit, lejoi një kohë prej 30 minutash që ekupazhi të evakuohej përpara se avioni të fundosej. Vendndodhja e motorit të tij të tretë, i cili ishte në hundën e kornizës së avionit, përfaqësonte një mbrojtje të madhe kundër raketave shpërthyes anti-ajrore. Ai kishte 10 rezervuarë të veçantë karburanti, të cilat lejonin një ngarkesë maksimale të karburantit prej rreth 3.5 tonë, duke lejuar një fluturim prej 4 orë e 30 minuta me një shpejtësi mesatare prej 360 kilometra në orë. Zhvillimi i avionit gjatë gjithë luftës kontribuoi gjithashtu në një numër më të madh të mitralozave mbrojtës. Të gjitha këto karakteristika të "SM79" kontribuan që ky model avioni të jetë një nga bombarduesit më të mirë të klasit të mesëm në Luftën e Dytë Botërore.

Variantet

Me rolet e shumta dhe të ndryshme të avionit, ekipi i projektimit zhvilloi disa variante për përdorime të ndryshme me karakteristika të ndryshme.

„G4M23“, varianti „22“

Ky model është një variant bazë, i cili gjatë prodhimit pa ndryshime minimale nga ideja origjinale. Avioni ndonjëherë ndërtohej me kapele të ndryshme bombash dhe xhama të ndryshëm të sheshtë në pjesën e përparme.

„CM79-I“

Ky variant u karakterizua si i pari i prodhimit serik ushtarak të avionit. Ai drejtohej nga një ekupazh prej 4 ose 5 personash, në varësi të misionit dhe konfigurimit të pajisjeve luftarake të mitralozave dhe bombave. Avioni kishte një kapacitet maksimal ngarkese prej 1250 kg bomba.

„CM79-II“

Ky variant u modifikua në një torpedo-bombardues. Për këtë qëllim, u bënë disa modifikime në kornizën e avionit, një prej të cilave ishte forca të blinduara shtesë për të mbrojtur ekupazhin.

„CM79-III“

Ky variant ishte një version i përmirësuar i tipit standard të bombarduesit torpedo. Avioni funksiononte me motorë "AR-128", të cilët zhvillonin 1000 kuaj fuqi secili.

Dimitar Danevski

Armët e „Ditës D“

Plani për pushtimin nga aleatët ishte i guximshëm, i menduar mirë, por edhe i rrezikshëm. Pothuajse 200,000 trupa aleate u përfshinë, pjesa më e madhe e forcave ishin amerikane, britanike dhe kanadeze, por kishte edhe kontigjente trupash nga disa vende të tjera. Ata u pritën nga rreth 80.000 ushtarë gjermanë, të cilët, edhe pse fillimisht të befusuar, bënë një rezistencë të ashpër.

Shtetet e Bashkuara të Amerikës Pushka „M1 Garand“

Në vitin 1937, në SHBA filloi prodhimi i pushkës gjysmë automatike "M1", e

6 qershori shënon 80 vjetorin e ngjarjes më të rëndësishme të Luftës së Dytë Botërore, pushtimit aleat të Normandisë, në Francë, që ishte operacioni më i madh amfib i Luftës së Dytë Botërore. Sasia dhe shumëllojshmëria e armëve në Normandi ishte e mahnitshme, por është ende interesante t'i hedhim një sy disa prej armëve më themelore të përdorura nga ushtarët amerikanë, britanikë, kanadezë dhe gjermanë

njohur më mirë si "Garand", e quajtur sipas shpikësit të saj, inxhinierit John Garand. Pushka "M1" u vendos shpejt si arma "standarde" e të gjithë ushtrisë amerikane. Pavarësisht peshës së saj, ushtarët e donin atë, dhe saktësia dhe qëndrueshmëria e pushkës u vunë re nga gjeneralët dhe ushtarët. Pushka "M1" nuk ishte elegante, por ishte e fortë dhe e përshtatshme për prodhim masiv, qëllonte shpejt dhe shumë e lehtë për rekrutët e rinj të mësonin të vepronin. Karakteristikat:
Regjimi i qitjes: gjysëm automatik
Kalibri: .30-06 „springfield“ (7,62x63mm)
Sistemi i mbushjes: kornizë metalike me 6 plumba

Vargu efektiv: 457 m
Shpejtësia e qitjes: 30 plumba/min.
Pesha: 4,9 kg
Gjatësia: 1092 mm

Karbin „M1A1“

Për t'u marrë me strategjinë gjermane të Blitzkrieg, forcat e armatosura amerikane vendosën të pajisnin trupat e tyre me një karabinë që do të punonte në modalitetin gjysmë automatik. Avantazhi i saj kryesor ishte pesha, duke lejuar oficerët, ekuipazhet e tankeve, operatorët e radios dhe anëtarët e shërbimeve të tjera të kishin armë të lehta dhe të dobishme pa i rënduar në punën e tyre. Versioni "M1A1 karabina

para" u krijua gjithashtu për të pajisur trupat ajrore dhe për këtë arsye karabina ishte e pajisur me një stok metalik të palosshëm. Të dy versionet e karabinës "M1" panë përdorim të konsiderueshëm në Normandi.

Karakteristikat:

Regjimi i zjarrit: gjysëmatomatik

Kalibri: .30 (7,62x33 mm)

Sistemi i mbushjes: korinzë municioni me 15 ose me 30 plumba

Vargu efektiv/maksimal: 270 m/2.010 m

Shpejtësia e qitjes: 30 plumba/min.

Pesha: 2,36 kg

Gjatësia: 904 mm

Automatiku „Thomson M1A1“

Prototipi i parë, i projektuar nga inxhinieri amerikan John T. Thompson, u prodhua në vitin 1920 dhe prodhimi i tij në shkallë industriale filloi në fund të të njëjtit vit. Në fillim automatiku u injorua nga ushtria, e cila nuk ishte e bindur për aftësitë e saj, por automatiku "Thompson" megjithatë u porositi gjatë vitit 1940 nga Ushtria dhe nga marinsat e SHBA. Automatiku "Thompson" ishte një armë e jashtëzakonshme, por nuk ishte as e lirë për t'u prodhuar dhe as e lehtë për t'u

mbajtur.

Karakteristika:

Regjimi i qitjes: automatik/

gjysëmatomatik

Kalibri: .45 APC (11,43x23 mm)

Sistemi i mbushjes: kornizë/baraban me 20/30 plumba

Vargu efektiv: 150 m

Shpejtësia e qitjes: 700 plumba/min

Pesha: 4,78 kg

Gjatësia: 813 mm

Automatiku „M3A1“

Automatiku "M3" hyri në shërbim në fund të vitit 1942. Ai u prodhua nga pjesë çeliku të shtypur dhe u tregua shumë më e lehtë për t'u prodhuar sesa automatiku "Thompson" dhe me një kosto më të ulët prodhimi. Ndërmjet dhjetorit të vitit 1942 dhe 1944, kur modeli "M3" ishte në përdorim, u vunë re mangësi të shumta, të cilat u korrigjuan në versionin tjetër, të quajtur "M3A1", prodhuar në vitin 1944. I pajisur me një stok të tërheqshëm, me një peshë "mesatare" dhe një shpejtësi

relativisht të ulët zjarri, ky mitraloz ishte më i përbalueshëm se automatikët e tjerë amerikanë.

Karakteristika:

Regjimi i zjarrit: automatik

Kalibri: 11,43x23 mm

Sistemi i mbushjes: korniza me 30 plumba

Vargu efektiv: 150 m

Shpejtësia e qitjes: 350-450 plumba/min

Pesha: 3,7 kg

Gjatësia: 757 mm

Pushkomitralozi „M1918A1 Browning“

Pushkomitralozi "M1918A1 Browning" u projektua në vitin 1917 nga inxhinieri John Browning. Modeli "M1918A1" u përdor për herë të parë nga ushtarët amerikanë në fund të Luftës së Parë Botërore dhe shërbeu gjatë Luftës së Dytë Botërore. Në vitin 1940, u krijua një model i ri, i quajtur "M1918A2", me këmbë të lëvizshme dhe dy mënyra të ndryshme qitjeje. Pushkomitralozi lejoi togat e forcave amerikane të kishin fuqi të madhe zjarri, por një pengesë e madhe ishte se korniza e tij e municionit përmbante vetëm 20 fishekë, të cilat qitësi, duke tërhequr këmbëzën, i zbrazti në më pak se katër sekonda.

Karakteristikat:

Regjimi i zjarrit: automatik

Kalibri: .30-06 springfilld (7,62x63mm)

Sistemi i mbushjes: kornizë me 20 plumba

Vargu efektiv: 550 m

Shpejtësia e qitjes: e ngadalsuar: 300-450 plumba/min, e shpejtë: 500-650 plumba/min

Pesha: 8,33 kg

Gjatësia: 1194 mm

Britania e Madhe dhe Kanadaja Pushka „Lee Enfield Mark 1 nr. 4“

Pushka "Lee Enfield Mark 1 nr. 4" u fut në Ushtrinë Britanike si një armë standarde në 1914. Krijuar në 1895 nga inxhinieri J. P. Pushka Lee Mark 1 ishte një nga pasardhësit e pushkës nr. 1 Lee Enfield, e prezantuar në vitin 1906 dhe pushka kryesore e Ushtrisë Britanike gjatë Luftës së Parë Botërore. Pushka "Mark 1 nr. 4" ishte një përsëritës që përdorej gjithashtu si pushkë precize nga snajperët e Commonwealth-it. Ishte një pushkë praktike me shpejtësi shumë

të lartë zjarri, më e lartë se shumica e pushkëve.

Karakteristika:

Regjimi i zjarrit: Me repetim

Kalibri: .303

Sistemi i mbushjes: kornizë me 5 plumba (kapaciteti 10 plumba)

Vargu efektiv/maksimal: 503 m/2.743 m

Shpejtësia e qitjes: 15 plumba/min.

Pesha: 4,11 kg

Gjatësia: 1129 mm

Automatiku „Sten Mark II“

Në fushat e betejës të vitit 1940, ushtarët britanikë u penguan nga mungesa e automatikëve në forcat e tyre të armatosura, duke pasur në dispozicion vetëm një numër shumë të vogël

automatikësh amerikanë "Thompson". Automatiku i ri, i quajtur "Stan", i cili u frymëzua kryesisht nga automatiku i shkëlqyer gjerman "MP38/40", u përdor për herë të parë në Dieppe në gusht të vitit 1942 nga trupat kanadeze. Madhësia e tij e vogël e lejoi atë të hynte në trupat britanike të parashutës, veçanërisht gjatë operacioneve të Normandisë.

Karakteristika:

Regjimi i zjarrit: automatik

Kalibri: 9x19mm Parabellum

Sistemi i mbushjes: korniza me 32 plumba

Vargu efektiv: 145 m

Shpejtësia e qitjes: 550 plumba/min.

Pesha: 3,26 kg

Gjatësia: 756 mm

Pushkomitralozi „Bren“

Përderisa tensionet në Evropë u bënë gjithnjë e më të rëndësishme në skenën politike, britanikët donin një mitraloz të ri për të modernizuar mbështetjen e këmbësorisë së tyre nga viti 1937. Studimet për krijimin e armës filluan në të njëjtin vit dhe prototipi i parë i automatikut Bren Mk I u prodhua në fund të vitit 1937. Pushkomitralozi "Bren" ishte një nga më të mirat në klasën e tij, i montuar lehtësisht në shumicën e automjeteve të përdorura nga Ushtria Britanike dhe ofronte fuqi të madhe zjarri për përdoruesit e saj.

Karakteristika:

Regjimi i zjarrit: automatik

Kalibri: .303 britanik (7,7 mm)

Sistemi i mbushjes: Kornizë me 30 plumba

Vargu efektiv/maksimal: 550 m/1.700 m

Shpejtësia e qitjes: 500 plumba/min.

Pesha: 9,96 kg

Gjatësia: 1150 mm

Gjermania

Karabin „98k Mauser“

Pushka "K98k" u krijua në 1898 nga inxhinieri gjerman Paul Mauser dhe tërhoqi menjëherë vëmendjen e shumë kombeve që blenë këtë armë për ushtritë e tyre. Në vitin 1935, fabrikat Mauser zhvilluan një version të ri më të shkurtër të pushkës, të quajtur "K98k". Ajo ka mundur të modifikohet për të shërbyer si një armë precize duke shtuar një pamje optike në pushkë. Gjithashtu ishte e mundur të transformohej si një granatahedhës. Pushka "Mauser KAR 98k" ishte shpesh pushka e vetme e ushtarëve gjatë Luftës së Dytë Botërore.

Karakteristike:

Regjimi i zjarrit: i repetuar

Kalibri: 7,92x57mm Mauser

Sistemi i mbushjes: kornizë me 5 plumba

Vargu efektiv/maksimal: 400 m/ 4000 m

Shpejtësia e qitjes: 15 plumba/min.

Pesha: 3,92 kg

Gjatësia: 1101 mm

Automatiku „MP 40 Shmeiser“

Në vitin 1938, ushtria gjermane mori një mitraloz të ri, të quajtur "MP 38", i cili ishte i pajisur me një stok metalik të palosshëm. Ai ishte menduar për parashutistët dhe ekuipazhet e tankeve dhe ushtarët e njëjësive të pasme. Por performanca inkurajuese e armës bëri të mundur edhe pajisjen e këmbësorisë gjermane në përgjithësi. Në vitin 1940, inxhinierët gjermanë vendosën të zhvillonin një model të ri, i cili menjëherë u bë i njohur si "MP 40" ose në bisedë si "Schmeisser".

Karakteristika:

Regjimi i zjarrit: automatik

Kalibri: 9x19mm parabellum

Sistemi i mbushjes: kornizë me 32 plumba

Vargu efektiv: 150 m

Shpejtësia e qitjes: 450 plumba/min.

Pesha: 3,97 kg

Gjatësia: 830 mm

Mitraloz „MG 42“

I krijuar në vitin 1942 (prandaj emri i tij) nga kompania gjermane "Johannes Grossfuss AG", ky mitraloz ishte pasardhësi i mitralozit "MG 34". MG 42 kishte shkallën më të lartë të zjarrit nga çdo mitraloz i Luftës së Dytë

Botërore me 1800 fishekë/min. për disa versione. Një version i përmirësuar i "MG 42", "MG 42B", u përdor për herë të parë gjatë Betejës së Normandisë më 6 qershor 1944. Pesha e tij u ul në vetëm 9 kilogramë. "MG 42" konsiderohet nga specialistët si mitralozi më i mirë i rëndë i Luftës së Dytë Botërore, madje edhe i të gjitha kohërave.

Karakteristika:

Regjimi i zjarrit: automatik

Kalibri: 7,92x57mm Mauser

Sistemi i mbushjes: rradhitës me 50 apo 250 plumba

Vargu maksimal: 4.700 m

Shpejtësia e qitjes: 1.200 plumba/min. (deri në 1.800 plumba/min. për disa versione)

Pesha: 11,57 kg

Gjatësia e tubit: 533 mm

Gjatësia: 1225 mm

Aleksandar Stojčevski

Obusi i modernizuar vetëlëvizës „Archer“ (ARCHER FH77 BW L52 155mm)

Projekti "Archer" është një projekt ndërkombëtar që synon zhvillimin e një obusi vetëlëvizës 155 mm, i cili sipas të gjitha performancave do të jetë obusi i gjeneratës së re të obuseve vetëlëvizëse në botë. Projekti "Archer" filloi në vitin 1995 dhe ishte menduar për nevojat e ushtrive të Suedisë dhe Norvegjisë. Në atë drejtim, "BAE Systems Bofors" në Karlskog, Suedi, projekttoi një obus vetëlëvizës "FH77 BW L52", 155 mm, në një shasi 6x6. Obusi ka një distancë prej 35 deri në 40 km duke përdorur municion standard dhe 50 km me "M982 Excalibur". Obusi mund të përdorë gjithashtu municion bonus, të zhvilluar nga Bofors dhe Giat (tani Nexter). Obusi vetëlëvizës është plotësisht autonom dhe mund të përdoret për mbështetje zjarri gjatë

"Archer" (shigjetar) është emri i sistemit të plotë të obusit vetëlëvizës 77BW L52, municionit shtesë dhe automjeteve mbështetëse (automjet municioni për rimbushje, furnizimi i obusit vetëlëvizës me raketa)

luftës tradicionale (veprime ushtarake klasike), si dhe në operacionet moderne ndërkombëtare të paqes, në fushën e zbatimit dhe mbështetjes së paqes.

Zhvillimi i obusit vetëlëvizës

„Archer“

Në vitin 2003 "Försvarets Materielverk" (FMV) iu dha një kontratë nga "Bofors" (tani "BAE Systems Bofors") për prodhimin e dy obuseve vetëlëvizëse nga Agjencia Suedeze e Zhvillimit të Mbrojtjes. Prototipi i obusit vetëlëvizës FH77 BW L52 shënon fillimin e procesit të testimit në Suedi në vitin 2005 dhe në vitin 2006.

Në shtator të vitit 2006, "FMV" nënshkroi një kontratë projektimi të detajuar për "Archer", dhe në janar 2007, një kontratë për fazën tjetër të zhvillimit. Ushtria suedeze kërkoi 24 sisteme (dy batalione), dhe zhvillimi dhe prokurimi përfundimtar i sistemeve "Archer" u miratua nga qeveria suedeze në shtator të 2014.

Në nëntor 2008, Suedia dhe Norvegjia nënshkruan një marrëveshje për bashkëpunimin dhe zhvillimin e sistemit Archer, dhe në janar 2009 "BAE Systems" nënshkroi një marrëveshje për shpërndarjen e tyre. Prototipi përfundimtar u ndërtua në korrik 2009, i ndjekur nga një kontratë për 48 sisteme - 24 për Suedinë dhe 24 për Norvegjinë. Prototipet u përfunduan në vitin 2010 dhe sistemet Archer hynë në përdorim operacional në maj të 2012.

Sistemet "Archer" u zhvilluan nga obusi i mëparshëm tërheqës 155 mm FH77 L39, nga të cilët më shumë se 700 janë në shërbim me ushtritë suedeze, nigeriane dhe indiane.

Të dhëna për pjesën e motorit të sistemit „Archer“

Platforma e sistemeve "Archer Systems" është një automjet i modifikuar "Volvo A30D" 6x6 për të gjithë llojet e terreneve.

Kabina dhe motori i mjetit janë plotësisht të blinduara. Kabina ka dritare të blinduara dhe është rezistente ndaj plumbave dhe copëzave të predhave. Kabina është projektuar për katër persona, por obusi mund të përdoret nga tre ose katër anëtarë të shërbimit. Gjithashtu, pjesa strukturore e kabinës është projektuar që të ketë një derë në secilën anë dhe një hapje rrethore në çati.

"Archer" i modernizuar është i montuar në një mjet motorik 8x8 "RMMV", i cili rrit ndjeshëm manovrimin dhe kalueshmërinë në kushte të ndryshme moti dhe terreni.

Armatimi i sistemit „Archer“

Arma kryesore është një armë 155 mm, me një gjatësi tytë prej 52 kalibrave. Arma është e një dizajni tashmë të provuar nga gjenerata aktuale e obusit të tërhequr "FH 77B". Howitzi është i pajisur me pajisje për zgjedhjen e objektivit si foto ose një objektiv specifik tashmë të vendosur, me aftësi zjarri të drejtpërdrejtë. Obusi është i pajisur me një radar, një sistem kontrolli zjarri dhe një sistem pozicionimi të objektivit. Të dhënat nga radari transmetohen drejtpërdrejt në pjesën kompjuterike të sistemit të kontrollit të zjarrit. Megjithatë, "Archer" mund të përdorë sisteme të tjera të kontrollit të armëve që ofrohen në treg.

Sistemi i veçantë i mbrojtjes së ngushtë është i pajisur me një mitraloz 7.62 mm për shikimin ditën dhe natën dhe ndodhet në çatinë e kabinës. Stabilizuesi xhiroskopik, mbrojtja nga fragmentet e predhave (shrapnelit), elementet elektro-optike dhe sistemet e kontrollit të zjarrit janë nga grupi "Lemur" dhe lejohen

veprimin jashtë kabinës ose brenda kabinës.

Sipas informacioneve të disponueshme të shkurtit 2011, vendin e grupit "Lemur" e zë "Sagem". Në versionin e përmirësuar 8x8, mund të integrohen edhe granatahdhës 40 mm si dhe një mitraloz 12.7 mm.

Mbrojtja dhe llojet e municionit

Sistemi i kontrollit të armëve në distancë vendoset në hapësirën e kabinës mbi ekuipazhin.

Automjeti mban 21 raketa me një proces ngarkimi plotësisht të automatizuar dhe 21 raketa shtesë. Ky obus përdor ngarkesa modulare të NATO-s ose ngarkesa 2-modulare Bofors Uniflex.

Me municionin "BAE Bofors / Nexter Bonus", rrezet e obusit janë 35-40 km, dhe me përdorimin e municionit "Raytheon/ Bofors XM982 Excalibur", rrezja arrin 50 km. Municioni "Excalibur" ka një trajektore fluturimi të para-programuar, pra me një objektiv tashmë të caktuar dhe të programuar.

TT-karakteristikat

Obusi „Арчер“ është një sistem shumë i lëvizshëm, i operuar nga një ekuipazh prej tre ose katër (shërbimi) nga një

kabinë e mbrojtur. Kabina siguron mbrojtje nga municionet 7.62 mm, municionet depërtuese, minat deri në 6 kg (niveli 2 STANAG 4569) dhe mbrojtja NHB. Mbrojtja NHB e sistemit bazohet në parimin e krijimit të presionit në kabinën e automjetit, i cili parandalon hyrjen e ajrit atmosferik nga mjedisi i jashtëm.

Ekziston mundësia e transportit hekurudhor dhe ajror me avionin "A400M".

Stabilizuesit janë të vendosur në pjesën e pasme të obusit dhe kanë një sistem automatik të menaxhimit.

Koha nga pozicioni i marshimit në pozicionin "gati për të gjuajtur" dhe anasjelltas është 20 sekonda.

„Archer“ mund të lëshojë 54 raketa në 35 minuta, 21 raketa në 3.5 minuta dhe 3 raketa në 20 sekonda.

Ai arrin veprim të suksesshëm me zjarr të drejtpërdrejtë në distanca deri në 2000 m.

Kombinimi i saktësisë, lëvizshmërisë dhe mënyrës intensive të zjarrit është një nga elementët kryesorë taktikë të mbështetjes nga zjarri gjatë ekzekutimit të operacioneve me shpejtësi të lartë dhe intensive.

Slavčo Kuzmanovski

KARAKTERISTIKAT TAKTIKO-TEKNIKE TË „ARCHER“ (ARCHER) 155 mm		
	Versioni bazë	Versioni i përmirësuar
Kalibri i tubit	155 mm	155 mm
Gama	35-40 km (municioni standard) 50 km (со „M982 экскалибур“)	35-40 km (municion standard) 50 км (me „M982 eskalibur“)
Pesha	33000 kg	38000 kg
Gjatësia	13,1 m	13,1 m
Gjerësia	3 m	3 m
Lartësia	3,4 m	3,4 m
Ekuipazhi	3-4	3
Klirensi	0,4 m	0,4 m
Fusha horizontale e veprimit	+/- 85 shkallë	+/- 85 shkallë
Fusha vertikale e veprimit	nga - 1 shkallë deri në +70 shkallë	nga - 1 shkallë deri në +70 shkallë
Regjimi i qitjes	8 predha për minutë	8 predha për minutë
Radiusi i lëvizjes	650 km	800 km
Tejkalimi i pjertësive	30 shkallë	30 shkallë
Kapaciteti i rezervarit	400 litra	400 litra
Pengesat vertikale	0,75 m	1 m
Shpejtësia e lëvizjes në rrugë të mira	deri 90 km/h	deri 90 km/h
Shpejtësia e lëvizjes në kushte të terrenit	deri 50 km/h	deri 50 km/h
m/v	„Volvo“, дизел со 250 kW и 340 hp (к/с)	RMMV, дизел me 324 kW dhe 440 hp (k/s)

фото збирка: Ѓ. Чачкиров

Planifikuesi "Sparrow" (Vrabac)

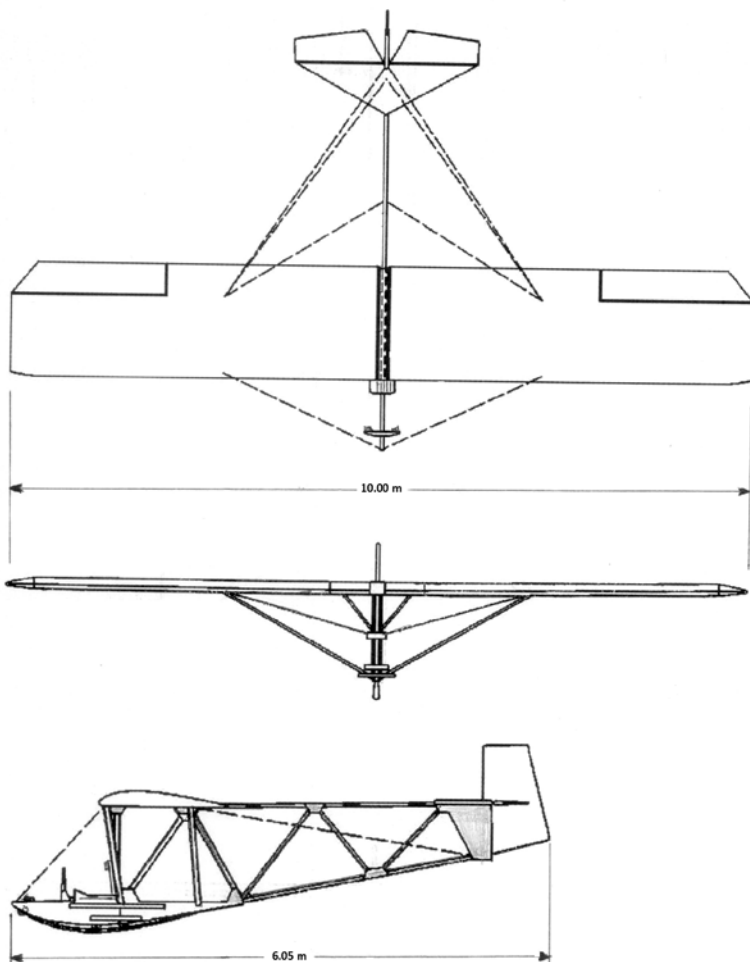
Inxhinieri Shoshtariq, gjatë zhvillimit të planerit të ri, mori si shembull "Cegling"-in e atëhershëm popullor dhe vuri re disa të meta strukturore. Domethënë, gjatë përdorimit të saj, probleme më të mëdha krijoi piramida qendrore, e cila iu shtua pjesës së sipërme të trupit të trupit dhe mbi të u shtrinë kabllo për forcimin e krahut. Në vend të kësaj, në projektet e tij, ai zgjodhi zgjidhjen e tij konstruktive, me të cilën forcimi i krahëve do të realizohet duke shtuar dy mbështetëse druri të pjerrëta, në anën e majtë dhe të djathtë të krahut. Ato do të montoheshin në të dyja anët e trupit të avionit. Për shumë, fillimisht, kjo ide nuk ishte e pranueshme për shkak të mundësisë që mbështetëse të tilla të forta - të brishta të dëmtohen lehtësisht, d.m.th. të thyhen, për shkak të uljeve të shpeshta të vrazhda dhe goditjeve kur prekin tokën. Megjithatë, Shoshtariq mbeti fort pas izoljos së tij të të prazhit. Në fillim të vitit 1939, ai bëri vetë prototipin dhe pa planifikuesin e planifikuar. E "pagëzoi" me emrin "Sparrow" (origjinal Vrabac). Rezultatet dhe përdorimi i tij janë më shumë se kaq. Sipas atij projekti dhe bazuar në rezultatet e treguara, në të njëjtin vit u prodhuan një seri prej 15 planifikuesish

Derisa përdorimi masiv i glider-glider-it të tipit "Cegling" po provonte rezultatet e tij të fluturimit në të gjithë botën, projektuesi slloven, inxhinieri Ivan Ivo Šostarić, doli me një ide origjinale për ndërtimin e tij të një avioni të ri që do të plotësojnë nevojat e zhvillimit të rrëshqitjes në Jugosllavinë e atëhershme Mbretërore

të këtij lloji. Gjatë përdorimit të menjëhershëm praktik të tij, veçanërisht gjatë stërvitjes bazë të pilotëve me glider, në praktikë u tregua justifikimi i mbështetësve prej druri të vendosur dhe të fiksuar në të dy anët e krahëve. Në rast dëmtimi, ato mund të zëvendësohen shumë shpejt me të reja, pra rezervë. Zëvendësimi u bë në vendngjarje dhe kjo mundësoi vazhdimin e pandërprerë të aktiviteteve aktuale të fluturimit. Prej andej rrafshitari "Vrabec" gjeti aplikim të gjerë dhe shpërndarje të gjerë në të gjithë shtetin e atëhershëm mbretëror dhe filloi të prodhohet në fabrikat "Letov" nga Sllovenia dhe "Utva" në Serbi.

Nga fundi i vitit 1939, dy shembuj të këtij glider-rrëshqitës u sollën në Shkup, si qytet dhe vend ku rrëshqitja e aviacionit po bënte hapa të shpejtë dhe të mëdhenj përpara. Prania e tyre ka kontribuar edhe

në rritjen e interesimit të të rinjve për këtë lloj fluturimi, jo vetëm në Shkup, por edhe në mbarë rajonin. Në atë drejtim, me këta dy planifikues është bërë edhe më i përhapur dhe i përsheptuar trajnimi i avionëve të rinj. Dëshira midis anëtarëve më me përvojë për të fituar stema të tilla të rëndësishme lundrimi po rritej gjithashtu. Sipas kujtimeve të atyre pionierëve - marinarëve, të përmendur në fillimet e këtij zhvillimi historik, ishte një krenari e vërtetë të vendose një distinktiv të tillë në xhaketën e palltos dhe me të të ecësh nëpër rrugët e Shkupit. Ndryshe, ndërtimi dhe përbërja e gliderit Vrabec nuk ndryshonte shumë nga gliderët e ndërtuar më parë të asaj kohe. Ai gjithashtu ishte i përbërë nga një gyp grilë i përfunduar me një superstrukturë të një stabilizuesi vertikal, një krah të vetëm dhe një stabilizues horizontal.

Планер „VRABAC“

цртеж: Г. Чачкиров

Struktura mbajtëse e bykës formohej nga dy trarë kryesorë prej druri, të ndërlidhur me elementë përbërës vertikalë dhe të zhdrejtë, gjithashtu të bërë nga materiali druri. Kompozimet e ndërsjella të atyre elementeve prej druri kryheshin me ngjitje me ngjitës "knotkal" dhe me fiksime shtesë me arna trekëndore prej druri, prej kompensate. Dhe pjesa e poshtme e përparme e bykës ishte gjithashtu e përforcuar me dru të fortë. Nën të ishte vendosur një "ski" prej druri i laminuar për ngritje dhe ulje. Midis tyre u vendosën amortizues gome të fortë. Mbi këtë pjesë të përparme të avionit u ndërtua një ndenjësë e improvizuar e pilotit prej druri, një shkop kontrolli vertikal, si dhe një sistem rripash për lidhjen e pilotit. Sedilja dhe sistemi i fiksimit u ngjitën fort në rrezen kryesore mbështetëse vertikale. Në pjesën e përparme të avionit ishte vendosur një pengesë në rolin e kontrolleve këmbësorike së drejtimit. Një pengesë e tillë e lëvizshme, përmes dy kabllove të pavarura prej çeliku, lidhej me pjesën lëvizëse të stabilizatorit vertikal - timonin. Me këtë konstruksion, shihet qartë se ky aeroplan nuk kishte një kabinë të mbyllur

formale apo të improvizuar. Thjesht, gjatë fluturimit, piloti ishte krejtësisht i "hapur". Krahu ishte "mbështetur" në traun mbështetës gjatësor të sipërm prej druri të gypit, i cili mbështetej edhe në traun mbështetës vertikal qendror. Vetë krahu kishte një formë drejtkëndëshe me skajet e pjerrëta të krahëve, të ashtuquajturat ailerons. Strukturisht, ajo u ndërtua nga materiali druri me një skaj të plotë të përparmë - sulmues, dy

shpatulla mbështetëse prej druri dhe një skaj dalës prej druri. Këta tre elementë strukturorë ishin të lidhur me brinjë druri që formonin fletën ajrore të krahut.

Vetë foleja e ajrit (seksioni kryq i krahut) kishte një anë të poshtme të sheshtë dhe anën e sipërme të lakuar. E gjithë struktura e krahut ishte e mbuluar me tekstil të ngopur - kanavacë. Siç u përmend, dy anët e poshtme të krahut mbështeteshin nga dy palë struke druri në të dyja anët e trupit të poshtëm. Stabilizuesi horizontal dhe vertikal përbëheshin nga një pjesë e lëvizshme dhe e palëvizshme, e ndërtuar në mënyrë konstruktive nga trarë druri dhe e mbështjellë me pëlhurë. Sipërfaqet lëvizëse të stabilizatorëve u lidhën nëpërmjet kabllove të çelikut të gërshetuar me shkopin e kontrollit të pilotit dhe kontrollet këmbërike.

Sipas dokumenteve dhe fotografive ekzistuese, ka pasur dy lloje të këtij glideri, "Sparrow" i tipit "A" dhe i tipit "B", të cilët nuk kishin dallime të mëdha mes tyre. Sipas dimensioneve, ato ishin të njëjta, dhe ndryshimi i tyre i ndërsjellë ishte në performancën e mbështetësve të gjysmave të krahëve. Dimensionet bazë të gliderit "Sparrow" ishin gjithashtu brenda përmasave të gliderëve evropianë të asaj kohe. Gjatësia e trupit të trupit ishte 6,05 m, dhe hapësira e krahut ishte 10 m, me një sipërfaqe totale prej 15,00 m². Lartësia e një glideri të vendosur horizontalisht, e matur në stabilizuesin vertikal, ishte 2.15 m.

Ky është një tjetër glider glider i regjistruar në ditarin tim ajror, por edhe i gdhendur në kujtesën e shumë gliderëve maqedonas pothuajse të gjallë. Me këtë aeroplan ata përjetuan kërcimet e para në ajër, por edhe rekordet e mëvonshme dhe distinktivët e fituar.

Gjorgji Çaçkirov

фото-збирка: Г. Чачкиров

Muzeu mbretëror tankist i Jordanisë

Përvoja e kaluar tregon se, në shumicën e rasteve, kur bëhet fjalë për muzetë mbretërorë, ato janë zakonisht të përmasave të mëdha, të punuara në mënyrë të përsosur dhe të shoqëruar nga një numër i madh eksponatesh të rralla. Ky është gjithashtu rasti me Muzeun Mbretëror Tankist në Jordani. Muzeu u përrua nga Mbreti Abdullah II i Jordanisë më 29 janar 2018 dhe ndërtimi i muzeut zgjati 10 vjet. Muzeu u ofron vizitorëve rreth 150 ekspozita të ndryshme. Vetë muzeu është i ndarë në trembëdhjetë segmente ekspozite dhe një ekspozitë të vogël në natyrë. Shëtitja nëpër muze fillon menjëherë pas hyrjes ku ka një seksion të vogël kushtuar fillimeve të mjeteve të blinduara dhe tankeve, të cilat tregohen

Muzeu tankist i Jordanisë është një ndërtesë moderne me prekje dhe dizajn të rrënjosur në të kaluarën, e vendosur në një sipërfaqe prej më shumë se 20,000 m² e vendosur në Aman - kryeqyteti i Jordanisë

përmes shembullit të një kalorësi të blinduar, një kopje e një tanku të projektuar nga Leonardo da Vinci, i cili është Një krahasim përfundimtar se sa larg ka arritur teknika e treguar sot është tanku "Challenger 1". Në shumicën e muzeve të armaturës, një segment i pashmangshëm është seksioni i kushtuar Luftës së Parë Botërore dhe tankeve të para. Kjo ekspozitë në këtë muze është e mbushur edhe me segmente nga Revolucioni Arab. Koleksioni në këtë cilësim përmban automjetet e mëposhtme: Makinë të blinduar "Rolls-

Royce" dhe tanku britanik "Mark 1 Male". Më pas është salla kushtuar Luftës së Dytë Botërore, e cila është shumë më e madhe për sa i përket hapësirës dhe numrit të ekspozitave. Koleksioni është një kombinim i tankeve të ndryshme nga vende të ndryshme: Rusia, SHBA, Gjermania, Franca, Polonia, Japonia dhe vende të tjera. Disa nga automjetet në këtë koleksion janë: „NZ LRDG Chevie“, „Panzer III“, „Panther“, „Valentine SU 152“, „Jagdpanther“, „Flak 36 (88mm)“, „Pz 38 Hetzer“, „Matilda I“ etj. Në sallën tjetër, që i kushtohet Legjionit

Arab, dominojnë mjetet e blinduara kanadeze dhe britanike. Kjo sallë përshkruan rritjen e Legjionit Arab si pararendës i Forcave të Armatosura Jordaneze. Automjetet që janë të ekspozuara në këtë seksion janë: „Marmon Herrington“, disa verisone, „Willys Jeep“, „T16 Canadian Built Bren Carrier“, „Sherman V“ etj. Salla tjetër i kushtohet betejës 15-orëshe në Karameh midis forcave izraelite në një rën anë dhe forcave të kombinuara palestineze dhe jordanese. Automjetet e ekspozuara paraqiten përmes një diorame të madhe që mbulon të gjithë sallën dhe një shteg për vizitorët kalon nëpër sallë. Automjetet që janë ekspozuar në këtë pjesë janë: „M47 и M48 Patton“, „Willys 106 RCL“, „25 Lb field gun“, „M42 Duster“, „Centurion“ etj. Emri i sallës tjetër në këtë muze është betejat arabo-izraelite. Ky seksion ekspozon një kombinim të mjeteve të blinduara të lehta, transportuesve dhe tankeve si për shembull: „F601 Alvis Saladin“, „AMX-

13“, obusi vetëlëvizës 155 mm „M44“, „T-55“, „T-62“, „БРДМ-2“, „M-60A1“, „M113“ etj. Në pjesën qendrore të muzeut, menjëherë pas kabinës së biletave dhe ekspozitës së parë krahasuese, është një seksion ku shfaqen disa nga pajisjet e përdorura nga mbreti Abdullah gjatë shërbimit të tij ushtarak. Në këtë seksion ato janë ekspozuar: tanku „Chieftain-Khalid“, helikopteri „Bell AH-1 Cobra“, si dhe automjeti i lehtë „Land Rover“. Ekspozitat e muzeut vazhdojnë me një seksion kryq të një tanku M-48 Patton. Vizitorëve u ofrohet mundësia të hyjnë dhe të shohin se si funksionojnë dhe funksionojnë këto "bisha të çelikut" përmes prerjeve tërthore të disa tankeve. Nëse vizitorët duan të ndjejnë hapësirën e ngushtë në të cilën punojnë ekuipazhet e tankeve në disa ekspozita (tre), ata mund të hyjnë. Muzeu po përmirëson vazhdimisht koleksionin e tij duke shtuar ose shkëmbyer ekspozita me muzetë e tjerë botërorë. Salla më e madhe në këtë muze quhet salla ndërkombëtare

dhe në të janë ekspozuar automjete nga vende të ndryshme të botës. Në këtë sallë janë të ekspozuara „BMP -1“, „BT-76“, „T-34“, „T-54“, „T-64“, „T-72“, „M22 Locust“, „M41“, „M36“, „M50 Ontos“, „Chieftain“, „Conqueror“, „Comet“ etj. Salla e fundit i kushtohet Qendrës së Zhvillimit të Automjeteve të Blinduara të Jordanisë, ku ekspozohen automjete të lehta të blinduara si: „Genie“, „Horse“, „Stallion“, „Desert Iris“, „Lynx“ si dhe automjete tjera.

Çdo verë muzeu organizon një "Ditë Demonstrimi", kur disa nga tanket nga koleksioni i muzeut në pistën, e cila është pjesë e muzeut, demonstron aftësitë e tankeve dhe transportuesve. Një ofertë karakteristike që ofron muzeu është se ofron ekspozitat e tyre, të cilat janë në gjendje të mirë pune, si dhe rekuizita të tjera, për nevojat e industrisë së filmit vendas dhe të huaj. Për vizitorët e rinj dhe adhuruesit e lojërave elektronike, në vetë muzeun është ngritur një segment i veçantë kushtuar lojës "World of tanks", ku mund të luajnë falas një version të licencuar të lojës. Vetë vizita në muze, në varësi të interesit të vizitorëve, mund të zgjasë nga të paktën 45 minuta deri në tre orë. Në ofertën e tij muzeu ofron edhe një vizitë me ose pa kurator. Dyqani, i vendosur në muze, ofron një sërë artikujsh për të blerë gjatë vizitës suaj, si: mostra të pajisjeve taktike, lodra, suvenire, relikeve etj. Orari i punës i muzeut është çdo ditë nga ora 10:00 deri në orën 18:00, me përjashtim të së martës. Biletat e hyrjes shiten deri në orën 17:00. Hyrja për një vizitor të rritur nga vendi është 2.5 €, ndërsa për vizitorët nga jashtë hyrja është 5 €. Për anëtarët e forcave jordanese të sigurisë dhe për fëmijët nën 12 vjeç, hyrja është falas.

Zllatko Bilazheski

Komunikimi si faktor kyç i suksesit

Komunikimi i mirë është çelësi i suksesit në jetë dhe në punë. Komunikimi është një faktor kryesor i suksesit ose dështimit. Të gjithë politikanët, shkencëtarët, personazhet publike, duhet të kenë aftësi dhe aftësi për të komunikuar me njerëzit, sepse komunikimi është një aktivitet që prek njerëzit. Por aftësia e komunikimit nuk është e lindur. Aftësitë e komunikimit fitohen me edukim dhe përvojë, por edhe me vendosmëri në aktrim. Kur aftësitë e komunikimit ngrihen në një nivel më të lartë, atëherë sukcesi është i pashmangshëm dhe idetë dhe planet realizohen më shpejt. Mund të theksojmë se komunikimi është një proces që zhvillohet ndërmjet dy ose më shumë personave, institucioneve, organizatave, është një kanal transmetimi dhe duhet kuptuar nga marrësit. Komunikimi është një pjesë jetike e planifikimit, organizimit, kujdesit për njerëzit, burimeve, menaxhimit dhe kontrollit. Në mënyrë që komunikimi të jetë në një nivel të lartë, është e nevojshme që vazhdimisht të përmirësohet. Në këtë kohë të turbullt, në kushtet e krizës ekonomike, është e nevojshme që vazhdimisht të punohet në përmirësimin dhe përmirësimin e komunikimit për të arritur sukses, që

Komunikimi është një proces që zhvillohet ndërmjet dy ose më shumë personave, institucioneve ose organizatave. Komunikimi është një kanal transmetimi, i cili duhet të kuptohet nga marrësit. Kjo është arsyeja pse komunikimi është pjesa kryesore e planifikimit, organizimit, kujdesit për njerëzit, burimet, trajtimin dhe kontrollin

do të thotë se komunikimi është faktori kyç në veprim. "Komunikimi, gjegjësisht kontakti, raporti mes njerëzve", siç thonë Petkovski dhe Andonovic, është bartje apo shkëmbim i ndonjë përmbajtjeje. Termi është shumëdimensional dhe në thelb nënkupton shkëmbimin e informacionit nëpërmjet simboleve dhe sistemeve të përbashkëta. Komunikimi është një term që përdoret për të shpjeguar ndërveprimin social. Kur njerëzit ndajnë dhe shkëmbejnë informacione, mendime, atëherë ata komunikojnë. Prandaj thuhet se

komunikimi nuk është rrugë njëkahëshe. Është një "autostradë me dy drejtime me reagime që rrjedhin vazhdimisht nga njëra anë në tjetrën". Nëpërmjet komunikimit njerëzit përcjellin mendimet e tyre dhe pikëpamjet e ndryshme dhe për këtë arsye modele të ndryshme komunikimi ndihmojnë për të kapërcyer keqkuptimet dhe për të arritur qëllimin e duhur për të arritur sukses. Të gjitha llojet e komunikimit të njerëzve në një kohë, hapësirë dhe në një shoqëri të caktuar, përbëjnë rrjetin e komunikimit social në të cilin ekzistojnë segmente të formalizuara dhe të informalizuara. Në shekullin XII komunikimi është shumë i rëndësishëm, sepse është faktor për integrimin e njeriut në shoqëri dhe kontribuon në veprimin kolektiv, gjegjësisht mirëkuptimin në shoqëri. Prandaj është shumë e rëndësishme që njerëzit të kuptojnë komunikimin, të ndërjegjësohen për rëndësinë e tij dhe që komunikimi të zhvillohet në një proces paralel ndërjegjësimi. Baza e komunikimit është informacioni, që do të thotë se informacioni nuk mund të ekzistojë jashtë komunikimit dhe komunikimi nuk mund të realizohet pa informacion. Komunikimi mund të jetë verbal dhe joverbal, pra i qartë (i dukshëm) dhe i nënkuptuar (i fshehur),

i cili nuk është shumë i dukshëm dhe i qartë dhe që transmetohet verbalisht ose përmes komunikimit joverbal. Kjo përfshin shprehjen e fytyrës, lëvizjen dhe pozicionin e trupit, afërsinë dhe prekjen hapësinore, pamjen e jashtme, shprehjen vokale, interpretimin, konfrontimin e kështu me radhë. Aktorët në komunikim janë komunikuesi (individ - grupi), i cili krijon dhe formëson informacionin dhe e dërgon atë, dhe marrësi (individ ose audienca), i cili konsumon informacionin në komunikim. Komunikimi zhvillohet në nivele dhe mënyra të ndryshme.

Ekzistojnë shtatë nivele të komunikimit, përkatësisht komunikimi ndërpersonal, komunikimi ndërpersonal, komunikimi në grup, komunikimi organizativ, komunikimi publik, retorik, komunikimi masiv dhe ndërkulturor.

Që komunikimi të jetë i suksesshëm, është e nevojshme t'i përmbahen disa parimeve, sepse, në thelb, komunikimi është një aftësi menaxheriale dhe përfaqëson aftësinë e menaxherit për të pasur sukses dhe për këtë arsye menaxherët duhet të mësojnë të komunikojnë sa më mirë që mundën. Është e nevojshme të ketë një përkufizim të mirë, njohuri dhe përdorim të simboleve, termave, shprehjeve gjuhësore dhe zotërimin të aftësive të duhura komunikuese. Komunikuesi duhet të demonstrojë njohuri për komunikimin, udhëheqjen, motivimin, njohuritë për marrëdhëniet ndërmjet njerëzve dhe institucioneve, lidërshipi duhet të tregohet në komunikim me njerëzit në mënyrë që ata të mund të ndjekin dhe të arrijnë sukses. Ajo që është më e rëndësishme në komunikim është të kesh informacion, aftësi për të menduar, analizuar, njohë financat, marrjen e vendimeve, të kesh integritet dhe aftësi të tjera. Nëse disa nga këto parime nuk zotërohen, veçanërisht në shoqërinë e sotme me ritme të shpejta, atëherë do të shfaqen pengesa në komunikim. Për këtë arsye komunikimi duhet të përmirësohet, përmes përvetësimit të njohurive të reja, ndjekjes së zhvillimeve të reja, vizitave në seminare apo seminare edukative. Sa më i avancuar të jetë procesi i komunikimit, aq më i rëndësishëm është ai në shfrytëzimin dhe formësimin e potencialit njerëzor, gjë që çon në rritjen e efikasitetit. Zbatimi i suksesshëm i asaj që është mësuar, perceptimi i situatave, mirëkuptimi i të tjerëve në momente të caktuara, lidërshipi në veprim dhe komunikimi i shkëlqyer, kontribuojnë në përmirësimin në veprim. Komunikimi dhe sjellja e mirë janë të ndryshme në çdo mjedis, por pavarësisht nga kjo, gjithmonë dhe kudo kontribuojnë për sukses më të mirë.

Mr. Karolina Micevska

Heroi kombëtar Vasko Karangelevski

Vasko Karangelevski u lind në fshatin Brusnik të Manastirit më 7 korrik 1921, ndërsa ndërroi jetë më 3 shkurt 1977. Ai ishte komunist maqedonas, luftëtar dhe gjeneral-kolonel i APJ-së. Vasko Karangelevski është shpallur hero kombëtar i Jugosllavisë nga Maqedonia. Vasko Karangelevski rrjedh nga një familje kurbetçinjësh. Nëna e tij ka punuar në pronë të huaja, ndërsa ai qysh në moshë të re ka qenë punëtor bujqësor duke u kujdesur dhe duke ruajtur prona dhe bagëti të huaja. Pas bombardimit të Beogradit, Vaskoja i është bashkangjitur grupit të posaformuar rinor të fshatit. Në luftë ka marr pjesë që nga viti 1941, kur edhe është përfshirë në një nga aradhat partizane. Ka qenë anëtar i LKRJ-së nga viti 1941 dhe anëtar i PKM-së nga viti 1942/ Së bashku me aradhën, Vasko Karangelevski ka lëvizur nëpër malet e Pelisterit, malit Baba dhe malit Vixh. Shumë shpejt është emëruar edhe si komandant i një çete, e më pas edhe si komandant batalioni, zëvendës komandant i brigadës, komandant i brigadës dhe komandant i divizionit. Gjatë muajit dhjetor të vitit 1943, kur gjermanët kanë përgatitur një ofenzivë ndaj brigadës, Vasko Karangelevski ka marr pjesë në luftimet e afërta "gjoks më gjoks". Rezultati i këtyre luftimeve ka qenë: 50 ushtarë gjermanë të vrarë, dyzet e dy ushtarë të robëruar, tetëdhjetë pushkë të mara nga okupatori, dhjetë pushkë gjysmë automatike, dy mitralozë, dy

minahedhës, me dhjetra mijëra fishekë dhe me qindra mina. Me batalionin "Stiv Naumov" Vaskoja ka qenë pjesë e Marshit të Shkurtit. Kur është formuar brigade e tretë sulmuese maqedonase, Karangelevski ka qenë i emëruar si komandant i batalionit. Me këtë battalion Karangelevski ka marr pjesë në shumë beteja: në betejën e Novo Sellës, në Probishtip, në ofenzivën e malit German, në betejën e Pllaçkovicës dhe në atë të Ograzhdenit.

Si hero kombëtar është shpallur më 29 nëntor të vitit 1953. Pas çlirimit ka diplomuar pranë Akademisë Ushtarake "Voroshilov" në BRSS, në AMU dhe ka ndjekur kursin e operativës së APJ-së. Ka qenë komandant divizioni, shef shtabi i një korpusi dhe i një rrethi, shef i shtabit të mjedisit të Armatës dhe komandant i Armatës. Ka qenë anëtar i KQ të PKJ. Ka ndërruar jetë si pasojë e një aksidenti gjatë gjahur, në terrenet e malit Karaxhica në afërsi të Makedonski Brodit. Për nder të tij, një rrugë në qytetin e Manastirit mban emrin e tij, gjithashtu edhe një tjetër në Komunën e Aerodromit në Shkup. Emri i Vasko Karangelevskit është shkruar me shkronja të arta në historinë maqedonase, ndërsa ai paraqet një udhërrëfyes të ndritur për gjeneratat e tanishme dhe të ardhshme të maqedonaseve.

Antoanella Dimitrievska

Atentate: Nga Cezari deri te Fitzi

Eja Robbie, eja", bërtiti Juraj Cintula nga një turmë qytetarësh të mbledhur në një shesh në qytetin sllovak Handlovi, duke përshëndetur kryeministrin popullor Robert Fitz. Duke besuar se thirrja vinte nga një prej simpatizantëve të tij, Fitz eci me krahë të shtrirë në drejtim të njeriut që në vend të një përshëndetjeje qëlloi pesë plumba drejt kryeministrit. Pak çaste më vonë, atentatori u mposht dhe u arrestua dhe pesë minuta më vonë, bota mësoi se ai ishte një nga shkrimtarët më të famshëm në Sllovaki. Për të shtuar absurditetin, Cintula deklaroi se ishte krenar për aktin që bëri, duke justifikuar se akti ishte kontributi i tij për një demokraci më të madhe në vendin e tij. Derisa po e shkruaj këtë, nga Banska Bistrica, në spitalin e së cilës u operua menjëherë kryeministri sllovak, ka ardhur lajmi se Fitz është jashtë rrezikut për jetën. Nuk pati fat të tillë presidenti amerikan Abraham Linkoln, në rrethana shumë të ngjashme, i cili vdiq dy ditë pas atentatit ndaj së tij në shtëpinë e rrobaqepësit William Peterson. Përkatësisht, edhe Linkoln, si dhe Fitz, u qëlluan në atë kohë nga një aktor i njohur dhe intelektual i famshëm amerikan, John Wilken Booth. Ndryshe nga "trimi" Cintilla, Linkoln u qëllua nga Booth në kutinë në Teatrin Ford në Uashington, D.C., i qëlluar në kokë,

Nga vrasja e parë politike në qytetërimin tonë, e kryer ndaj perandorit romak Julius Cezar, deri te vrasja e fundit e kryeministrit sllovak Robert Fitz, janë kryer më shumë se njëqind vrasje të burrave të mëdhenj shteti dhe vetëm një duzinë prej tyre. një ndikim në trazirat globale dhe radikale. Atentatet e presidentëve amerikanë, Abraham Linkoln dhe John Kennedy, dhe të liderit indian Mahatma Gandhi, përfaqësojnë pikë referimi mitike në përpjekjen e individit për ta kthyer njerëzimin në avantazhin e tij

nga prapa. Ngjarja ndodhi më 14 prill 1865. Vrasësi u gjet dhe u qëllua në një fermë në Virxhinia, pesëmbëdhjetë ditë pas krimit, dhe më pas deklaroi se edhe në fëmijërinë e tij, një fallxhore i kishte parashikuar se do të bëhej i famshëm pasi të bënte një "vepër të keqe" dhe se ai e barazoi atë me aktin e vrasjes së presidentit të atëhershëm Linkoln.

Edhe ti bir Brute?!

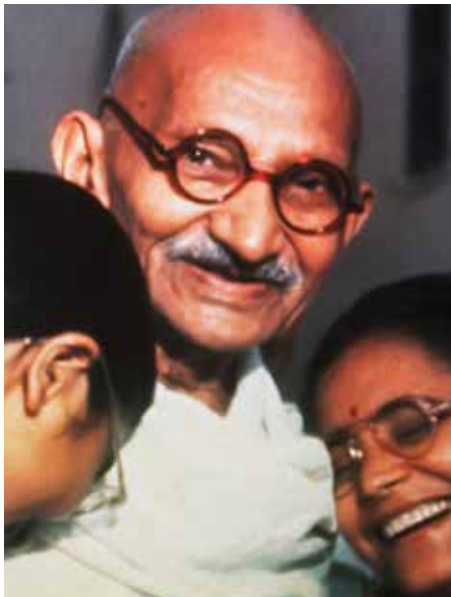
Parë deri më tani, kryeministri sllovak është burri i fundit i shtetit që u vra, por e sigurt është se i pari, i cili konsiderohet viktimi e parë e një atentati në qytetërimin tonë, është Gaius Jul Cezari. Ky gjeneral i madh romak u vra më 14 mars 44 pas Krishtit. para Krishtit, në një kohë kur Roma festonte për nder të perëndisë Mars, në ditën e të ashtuquajturave Ide të Marsit. Kjo ngjarje

përmendet më shpesh në qytetërimin modern pas fjalëve që supozohet se ka thënë Cezari para se të largohej nga kjo botë, tha: Edhe ti, bir Brute, kur ndër komplotistët e atentatit, që e sulmuan me shpata, pa edhe të mbrojturin dhe bashkëpunëtorin e tij më të afërt, Brutin. Kjo frazë, përndryshe sinonim i tradhtisë nga një i dashur, u bë aktuale që në vitin 1599, pra që nga shfaqja e parë e dramës së Shekspirit me titull "Julius Cezari". Gjegjësisht, konsiderohet se ato fjalë i janë futur Cezarit nga Shekspiri, sepse juristi dhe shkrimtari romak Gaius Suetonius Tranquille ka lënë një shënim që dëshmitarët okularë të vrasjes së Cezarit kanë pohuar se fjalët e tij të fundit kanë qenë: "Edhe ti, fëmija im". Në fakt, atentati i kryeushtaraktut u krye nga 44 senatorë dhe më vonë mjeku i tij konstatoi se nga 23 plagë me thikë

në trup, vetëm një ishte fatale. Nëse është pikërisht ai i dhënë nga Brutus, askush nuk e di. Por ajo që dihet është se të gjithë vrasësit më pas ose u vranë ose u vetëvranë, me urdhër të Oktavian Augustit, një nga tre pasardhësit e Cezarit.

Ghandi dhe Kennedy – shpirtëra të mëdhenj në botën e trazuar

Atentatet ndaj Mahatma Gandit dhe John Kennedyt janë të paprecedentë dhe nuk mund të krahasohen me ato 217 vrasje të figurave historike. Të dy u vranë në periudha të ndryshme dhe në rrethana të ndryshme historike, por të dy ishin vizionarë si askush tjetër në planet deri

më sot. Motot e tyre jetësore, "Sinqerisht dhe pa dhunë, për të mirën e të gjithëve ne", patën një ndikim të pamatshëm në ndërgjegjen e një pjese të popullatës njerëzore, por jo në dy bashkatdhetarët e tyre vrasës me pagesë.

Mohandas Karamchad Gandhi, nga poeti

i madh indian Rabindranath Tagore, i pagëzuar edhe si Mahatma (Shpirti i Madh), është krijuesi i një filozofie në dukje absurde - pa dhunë për të fituar, dhe nga India e madhe ai detyroi Anglinë, si një fuqi të fuqishme koloniale, për të tërhequr. Duke filluar nga viti 1920, pasi u kthye nga Afrika e Jugut, ku punoi si avokat, deri në vdekjen e tij të dhunshme në 1948, ai punoi për çlirim të Indisë. Ai i mësoi indianët të injoronin autoritetet koloniale angleze në të gjitha fushat, të bojkotonin gjithçka që kishte të bënte me ta dhe ta bënin atë pa asnjë rezistencë. Ai ishte shembull për ta me mënyrën se si jetonte çdo ditë, madje edhe në faktin se ai vetë u arrestua, u dënua, madje edhe u torturua. Por kur India u bë një vend i pavarur dhe ai iu përkushtua meditimit të tij asketik, më 30 janar 1948, rrugës për në vendin e tij të lutjes, ai u sulmua nga një fanatik hindu, Nathuram Godse, dhe u vra. Pas shpirtit të madh të Gandit mbeti gandizmi, një lëvizje që do ta kthejë botën drejt vlerave të quajtura e vërteta dhe jo dhunë.

Me një pamje gandiane të botës, në fillim të viteve gjashtëdhjetë të shekullit të kaluar, John F. Kennedy, një nga djemtë e kapitalistit Joseph Kennedy. Një njeri që do të bëhet sinonim i shumë gjërave që i mungojnë botës së sotme. John, ai do t'ia nënshtrojë zyrën e tij gjërave të larta dhe kjo, për fat të keq, do ta dërgojë atë në botën tjetër. Vdekja e tij mbetet ende një mister i pashpjegueshëm. Ai u qëllua nga Lee Harvey Oswald më 22 nëntor 1963. Ajo ngjarje është një nga temat e përjetshme mediatike, së pari sepse ende nuk dihet se kush është organizatori i atentatit, por edhe sepse pesë vjet më vonë në të njëjtën mënyrë do të përfundojë edhe vëllai i tij i vogël, Roberti. Vrasësi i tij, Lee Harvey, do t'i japë fund jetës së tij me "të njëjtën shpatë". Ai do të qëllohej nga pronari i klubit të natës në Dallas, Jack

Rubenstein, vetëm dy ditë pas krimit të tij.

Atentate të vërteta dhe të rreme

Në historinë e qytetërimit tonë, disa atentate patën një ndikim rrënjësor në zhvillimet e mëtejshme në botë ose në disa pjesë të saj. Midis tyre janë edhe vrasjet e princit të kurorës austro-hungarez Franz Ferdinand në Sarajevë në vitin 1914, që ishte shkaku i drejtpërdrejtë i fillimit të Luftës së Parë Botërore. Vrasja e familjes perandorake Romanov në Rusi, vrasja e mbretit jugosllav Aleksandër Karagjorgjeviq në Marsejë më 1934, vrasja e Leon Trotskit, bashkëpunëtorit të parë të Leninit dhe vrasja e Martin Luther Kingut në vitin 1968. Të tilla atentate përfshijnë vrasjet e: Indira Gandhi në 1984, Anawr el Sadat në 1981, Aldo Moro, Olof Palme, Benazir Bhutto në vitin 2007 dhe atentati apo vrasja e kryeministrit serb Zoran Gjingjiq në vitin 2003. Lista e vrasjeve të të famshmeve është vërtet e gjatë, por çdo përpjekje për t'i përshkruar ato do të ishte e tepërt. Do të përmendim emrat e atyre personave që nuk ishin politikanë, as qytetarë dhe që vuajtën nga vrasësit me pagesë apo jonormalë, të njerëzve që lanë gjurmë planetare në sferat ku vepronin. Në atë listë janë Ernesto Che Guevara, John Lennon, Rasputin, një artist psikik dhe i shkëlqyer rus, pastaj Andy Warhol dhe të tjerë. Në fund të shekullit të kaluar, në botën e propagandës politike, do të ndodhin atentate fiktive. Përkatesisht, duke dashur të tërheqin vëmendjen e opinionit, autoritetet në disa vende njoftuan se është parandaluar vrasja e një personi, me qëllim që të paralajmërojnë për një atentat të mundshëm të një burri shteti, veçanërisht në vendet e Amerikës Latine.

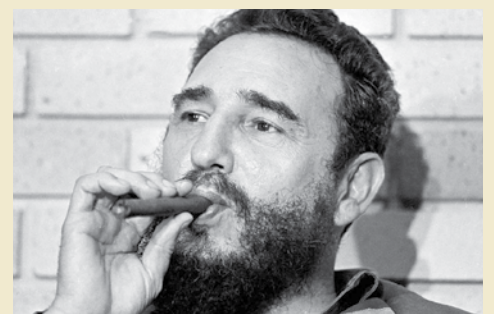
Mile Radenkoviç

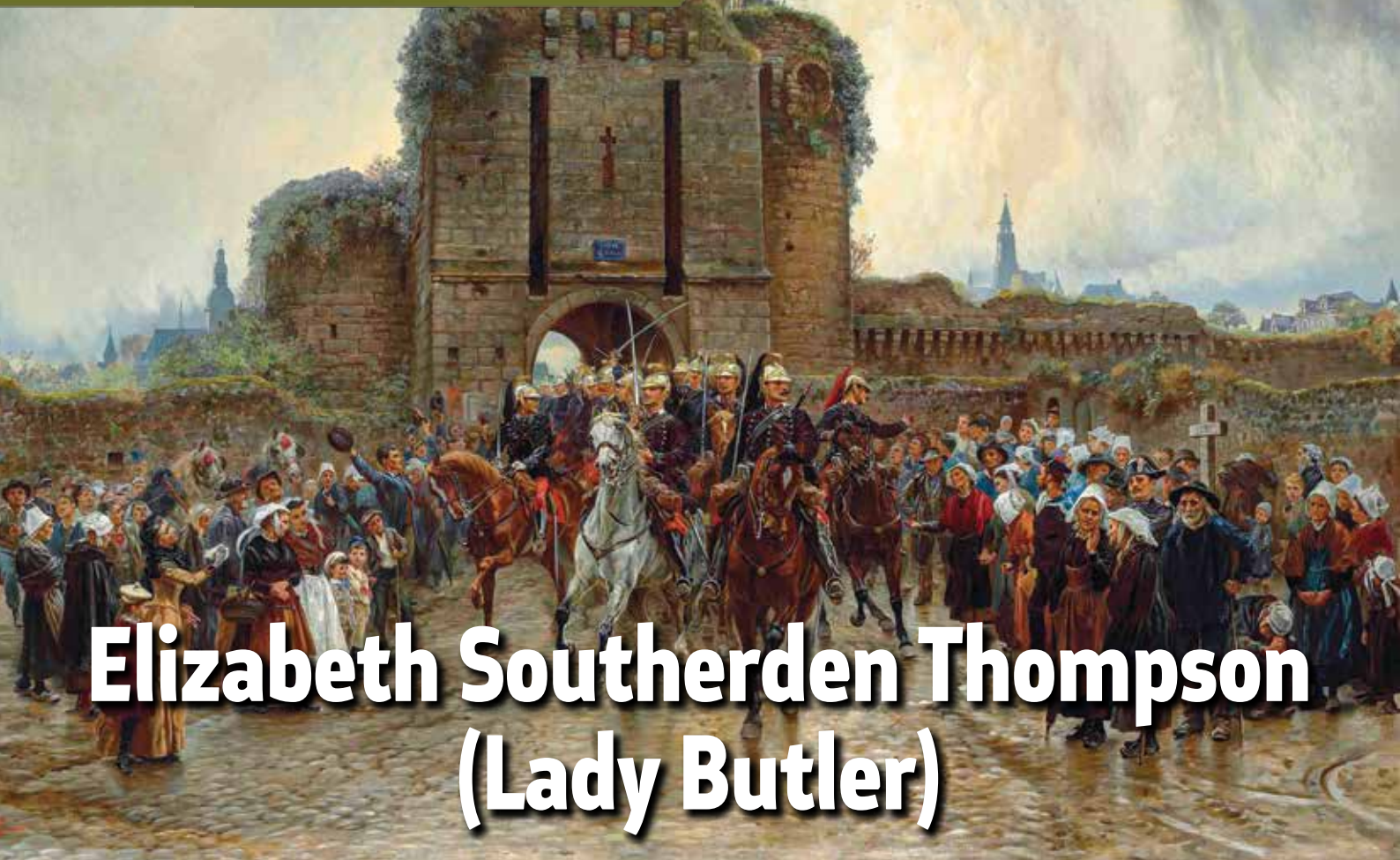
Fidel Castro i ka shpëtuar vdekjes plot 638 herë

Revolucionari legjendar dhe presidenti i Kubës për disa dekada, Fidel Castro, ka shumë të ngjarë të ishte i preferuari i të gjithë perëndive tokësore dhe qiellore. Nga viti 1953 deri në vdekjen e tij në vitin 2016, janë bërë 638 tentativa për likuidimin e tij. Të dhënat janë më se absurde, për të qenë më të saktë, kjo ishte një rikthim i një propagande ushtarako-politike në këtë botë bipolare. Megjithatë, kineastët në Kubë kanë filmuar një serial me shumë episode për të gjitha atentatet e të dashurit të tyre "El Comandante". Shumë prapa Kastros

janë Tito, Churchill, Charles de Gaulle, Stalini dhe Hitleri. Dyshohet se ka pasur 50 atentate ndaj marshallit të ish-Jugosllavisë dhe është kurioze që në më shumë prej tyre është përfshirë njëfarë Nikolla Kavaja, një terrorist i njohur antikomunist nëpër botë. Menjëherë pas Titos qëndron Adolf Hitleri, kriminel i madh në historinë më të re, ndaj të cilit pati 27 atentate, por të gjitha ishin të pasuksesshme. Ndër shtetarët që patën fatin të shpëtojnë "për një fije floku" janë presidenti francez Charles de Gaulle, burrështetasi britanik Winston Churchill,

por edhe presidenti i parë i Republikës së Maqedonisë, Kiro Gligorov.

Elizabeth Southerden Thompson (Lady Butler)

Gruaja që e vizuelizoi mitin për ushtarin britanik

Elizabeth Southerden Thompson për pikturat e saj të luftës në autobiografi të botuar në vitin 1922. ajo shkroi: "Unë kurrë nuk kam pikturuar për lavdinë e luftës, por për të përshkruar kaosin dhe heroizmin e saj". Nga rruga, Elizabeth Southerden Thompson u shpall kalorës dhe që atëherë quhet Lady Butler. Ajo lindi më 3 nëntor 1846 në Lozanë të Zvicrës. Ajo filloi të ndiqte klasat e artit në 1862 ndërsa rritej në Itali. Elizabeth filloi të ekspozonte veprat e saj artistike, zakonisht me bojëra uji, kur ishte ende studente. Në vitin 1867 një bojë uji, Arteria bavareze në veprim, u shfaq në Galerinë Dudley, një nga galeritë e favorizuara nga piktorët femra. Në të njëjtin vit, ajo ekspozoi gjithashtu një pikturë vaji, Kuajt në diell, në Shoqatën e Grave Artiste. Ajo i firmoste fotografitë me pseudonime të ndryshme si E.B., Elizt. Thompson, ose Mimi Thompson. Në fillim, pikturat e Butlerit ishin me

Elizabeth Southerden Thompson, e njohur më vonë si Lady Butler, ishte një piktoreshë britanike e specializuar në pikturimin e skenave nga fushatat dhe betejat ushtarake britanike, duke përfshirë Luftën e Krimesë dhe Luftërat Napoleonike. Një nga veprat e saj më të shquara është The Roll Call, e cila u ble nga Mbretëresha Victoria. "The Defense of Rorke's Drift" dhe "Scotland Forever" (që përshkruan forcat skoceze në Waterloo).

tema fetare, si piktura "The Magnificent" (1872), por pasi u largua për në Paris në 1870, ai ndryshoi fokusin e tij dhe kaloi në një magjepsje të re - pikturimin e skenave të luftës. Me pikturën "Të zhdukurit" (1873), një skenë beteje e Luftës Franko-Prusiane, që përshkruan vuajtjet dhe heroizmin e ushtarëve të zakonshëm, ajo fitoi mundësinë për të konkurruar për Akademinë Mbretërore. Piktura e Butler The Roll Call, që përshkruan një varg ushtarësh të lodhur nga lufta, u shfaq në vitin 1874.

në Ekspozitën Verore të Akademisë Mbretërore dhe u bë aq e njohur sa një polic duhej të vendosej pranë pikturës për të rregulluar turmat që vinin për ta parë atë. "Scotland Forever" është një pikturë vaji e vitit 1881 i Lady Butler, që përshkruan fillimin e sulmit të skocezëve mbretërorë, një regjiment kalorësie të rëndë britanike që nxitonte drejt Betejës së Waterloos në 1815. Piktura është riprodhuar shumë herë dhe konsiderohet si një përfaqësim primar i vetë betejës dhe i heroizmit.

Edhe pse Butler nuk pa kurrë një betejë të drejtpërdrejtë, ajo u lejua të shikonte regjimentin e burrit të saj gjatë stërvitjes, duke u pozicionuar përpara kuajve të karikimit në mënyrë që të vëzhgonte lëvizjen e tyre. Kuajt, të cilët dominojnë imazhin, janë male të rënda gri, të supozuara të përdorura nga regjimenti gjatë historisë së tij deri në mekanizimin, megjithëse në Waterloo ata duket se kishin kuaj kafe si regjimentet e tjera të kalorësisë së rëndë, por ajo i pikturoi me ngjyra të bardha-gri, që përshkruan simbolikën e fitores dhe emri "gri" në fakt vjen nga uniformat gri të veshura nga regjimenti në fillim të shekullit XVIII. Ajo e gjen titullin e pikturës në thirrjen luftarake të ushtarëve "Tani djemtë e mi, Skocia përgjithmonë". Mbetjet e ushtrisë në Jalalabad, një vepër që ajo pikturoi më 13 janar 1842, e njohur zakonisht si Mbetjet e ushtrisë, është një pikturë vaj në kanavacë e vitit 1879. duke treguar William Brydon, Ndihmës Kirurg në Ushtrinë e Bengalit, duke mbërritur në portat e Jalalabad në janar të 1842. Muret e Jalalabadit ngrihen mbi një fushë të shkretë dhe kalorësit e garnizonit galopojnë nga porta për të arritur figurën e vetmuar që mban fjalën e parë për fatin e ushtrisë afgane". Brydon besojë të ishte i vetmi i mbijetuar i rreth 16,000 ushtarëve dhe ndjekësve të kampit të tërheqjes nga Kabuli në 1842 gjatë Luftës së Parë Anglo-Afgane, dhe shfaqet duke u përpjekur të përshkojë miljet e fundit me një kalë të rraskapitur. Fotografia është bërë gjatë Luftës së Dytë Anglo-Afgane. Fama e saj u rrit ndërsa imazhet udhëtuan nëpër Evropë, së bashku me fotografitë e Elizabeth. Ajo merr edhe më shumë vëmendje sepse

njerëzit mësojnë se ajo është një grua e re dhe e bukur, diçka që zakonisht nuk lidhet me piktorët e skenës së betejës. Kontributi në famën dhe popullaritetin e saj ishte fakti se në atë kohë, kishte një rritje të madhe të krenarisë dhe romantizmit viktorian për Perandorinë Britanike në rritje. Megjithëse subjektet e Lady Butler pasqyrojnë një romantizëm të tillë, pikturat e saj janë kryesisht realiste, me shumë detaje dhe momente psikologjike të përshkruara me saktësi. Veprat e saj përqendrohen në trupat britanike të shfaqura në veprim, ose pak më pas, por ajo shmang vetë skenat e luftimit. Në 1879, Butler arriti të fitonte dy votat që i nevojiteshin për t'u bërë gruaja e parë që zgjidhej anëtare e asociuar e Akademisë Mbretërore. Përfundimisht, anëtarja e parë femër e asociuar u bë Annie Swinnerton, e zgjedhur në 1922, dhe anëtarja e parë e plotë ishte Laura Knight në vitin 1936. Pas martesës së saj në vitin 1877 me William Francis Butler, një oficer i dalluar i Ushtrisë Britanike nga Tipperary, Irlandë, Elizabeth Thompson bëhet Lady Butler dhe gjatë kësaj periudhe ajo udhëton në skajet e largëta të Perandorisë me burrin e saj dhe rrit gjashtë fëmijët e tyre. Butler bëri gjithashtu ilustrime bardh e zi gjatë kësaj periudhe, duke shfaqur poezi nga motra e saj, Alice Meynell, dhe vepra nga Thackeray. Ajo ekspozoi veprat e saj në Pallatin e Arteve të Bukura në një ekspozitë në vitin 1893 në Çikago, Illinois. Pas daljes në pension të burrit të saj, ata u transferuan në Irlandë. Ndër fotografitë që ajo bëri me vete në Irlandë, ishin edhe bojëra uji që ajo pikturoi ndërsa ishte me të shoqin në Palestinë. Gjatë Luftës Civile Irlandeze, bojërat

e ujit u transferuan vajzës së saj në Kalanë Gormanston për ruajtje, por pothuajse të gjitha u shkatërruan nga bombardimet gjermane gjatë Luftës së Dytë Botërore. Lady Butler mbeti e ve në vitin 1910 dhe vdiq pak para ditëlindjes së saj të 87. Lady Butler përfshihet në ekspozitën Women of Paris 1850 – 1900 në vitin 2018, ndërsa shfaqja e vitit 2023 "Modest" mbulon jetën e saj që nga fillimi i pikturës së saj të parë, pra me pikturën "Roll Call", e derisa nuk u pranua si bashkëpunëtoresh e Akademisë Mbretërore.

Mr. Trajçe Çatmov

„Pinoku“

Nyjet e Italisë fashiste

Shumica prej nesh janë të njohur me filmin e Disneyt për një kukull të quajtur Pinocchio, i cili bëhet djalë. Ka shumë përshtatje të kësaj historie, bazuar në librin e Carlo Collodi "Aventurat e Pinokut", por e fundit, e cila në vitin 2022 u vlerësua me Oscar për filmin më të mirë dhe që dallon qartë nga adaptimet e tjera, është ajo e tashmë provuar me regji të Guillermo del Toro. Pinoku në këtë përshtatje paraqitet si një ushtar ideal në kohën e Italisë fashiste në vitin 1930 të udhëhequr nga Benito Mussolini.

Historia nis me bashkëjetesën e bukur mes marangozit Geppetto dhe djalit të tij Carlo. Një ditë Carlo humb jetën në bombardimin e kishës në qytetin e tij, duke e lënë të atin Geppetto në zi të thellë. Vitet kalojnë, por zia e Geppetos nuk ikën. Ai e kërkon shpëtimin te alkooli dhe jeton një jetë të dëshpëruar, të çrregullt. Pas disa vitesh gjërat ndryshojnë dhe shpëtimi i Geppetto-s nuk është më alkooli, por një kukull prej druri, të cilën e bën

dhe e emërtin Pinocchio, dhe që i ndryshon tërësisht jetën. Kjo nuk është një kukull e zakonshme prej druri, por një kukull e gjallë, me pothuajse të gjitha karakteristikat e një djalë. Ajo ringjallet nga zana e mirë. Pinocchio, ndryshe nga Carlo, është shumë keq dhe e fut Geppetton në shumë telashe. Kur supozohet të shkojë në shkollë për herë të parë, ai në vend të kësaj, i mashtruar nga dy mashtrues për të nënshkruar një kontratë me ta, edhe pse nuk e di se çfarë thotë kontrata, shkon të performojë në karnavalin e tyre si një marionetë e gjallë. Këtu Pinocchio është një yll i vërtetë dhe për herë të parë njerëzit e pranojnë dhe e duan, ndryshe nga perceptimi i mëparshëm për bashkëqytetarët e tij ndaj tij, si një fanatik apo një demon i refuzuar nga kisha dhe shoqëria në përgjithësi, mbi të gjitha, për shkak të dallimi dhe mosbindja. Ai vazhdon të jetë i pabindur edhe brenda karnavalit, sidomos kur Mussolini, i portretizuar si një karikaturë e një njeriu të vogël, merr pjesë në një

nga performancat e tij dhe Pinocchio, në vend që ta këndojë këngën për një rast kaq "të lartë", e përqesh atë duke kënduar tekste pa shije, me një përqeshje. Mussolini urdhëroi që Pinoku të vritej menjëherë dhe gjithçka që i përkiste karnavalit të digjej. Për mrekulli, Pinocchio vjen në jetë, sepse si një kukull prej druri ai nuk mund të vdesë kurrë. Për shkak të atij personaliteti të pazakontë, ai u dërgua nga autoritetet për t'u trajnuar si një ushtar ideal. Këtu ai përsëri tregon mosbindje dhe e kundërshton luftën si të keqe, duke e bërë atë një hero kundër luftës. Gjatë stërvitjes ushtarake, përsëri ndodh një bombardim dhe Pinoku humbet sërish jetën dhe kthehet në jetë. Në ndërkohë, Geppetto vazhdon të kërkojë për Pinokun dhe përfundon duke u gëlltitur nga një balenë e madhe, duke u ushqyer me peshqit brenda balenës. Pinocchio kërkon me këmbëngulje për Geppetton, të cilin e sheh dhe e do si baba, kështu që arrin ta arrijë dhe ta shpëtojë me çmimin e të mos qenit i pavdekshëm.

Kështu që duke shpëtuar Geppetton, Pinocchio vdes. Por gjërat ndryshojnë kur do të realizohet dëshira e kriketit që jeton në zemrën e Pinokut, një dëshirë e premtuar nga zana e mirë, me kusht që ai të kujdeset për Pinokun dhe ta udhëheqë në sfidat e tij të përditshme. Kriketi, në vend që të dëshirojë famë,

dëshirën dhe rastin e tij original për të marrë rolin e kujdestarit të Pinokut, i shtyrë nga dashuria e tij për Pinokun, do të dëshirojë që Pinocchio të bëhet sërish i pavdekshëm. Zana do t'ia plotësojë këtë dëshirë vetëmohuese, ndaj ashtu si në versionin e Disneyt, edhe ky version do të ketë një fund të lumtur. Megjithatë, ndryshe nga Pinoku i krijuar nga Disney, ky Pinoku nuk bëhet një djalë i vërtetë prej mishi dhe gjaku, por mbetet ai që është - një kukull prej druri i lirë, i keq, plot jetë dhe mirësi. Dhe pikërisht kështu është pranuar nga babai i tij Geppetto, por edhe nga bashkëqytetarët e tij.

Në këtë kryevepër, del Toro na tregon anën e errët të Italisë fashiste në vitet 1930. Ai e parashton bindjen si cilësinë më të rëndësishme brenda regjimit të Musolinit. Nëpërmjet kukullës prej druri, Pinocchio, ai thekson absurditetin e një regjimi të tillë ku qytetarët me bindjen e tyre të tepruar sillen si kukulla të fashizmit dhe Pinoku, i cili është një kukull druri, është i vetmi që silltet si njeri i lirë. Kështu që ai u ndëshkua vazhdimisht për lirinë e tij dhe u demonizua nga besimtarët dhe pjesa tjetër e ndjekësve në Italinë e atëhershme fashiste. Tregohet në mënyrë interesante ardhja e tij artificiale në botë, për shkak të së cilës ai nuk ka të kaluar, as edukim të mëparshëm dhe për rrjedhojë nuk ka paragjykime. Ai e sheh botën me sy të freskët dhe bën pyetje thelbësore për gjërat që të tjerët i marrin si të mirëqena. Gjatë gjithë filmit, Pinocchio vazhdon të përsërisë se lufta është e keqe dhe gjatë stërvitjes në kampin ushtarak, ai miqësohet me armikun e tij të caktuar. Kjo sjellje

miqësore është e re dhe konfuze për ushtarët e tjerë të mundshëm dhe komandantin e tyre. Dihet përgjithësisht se në luftë të gjithë janë humbës, Pinocchio arriti të provojë se nuk është gjithmonë kështu, duke u miqësuar me armikun e tij, ai i bën të dyja palët ndërluftuese fitimtare. Këtë përfaqësim krejtësisht të ri të luftës, Del Toro arrin ta shfaqë sërish përmes këtij Pinoku të ndryshëm, si në filmat e tij të mëparshëm, të cilët janë pjesë e trilogjisë së tij, "Labirinti i Panit" dhe "Shpipi i Djallit", duke përzier fantazinë, naivitetin fëmijëror dhe pakorruptueshmëri me tmerrin dhe brutalitetin e vërtetë të gjithë asaj që sjell lufta. Vepra e tij karakterizohet nga një lidhje e fortë midis përrallave dhe tmerrit, si dhe një tendencë për t'i dhënë bukuri pamore dhe poetike groteskut. Është i njohur për përdorimin e temave si katolicizmi, antifashizmi, motivet e nëndheshme dhe përdorimi i efekteve praktike vizuale. Heronjtë e tij janë ideologjikisht të pavendosur dhe si "të huaj" kanë një pamje të freskët dhe të ndryshme të botës, tregojnë verbërinë e njerëzve, të udhëhequr nga vlerat dhe traditat e së kaluarës, si dhe besimin e tyre në një sërë ideologjish që i ndajnë dhe i bëjnë ata janë armiq me njëri-tjetrin. Pinocchio përsërit vazhdimisht se lufta, në fakt, është armiku, jo pjesëmarrësit në të. Me këtë film, Del Toro fiton me meritë Oscar për filmin më të mirë në 2022. Me origjinalitetin dhe animacionin mjeshtëror, ky film mund të shikohet si nga fëmijët ashtu edhe nga të rriturit dhe më besoni, ky film ia vlen vërtet të shihet.

Ivana Llazareviq

Regjia: Guillermo del Toro, Mark Gustafson

Rolet: Ian McGregor, David Bradley, Gregory Mann, Byrne Gorman, Ron Perlman, John Turturro, Finn Wolfhard, Cate Blanchett, Tim Blake Nelson, Christopher Waltz, Tilda Swinton

Zhanri: i animuar, muzikor, fantashkencë

Skenari: Guillermo del Toro, Patrick McHale

Naracioni: Ian Macregor

Bazuar mbi: "Aventurat e Pinokut" nga Carlo Collodi

Producent: Guillermo del Toro, Lisa Hampson, Gary Ungar, Alex Bulkley, Corey Campodonico

Distributor: Netflix

Kinomatografia: Franck Pasingham

Muzika: Alexander Disple

Montazhi: Ken Schretzman, Holly Klein

Viti: 2022

Gjuha: angleze

Venid: SHBA, Meksikë

Kohëzgjatja: 117 minuta

Buxheti: 35 milion dollarë

Shpella Peshna – m në Maq

Vetëm pesë apo gjashtë kilometra nga Makedonski Brodi, përgjatë rrugës për në fshatin Samokovë, gjendet shpella Peshna, një monument i natyrës. Ajo ndodhet në anën e djathtë të luginës së lumit Treska. Shpella Peshna, e cila ka hapjen më të madhe në Ballkan, është e ndërtuar me mermer dolomiti dhe ka përmasat 16,8 * 52,4 metra. Shpella e Peshnës mori emrin e motrës së mbretit Marko - Peshna. Sipas legjendës, që në shekullin e XIV, heroi i famshëm maqedonas Krali Marko ndërtoi një shtëpi për motrën e tij. Ai e ndërtoi shtëpinë që në fillim të shpellës, e cila më vonë filloi të quhej Peshna. Me muret e saj të mëdha dhe të trasha prej guri, shpella i ngjan një fortese të vogël. Falë mureve të trasha prej guri, një pjesë e kalasë ka mbetur edhe sot e cila shihet. Përballë shpellës, në anën tjetër të kodrës, janë kullat e vashës, ku qëndruan më vonë dy motrat e mbretit Marko. Shpella e Peshnës është një kryevepër e natyrës, jo vetëm për përmasat e saj

madhështore, por edhe për madhësinë dhe bukurinë e saj që magjeps çdo vizitor dhe i lë pa frymë. Sipas speleologëve, kjo është hyrja më e madhe e shpellës në Ballkan. Pjesa e tavanit të hapjes ka një lartësi prej 40 metrash, dhe vetë shpella është rreth 50 metra. Gjatësia e shpellës është 124 metra. Dallëndyshtet bëjnë fole në shpellë dhe në të jetojnë edhe lakuriqët e natës. Vendi i shpellës së Peshnës është i aksesueshëm për të gjithë vizitorët. Deri në vetë hyrje është ndërtuar një shteg aksesi dhe në rrëzë të saj ndodhet një kishë e vogël dhe një hapësirë për pushim dhe relaksim. Kjo pjesë ka një ambient të këndshëm dhe ka mundësi turizmi rekreativ. Është interesante se kur bora shkrihet nga malet e larta në atë zonë, në hyrje të shpellës rrjedh një lumë i vogël, i cili buron nga liqeni i vogël që ndodhet në fund të shpellës. Do të vini re, siç kemi shkruar, se këtu ju mirëpresin mbetjet e shtëpisë së Peshnës. Dhe menjëherë pas tyre,

është shpella që do t'ju marrë frymën. Në pjesën e sipërme të shpellës ka forma të bukura të bëra nga vetë shkëmbi, të cilat patjetër do t'ju mbajnë shikimin. Kudo që të shikoni, ndesheni me shkëmbinj që arrijnë një madhësi më shumë se dy metra, me një reliev të bukur lozonjar. Në liqenet nëntokësore të Peshnës janë gjetur peshq të verbër mahnitës, të cilët speleologët tanë nuk i kanë parë askund tjetër. Disa qindra metra larg shpellës rrjedh lumi Treska, i cili është një vend ideal për pushim dhe relaksim, por edhe për peshkim. Në afërsi ka disa pellgje peshku që mund të vizitohen dhe aty mund të shijoni troftën e përgatitur bukur. Kështu që duke vizituar shpellën e Peshnës dhe duke ecur përgjatë lumit Treska, do të kaloni një ditë të këndshme dhe të këndshme dhe do të shijoni bukuritë e Maqedonisë.

Karolina Micevska
Zoran Vasilevski

monument i natyrës qedoni

